

ความยั่งยืนทางการเงินส่วนบุคคลและพฤติกรรมการออมการลงทุนเพื่อวัยเกษียณ
PERSONAL FINANCIAL SUSTAINABILITY AND SAVING AND INVESTMENT BEHAVIOR
FOR RETIREMENT

ชาญณรงค์ ชัยพัฒน์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2563

ความยั่งยืนทางการเงินส่วนบุคคลและพฤติกรรมกรรมการออมการลงทุนเพื่อวัยเกษียณ

ชาญณรงค์ ชัยพัฒน์

ปริญญานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์

สำนักวิชาเศรษฐศาสตร์และนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ปีการศึกษา 2563

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

PERSONAL FINANCIAL SUSTAINABILITY AND SAVING AND INVESTMENT BEHAVIOR
FOR RETIREMENT

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of DOCTOR OF PHILOSOPHY
(Philosophy(Economics))

School of Economics and Public Policy, Srinakharinwirot University

2020

Copyright of Srinakharinwirot University

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
ความยั่งยืนทางการเงินส่วนบุคคลและพฤติกรรมการออมการลงทุนเพื่อวัยเกษียณ
ของ
ชาญณรงค์ ชัยพัฒน์

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์

..... ที่ปรึกษาหลัก	 ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระ ตั้งธรรมรักษ์)	(รองศาสตราจารย์ ดร.วุฒิยา สาทรัมย์ทอง)
	 กรรมการ
	(รองศาสตราจารย์ ดร.อรรถิพย์ ราษฎร์นิยม)
	 กรรมการ
	(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อดุลย์ ศุภานนท์)

ชื่อเรื่อง	ความยั่งยืนทางการเงินส่วนบุคคลและพฤติกรรมการออมการลงทุนเพื่อวัยเกษียณ
ผู้วิจัย	ชาญณรงค์ ชัยพัฒน์
ปริญญา	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
ปีการศึกษา	2563
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิระ ตั้งธรรมรักษ์

กำลังแรงงานของประเทศไทยเกือบร้อยละ 50 กำลังเคลื่อนเข้าสู่วัยเกษียณในอีก 10-20 ปีข้างหน้า ขณะที่ค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากกลุ่มโรค NCDs ที่เป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง นอกจากนี้ผลการศึกษาก่อนหน้านี้ก็ชี้ให้เห็นว่าคนไทยยังมีความรู้ทางการเงินเพื่อเตรียมพร้อมในวัยเกษียณไม่เพียงพอ ดังนั้นความพร้อมทางการเงินจึงเป็นเป้าหมายสำคัญในการใช้ชีวิตหลังเกษียณการทำงาน Thaler กล่าวถึงมนุษย์มีข้อบกพร่องโดยธรรมชาติ 3 ประการที่ทำให้การออมเป็นเรื่องยากมาก คือ ความเฉื่อย ความกลัวการสูญเสีย และความลำเอียงในปัจจุบัน ทั้งนี้สามารถแก้ปัญหาการไม่ออมได้ด้วย “ทฤษฎีการสะกิด” งานวิจัยนี้จึงตั้งใจจะศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความยั่งยืนทางการเงินในระดับบุคคล และทำการวิจัยเชิงทดลองเพื่อวิเคราะห์ผลของการสะกิดที่มีต่อพฤติกรรมการออมการลงทุนเพื่อวัยเกษียณ โดยแบ่งการทดลอง 3 กรณี คือ 1) ไม่มีการแทรกแซงใดๆ 2) การกำหนดนโยบายให้ตั้งเป้าหมายทางการเงิน และ 3) การสะกิดโดยวิธีชี้นำความรู้ทางการเงินที่สำคัญๆ ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่สุขภาพการเงินดีมีร้อยละ 43.02 สุขภาพการเงินเสี่ยงมีร้อยละ 23.26 และสุขภาพการเงินวิกฤตมีร้อยละ 33.72 ส่วนปัจจัยด้านประชากร ด้านทักษะทางการเงิน และด้านการวางแผนการเงิน ล้วนเป็นปัจจัยที่มีผลต่อความอยู่รอดทางการเงิน สำหรับผลการศึกษาเชิงทดลอง พบว่ากลุ่มที่ไม่มีการแทรกแซงใดๆ อยู่รอดทางการเงินร้อยละ 47.50 กลุ่มที่มีการกำหนดให้ตั้งเป้าหมายทางการเงินอยู่รอดทางการเงินร้อยละ 70.00 และกลุ่มที่มีการชี้นำโดยให้ความรู้ทางการเงินอยู่รอดทางการเงินร้อยละ 67.50 เมื่อวิเคราะห์ค่าผลกระทบส่วนเพิ่มของเครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง พบว่าทั้งการกำหนดนโยบายให้ตั้งเป้าหมายทางการเงินและการสะกิด มีแนวโน้มที่จะทำให้ผู้เข้าร่วมการทดลองอยู่รอดทางการเงินเพิ่มขึ้นร้อยละ 20 เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีไม่แทรกแซงใดๆ ในขณะที่การกำหนดนโยบายทำให้ผู้เข้าร่วมการทดลองรู้สึกรู้ว่าเป็นการบังคับ ส่วนการสะกิดด้วยวิธีชี้นำข้อมูลที่สำคัญๆ ทำให้ผู้เข้าร่วมการทดลองมองเห็นถึงความสำคัญของปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต จึงยอมรับและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทิศทางที่ต้องการได้โดยสมัครใจ ดังนั้นทั้งภาครัฐและเอกชนควรมีการจัดกิจกรรมชี้นำความรู้ทางการเงินที่สำคัญๆ แก่พนักงานในองค์กรเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์เงินเดือนให้ตระหนักถึงความสำคัญของการออมเงินในระยะยาว ซึ่งเป็นการเตรียมคนเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุที่มีความสุขทางการเงินและยังลดภาระทางด้านงบประมาณของภาครัฐในการดูแลผู้สูงอายุ อีกทั้งยังเป็นการป้องกันความเสี่ยงทางการเงินของประชาชนเมื่อมีวิกฤตทางเศรษฐกิจเกิดขึ้น

คำสำคัญ : ความยั่งยืนทางการเงิน, การสะกิด, การทดลองทางการเงิน

Title	PERSONAL FINANCIAL SUSTAINABILITY AND SAVING AND INVESTMENT BEHAVIOR FOR RETIREMENT
Author	CHANNARONG CHAIPHAT
Degree	DOCTOR OF PHILOSOPHY
Academic Year	2020
Thesis Advisor	Assistant Professor Peera Tangtammaruk , Ph.D.

Now that 50% of labor force participation in Thailand is entering retirement age within the next 10-20 years, while the costs of healthcare have increased due to Non-Communicable Diseases (NCDs). Moreover, recent studies showed that Thai citizens still lack financial literacy for retirement preparation despite the fact that financial readiness is crucial for well-being after retirement. Thaler mentions three main natural factors making saving extremely difficult for human beings: inertia, loss aversion and present bias. Therefore, Nudge Theory was proposed as a solution to the problem. This study aimed to explore factors affecting personal financial sustainability and conducted an experimental research to identify the effects of nudging on saving behavior for retirement. The experiment was conducted with three groups: (1) the control group; (2) the group with a policy to regulate their financial targets; and (3) the group that received nudging by priming important financial knowledge. The results showed that 43.02%, 23.26% and 33.72% of the sample group were good, risky and crisis financial fitness respectively. It was also found that demographic factors, financial skill, and financial planning were all significant factors affecting the Financial Survival Ratio. As for the experiment results, it showed that the control group achieved 40% while the group with financial target establishment had 70% and the group given priming financial knowledge achieved 67.50% of financial survival ratio. An analysis of the marginal effects of the instruments in the experiment revealed that regulating policy to establish financial targets and nudging helped increase the probability of financial survival by 20% when compared with the control group. While regulating policy made the sample feel obligated, nudging with priming essential information allowed the sample to realize the seriousness of the problem in the future leading them to willingly adjust their behavior to the right direction. Therefore, both the public and private sectors should arrange activities to promote essential financial knowledge for their salaried employees in order to help them to adjust their behavior and realize the importance of long-term savings. This will be a preparation for entering an aging society with financial wellbeing. It will also help ease a financial burden on the government to support the elderly and prevent financial risks for citizens when an economic crisis occurs.

Keyword : Financial Sustainability, Nudges, Financial Experiment

กิตติกรรมประกาศ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระ ตั้งธรรมรักษ์ ที่ให้ความกรุณารับเป็นที่ปรึกษาในการทำปริญญานิพนธ์ ให้คำปรึกษาชี้แนะแนวทางในการศึกษาที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการวางแผนเค้าโครงที่เป็นประเด็นสำคัญ และติดตามกรอบเวลาการดำเนินโครงการให้เป็นไปตามเป้าหมาย นอกจากนี้แล้วยังสละเวลาอันมีค่าในการตรวจสอบและแก้ไขปริญญานิพนธ์นี้เพื่อความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.วุฒิยา สาทย์ทอง ประธานกรรมการสอบปริญญานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.อรรถิพย์ ราชวรนิยม และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อดุลย์ ศุภานท์ คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์ รวมทั้ง อาจารย์ ดร.มัลลิกา สมพลกรัง และ อาจารย์ ดร.ณัฐญา ประไพพานิช คณะกรรมการพิจารณาเค้าโครงปริญญานิพนธ์ ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะและตั้งข้อสังเกตต่างๆ เพื่อจัดทำและปรับปรุงปริญญานิพนธ์อย่างรอบคอบมากยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่าน ที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ทางวิชาการให้แก่ผู้วิจัย ขอขอบพระคุณกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ และขอขอบคุณ คุณศิริพร ช่วยอุปการ ที่กรุณาช่วยอำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงานเรื่องต่างๆ เป็นอย่างดี รวมทั้งขอขอบคุณ มิตรภาพที่ดี สำหรับเพื่อนๆ นิสิตปริญญาเอก คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สุดท้ายนี้คุณค่าและประโยชน์ทั้งมีจากปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอบแต่ บิดามารดา และครอบครัว โดยหากมีความบกพร่องประการใด ขอน้อมรับและขออภัยไว้ ณ ที่นี้

ชาญณรงค์ ชัยพัฒน์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	7
ความสำคัญของการวิจัย	8
ขอบเขตการวิจัย	8
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	8
ตัวแปรที่ศึกษา	9
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	9
กรอบแนวคิดในการวิจัย	10
สมมุติฐานในการวิจัย.....	14
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม.....	19
วิธีการวัดเงินออมเพื่อวัยเกษียณอายุการทำงาน.....	19
คุณลักษณะประชากร (Demographic Characteristics)	29
ทักษะทางการเงิน (Financial Literacy)	33
การวางแผนการเงินส่วนบุคคล (Personal Financial Planning)	39

ทฤษฎีการสะกิด (Nudge Theory).....	48
งานวิจัยเชิงทดลองเกี่ยวกับพฤติกรรมออม.....	54
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	62
การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research).....	62
การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง	62
ตัวแปรและระดับการวัดตัวแปร	65
การเก็บรวบรวมข้อมูล	72
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล.....	73
การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสำรวจ	73
การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research)	76
ประชากรและกลุ่มเป้าหมายของการทดลอง.....	76
เครื่องมือการทดลอง (Treatment).....	76
การออกแบบการทดลอง	77
การวิเคราะห์ข้อมูลในการทดลอง	82
บทที่ 4 ผลการศึกษา	83
ผลการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)	83
อัตราส่วนความอยู่รอดทางการเงิน	84
ด้านคุณลักษณะประชากร (Demographic Characteristics: DC).....	85
ด้านทักษะทางการเงินส่วนบุคคล (Personal Financial Literacy: FL)	88
ด้านการวางแผนการเงินส่วนบุคคล (Personal Financial Planning: FP).....	91
การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความยั่งยืนทางการเงิน.....	93
ผลการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research)	98
ผลการทดลองความอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณ	99

ความสัมพันธ์ระหว่างความอยู่รอดทางการเงินกับเครื่องมือในการทดลอง	103
การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณ	106
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	109
สรุปและอภิปรายผลการวิจัย (Conclusion and Discussion).....	109
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Policy Recommendation).....	113
บรรณานุกรม	115
ภาคผนวก.....	122
ภาคผนวก ก	123
ภาคผนวก ข	129
ภาคผนวก ค	137
ภาคผนวก ง.....	141
ประวัติผู้เขียน.....	149

สารบัญตาราง

	หน้า
ตาราง 1 ผลกระทบของตัวแปรต่างๆ ที่มีต่ออัตราส่วนความอยู่รอดทางการเงิน	17
ตาราง 2 สรุปวิธีการวัดเงินออมเพื่อวัยเกษียณการทำงาน	28
ตาราง 3 สรุปปัจจัยด้านคุณลักษณะประชากรที่มีต่อพฤติกรรมการออม	32
ตาราง 4 โครงสร้างการวัดทักษะทางการเงิน	34
ตาราง 5 สรุปปัจจัยด้านทักษะทางการเงินที่มีต่อพฤติกรรมการออม	39
ตาราง 6 โครงสร้างพอร์ตการลงทุนเฉลี่ย (ไม่รวมอสังหาริมทรัพย์เพื่ออยู่อาศัย และรถยนต์)	46
ตาราง 7 สรุปปัจจัยด้านการวางแผนการเงินที่มีต่อพฤติกรรมการออม	47
ตาราง 8 สรุปพฤติกรรมมนุษย์ที่ทำให้ไม่ออมและการออกแบบทางเลือก	53
ตาราง 9 สรุปเครื่องมือในการทดลอง (Treatment) ที่มีต่อพฤติกรรมการออม	60
ตาราง 10 จำนวนตัวอย่างของพนักงานมหาวิทยาลัย	65
ตาราง 11 การวัดอัตราส่วนความอยู่รอดทางการเงิน	66
ตาราง 12 การแบ่งระดับความยั่งยืนทางการเงินจากอัตราส่วนความอยู่รอด	69
ตาราง 13 ตัวแปรและระดับการวัดตัวแปร	70
ตาราง 14 การทดลองความอยู่รอดทางการเงิน (Financial Survival Experimental)	80
ตาราง 15 เกมการเงิน (Financial Game) กรณีนำไปใช้ในการทดลอง	81
ตาราง 16 จำนวนตัวอย่างของพนักงานมหาวิทยาลัย	83
ตาราง 17 อัตราส่วนความอยู่รอด (SR) ทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง	84
ตาราง 18 ร้อยละของเพศเปรียบเทียบกับสุขภาพทางการเงิน	85
ตาราง 19 ร้อยละของอายุเปรียบเทียบกับสุขภาพทางการเงิน	85
ตาราง 20 ร้อยละของสถานภาพเปรียบเทียบกับสุขภาพทางการเงิน	86
ตาราง 21 ร้อยละของระดับการศึกษาสูงสุดเปรียบเทียบกับสุขภาพทางการเงิน	87

ตาราง 22 ร้อยละของเขตสถานที่ทำงานเปรียบเทียบกับสุขภาพทางการเงิน.....	87
ตาราง 23 ร้อยละของประสบการณ์ทางการเงินเปรียบเทียบกับสุขภาพทางการเงิน.....	88
ตาราง 24 คะแนนทักษะทางการเงินส่วนบุคคล	89
ตาราง 25 ทักษะทางการเงินส่วนบุคคลเปรียบเทียบกับสุขภาพทางการเงิน	90
ตาราง 26 ร้อยละของการจัดสรรพอร์ตการลงทุนเปรียบเทียบกับสุขภาพทางการเงิน	91
ตาราง 27 ร้อยละของประเภทหนี้เปรียบเทียบกับสุขภาพทางการเงิน	92
ตาราง 28 การวิเคราะห์ถดถอยโลจิสติกแบบเรียงลำดับ (Ordered Logistic Regression)	96
ตาราง 29 การทดสอบความสัมพันธ์ของความอยู่รอดทางการเงินกับเครื่องมือในการทดลอง ..	104
ตาราง 30 ความสัมพันธ์ของความอยู่รอดทางการเงินกับเครื่องมือในการทดลองเป็นรายคู่.....	105
ตาราง 31 ความสัมพันธ์ของความอยู่รอดทางการเงินกับเครื่องมือในการทดลองเป็นรายคู่.....	105
ตาราง 32 ความสัมพันธ์ของความอยู่รอดทางการเงินกับเครื่องมือในการทดลองเป็นรายคู่.....	105
ตาราง 33 การวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองโลจิสติกสองทางเลือก (Binary Logistic Model)	107

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพประกอบ 1: กำลังแรงงานรวม (อายุ 15 ปีขึ้นไป) จำแนกตามกลุ่มอายุทั่วราชอาณาจักร	2
ภาพประกอบ 2 ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ (ค่ายา ค่ารักษา)	2
ภาพประกอบ 3 สาเหตุการเสียชีวิตของประชากรไทย	3
ภาพประกอบ 4 อัตราการใช้เงินออมหลังเกษียณปีแรกต่อมูลค่าสินทรัพย์	5
ภาพประกอบ 5 กรอบแนวคิดความอยู่ดีมีสุขทางการเงิน	11
ภาพประกอบ 6 กรอบแนวคิดทักษะทางการเงินและพฤติกรรมการเงิน	11
ภาพประกอบ 7 กรอบแนวคิดความอยู่ดีมีสุขทางการเงิน	12
ภาพประกอบ 8 กรอบแนวคิดในการวิจัย	14
ภาพประกอบ 9 องค์ประกอบของการวางแผนการเงินส่วนบุคคล	42
ภาพประกอบ 10 ความกลัวการสูญเสีย (Loss Aversion)	50
ภาพประกอบ 11 อัตราการสมทบของการออมแบ่งตาม Treatment	56
ภาพประกอบ 12 จำนวนเงินในบัญชีแบ่งตาม Treatment	57
ภาพประกอบ 13 ย้ำเตือนเป้าหมายด้วยรูปภาพ	58
ภาพประกอบ 14 กรอบแนวคิดพฤติกรรมกรออม	59
ภาพประกอบ 15 จำนวนพนักงานมหาวิทยาลัย	63
ภาพประกอบ 16 หลักโภควิภาค 4	68
ภาพประกอบ 17 สรุปขั้นตอนการทดลองความอยู่รอดทางการเงิน	79
ภาพประกอบ 18 เปรียบเทียบผลการทดลองความอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณ	100
ภาพประกอบ 19 เปรียบเทียบพฤติกรรมกรออมของกลุ่มทดลอง	101
ภาพประกอบ 20 เปรียบเทียบพฤติกรรมการลงทุนของกลุ่มทดลอง	103

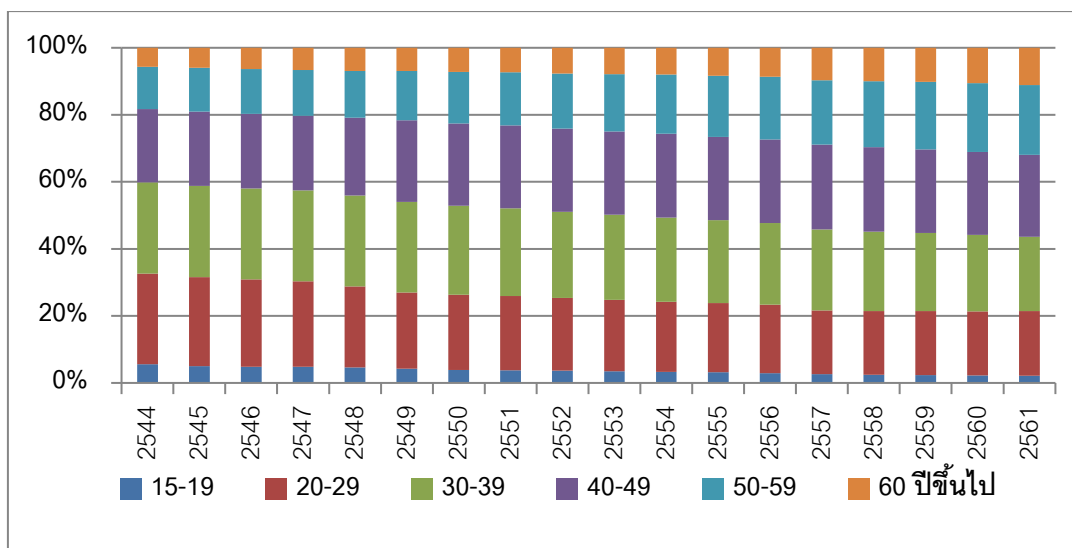
บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

องค์การสหประชาชาติ (UN, 2015) ได้รายงานว่าการที่ประเทศไทยกำลังเคลื่อนเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มรูปแบบและมีโครงสร้างทางประชากรเปลี่ยนไป เนื่องจากอัตราเจริญพันธุ์รวม (Total Fertility Rate: TFR) มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยของพัชรารัตน์ วงศ์บุญสิน (2553) ได้ระบุถึงอัตราเจริญพันธุ์ของประเทศไทยที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2507-2508 สูงถึง 6.3 คน ต่อมาปี 2553-2558 ลดลงเหลือ 1.53 คน และคาดว่าในอนาคตปี 2568-2573 จะลดลงไปต่ำสุดที่ 1.15 คน ในช่วงเวลาเพียง 40 ปี เด็กเกิดใหม่มีจำนวนลดลงอย่างรวดเร็ว ในขณะที่ความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์และสุขอนามัยดีขึ้นทำให้ผู้สูงอายุมีชีวิตยืนยาวมากขึ้น

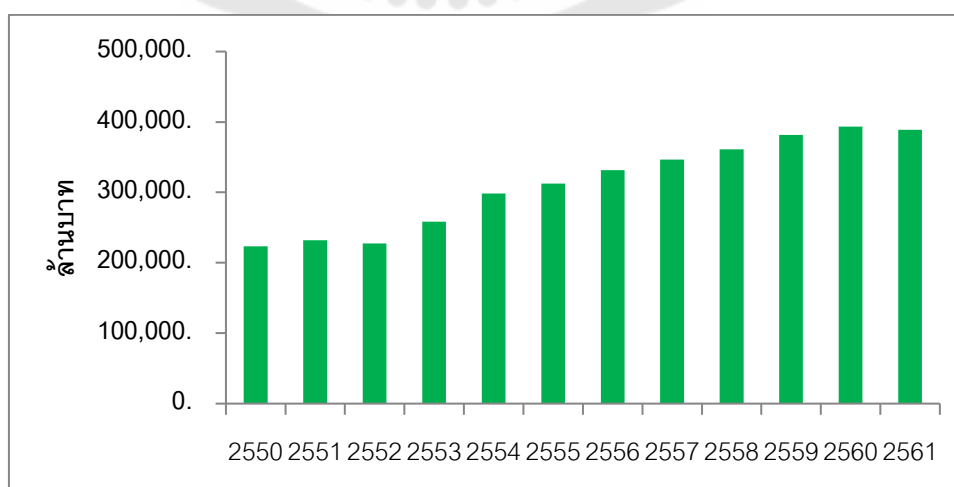
การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของจำนวนและสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุส่งผลให้ประเทศไทยกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ลักษณะการเพิ่มดังกล่าวนี้เป็นผลสืบเนื่องของระดับการเจริญพันธุ์ที่สูงในอดีต ช่วงปี 2496 – 2526 นั่นคือคนที่เกิดมาในช่วงที่มีระดับการเจริญพันธุ์สูงซึ่งเป็นกลุ่มประชากรที่มีขนาดใหญ่กำลังเข้าสู่วัยสูงอายุ ประกอบกับการลดลงของการตายหรือการเพิ่มขึ้นของความยืนยาวของชีวิต สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2556) คาดว่าโครงสร้างประชากรของประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแบบสมบูรณ์ในปี 2567 ส่งผลให้การเปลี่ยนแปลงทางประชากรมีความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ เมื่อพิจารณาข้อมูลด้านอัตรากำลังแรงงานที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป ของประเทศไทย ตั้งแต่ปี 2544 ถึง 2561 (ระบบฐานข้อมูลด้านสังคมและคุณภาพชีวิต, 2563) พบว่าในช่วง 15 ปีที่ผ่านมาโครงสร้างอายุการทำงานของแรงงานมีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน กล่าวคือ ในปี 2544 กำลังแรงงานโดยส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 30-39 ปี ร้อยละ 27.20 ในขณะที่ปี 2559 กำลังแรงงานโดยส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 40-49 ปี ร้อยละ 24.97 และแนวโน้มกำลังแรงงานที่มีอายุระหว่าง 50-59 ปี ยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดดจากร้อยละ 12.60 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 20.11 ในปี 2559 นอกจากนี้ยังพบว่าจำนวนแรงงานที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากร้อยละ 5.70 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 11.09 ในปี 2561 ดังนั้นจำนวนแรงงานที่มีอายุระหว่าง 40-60 ปี กำลังเป็นแรงงานโดยส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งกำลังจะเกษียณการทำงานในช่วง 10-20 ปีข้างหน้า จึงเป็นความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องเตรียมความพร้อมในการใช้ชีวิตหลังเกษียณการทำงาน ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1: กำลังแรงงานรวม (อายุ 15 ปีขึ้นไป) จำแนกตามกลุ่มอายุทั่วราชอาณาจักร

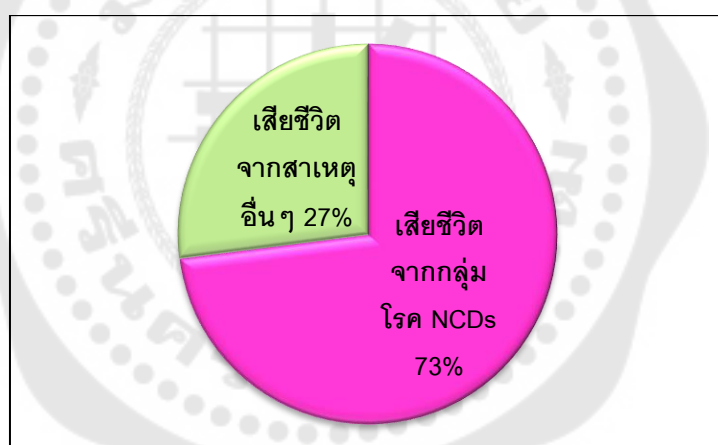
ที่มา: ระบบฐานข้อมูลด้านสังคมและคุณภาพชีวิต (อ้างอิงสำนักงานสถิติแห่งชาติ)

ในขณะที่สัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของคนไทย (ระบบฐานข้อมูลด้านสังคมและคุณภาพชีวิต, 2563) คิดเป็น 223,484 ล้านบาท หรือร้อยละ 4.7 ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ในปี 2550 และเพิ่มขึ้นเป็นมูลค่า 388,976 ล้านบาท หรือร้อยละ 4.9 ต่อ GDP ในปี 2561 ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของคนไทยเพิ่มสูงขึ้นเกือบร้อยละ 100 ดังภาพประกอบ 2

ภาพประกอบ 2 ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ (ค่ายา ค่ารักษา)

ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพนั้น พบว่ามาจากกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (Noncommunicable Diseases) หรือกลุ่มโรค NCDs เช่น โรคเบาหวาน (Diabetes Mellitus) โรคหลอดเลือดสมองและหัวใจ (Cardiovascular and Cerebrovascular Diseases) โรคมะเร็ง (Cancer) โรคความดันโลหิตสูง (Hypertension) และโรคถุงลมโป่งพอง (Emphysema) องค์การอนามัยโลก (WHO, 2016) รายงานว่ากลุ่มโรค NCDs เป็นปัญหาใหญ่ที่กำลังทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ พบว่าสาเหตุการเสียชีวิตของประชากรโลกทั้งหมดมีถึงร้อยละ 63 ที่เกิดจากกลุ่มโรค NCDs และสาเหตุการเสียชีวิตอันดับหนึ่งของคนไทยมาจากกลุ่มโรค NCDs มากกว่าปีละ 300,000 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 73 ของประชากรที่เสียชีวิต คิดเป็นมูลค่าความเสียหายทางเศรษฐกิจ 300,000 ล้านบาทต่อปี ดังภาพประกอบ 3 และส่งผลกระทบต่อภาระค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาเพิ่มขึ้น เพราะโรคเหล่านี้เป็นโรคเรื้อรังที่ต้องรักษาในระยะยาวตลอดชีวิต โดยเฉพาะเมื่อเกษียณการทำงานแล้วจะต้องเตรียมตัว และวางแผนภาระค่าใช้จ่ายเหล่านี้

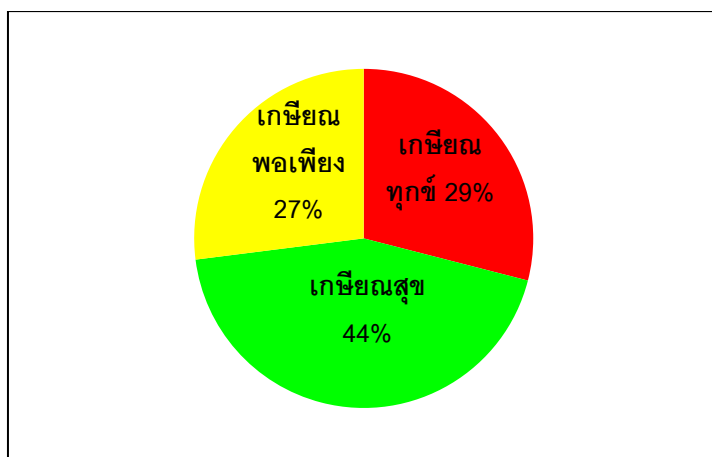
ภาพประกอบ 3 สาเหตุการเสียชีวิตของประชากรไทย

ที่มา: สำนักโรคไม่ติดต่อ กระทรวงสาธารณสุข

การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี 2557 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2557) พบว่าผู้สูงอายุมีแหล่งรายได้หลักในการดำรงชีพหลังเกษียณอายุจากบุตรหลานร้อยละ 35.7 รายได้จากการทำงานหลังเกษียณอายุร้อยละ 34.3 เบี้ยยังชีพจากทางราชการร้อยละ 15.3 รายได้จากดอกเบี้ยและเงินออมเพียงร้อยละ 3.8 และการศึกษาการเตรียมความพร้อมสำหรับการวางแผนทางการเงินเพื่อวัยเกษียณของกลุ่มแรงงานในระบบช่วงอายุ 40-60 ปี (สถาบันวิจัยเพื่อ

การประเมินและออกแบบนโยบาย, 2556) โดยการคำนวณอัตราการใช้เงินออม (Withdrawal Rate) คือ สัดส่วนของค่าใช้จ่ายปีแรกหลังเกษียณต่อมูลค่าสินทรัพย์ ณ ปีเกษียณ (รวมอสังหาริมทรัพย์) แล้วแบ่งระดับความพร้อมของการเกษียณออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) เกษียณสุข (Excess Funding) หมายถึงอัตราการใช้เงินอมน้อยกว่าร้อยละ 3.5 2) เกษียณพอเพียง (Constrained) หมายถึงอัตราการใช้เงินออมระหว่างร้อยละ 3.5-7 และ 3) เกษียณทุกข์ (Underfunded) หมายถึงอัตราการใช้เงินออมมากกว่าร้อยละ 7 พบว่าแรงงานที่เกษียณทุกข์มีสัดส่วนร้อยละ 29 เกษียณสุขร้อยละ 44 และเกษียณพอเพียงร้อยละ 27 ดังภาพประกอบ 4

ในขณะที่การศึกษาของปฐมาภรณ์ นิธิชัย (2556) พบว่ามนุษย์เงินเดือนร้อยละ 40 มีโอกาสที่เงินออมจะไม่เพียงพอสำหรับวัยเกษียณ อีกทั้งการศึกษาของ ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ and สุวิมล เสงพัฒนา (2557) กล่าวถึงประชากรไทยส่วนใหญ่ (2 ใน 3) มีปัญหาการออมไม่พอเพียงและขาดหลักประกันทางสังคม เมื่อวิเคราะห์เชิงลึกโดย ศูนย์คุ้มครองผู้ใช้บริการทางการเงิน (2557b) จากรายงานผลการสำรวจทักษะทางการเงินของคนไทย ปี 2556 โดยใช้แนวทางการสำรวจของ OECD ซึ่งครอบคลุมการวัด 3 ด้าน คือความรู้ทางการเงิน พฤติกรรมทางการเงิน และทัศนคติทางการเงิน พบว่าคนไทยด้อยความรู้ทางการเงิน โดยมีคะแนนเฉลี่ยไม่ถึงครึ่งของคะแนนเต็ม และคนไทยมากกว่าร้อยละ 30 มีคะแนนความรู้ทางการเงินอยู่ในเกณฑ์ต่ำ และการสำรวจของ สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง (2558) พบว่าคนไทย 14 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 25.80 ของประชากรที่มีอายุมากกว่า 18 ปี มีปัญหาขาดความรู้และวินัยทางการเงิน ในขณะที่การสำรวจของ (OECD, 2016) เรื่อง Survey of Adult Financial Literacy Competencies มีประเทศที่เข้าร่วมโครงการสำรวจสมรรถนะทางการเงินจำนวน 30 ประเทศ และเป็นประเทศที่อยู่ในกลุ่ม OECD จำนวน 17 ประเทศ โดยการสอบถามผู้ที่อายุระหว่าง 18-79 ปี จำนวน 51,650 ตัวอย่าง พบว่าประเทศที่เข้าร่วมโครงการมีทักษะทางการเงินเฉลี่ย 13.20 ส่วนประเทศไทยนั้น คนไทยมีทักษะทางการเงินต่ำกว่าค่าเฉลี่ยคือ 12.80 (สถาบันคีนันแห่งเอเชีย, 2558) ซึ่งว่าสถานการณ์ประเทศไทยกำลังเผชิญความเสี่ยงทางการเงินภาคครัวเรือนมากยิ่งขึ้น ภาครัฐจำเป็นต้องดำเนินโครงการกึ่งภาคบังคับ และกำหนดให้ประเด็นปัญหาเรื่องการเงินส่วนบุคคลเป็นวาระเร่งด่วนแห่งชาติ เพื่อเตรียมการสำหรับแรงงานที่กำลังจะเกษียณการทำงานในวัย 10-20 ปีข้างหน้า

ภาพประกอบ 4 อัตราการใช้เงินออมหลังเกษียณปีแรกต่อมูลค่าสินทรัพย์

ที่มา: สถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย

โดยปกติคนที่อยู่ในวัยเด็กไม่มีรายได้แต่ต้องบริโภค พอถึงช่วงวัยทำงานรายได้จะเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ และเมื่อถึงวัยเกษียณอายุการทำงานจะไม่มีรายได้ จากความแตกต่างระหว่างรายได้และการบริโภคตามช่วงอายุจึงทำให้การออมมีความสำคัญและจำเป็นมาก ทฤษฎีการออมตามวัฏจักรชีวิต (Modigliani, 1966) อธิบายพฤติกรรมการออมและการสะสมทรัพย์สินของครัวเรือน คือผู้บริโภคส่วนใหญ่จะบริโภคเพื่อให้ได้รับความพอใจสูงสุด โดยคำนึงถึงรายได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคต หรือเป็นการนำเอารายได้ตลอดชีวิตมากำหนดการบริโภค ณ ขณะใดขณะหนึ่ง ภายใต้ข้อสมมติว่ามนุษย์เป็นบุคคลที่มีเหตุผล หรือเรียกว่า “มนุษย์เศรษฐศาสตร์” (Economic Man) ในขณะที่มนุษย์ในความเป็นจริงไม่เป็นไปตามที่ทฤษฎีกล่าวไว้เสมอไป เพราะมนุษย์อาจจะตัดสินใจบริโภคในปัจจุบันโดยไม่คำนึงถึงการบริโภคในอนาคต หรือมนุษย์บางคนไม่สามารถจัดสรรเงินออมเพื่อการบริโภคในอนาคตตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ Thaler กล่าวถึงมนุษย์โดยทั่วไปขาดความมีเหตุผล และมองไม่เห็นสิ่งที่อยู่ในระยะยาว มองเห็นแต่ประโยชน์ใกล้ตัว Thaler and Sunstein (2008) กล่าวถึงมนุษย์มีข้อบกพร่องโดยธรรมชาติ 3 ประการที่ทำให้การออมเป็นเรื่องยากมาก คือ 1) ความเฉื่อย (Inertia) เพราะมนุษย์มีพฤติกรรมไม่ชอบออกแรงแม้แต่เรื่องเล็กน้อย ในอดีตเคยกระทำหรือวางแผนทางการเงินการออมอย่างไร จะปฏิบัติอย่างนั้นต่อไปไม่ไปเปลี่ยนแปลงอะไรเพื่อทำให้การออมเพิ่มขึ้น 2) ความกลัวการสูญเสีย (Loss Aversion) เพราะมนุษย์มีพฤติกรรมของความกลัวการสูญเสียมากกว่าผลประโยชน์ที่จะได้รับ จึงทำให้

หลีกเลี่ยงความเสี่ยง และเลือกวิธีการออมเงินที่มีความเสี่ยงต่ำๆ ในขณะเดียวกันได้รับผลตอบแทนต่ำด้วย 3) ความลำเอียงในปัจจุบัน (Present Bias) เพราะมนุษย์ให้น้ำหนักความพึงพอใจในปัจจุบันมากกว่าอนาคต แม้ว่าในอนาคตรู้ดีว่าการออมเป็นเรื่องสำคัญมากกับตัวเอง แต่มนุษย์เลือกใช้เงินเพื่อการบริโภคและให้มีความสุขกับตนเองในปัจจุบันมากกว่า ประเด็นปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยเชื่อว่าจะสามารถแก้ปัญหาได้ด้วย “ทฤษฎีการสะกิด” (Nudge Theory) คือ การทำอย่างแนบเนียนให้มนุษย์ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทิศทางที่สามารถคาดเดาได้โดยไม่มีการบังคับ หรือเป็นการออกแบบทางเลือกให้มนุษย์เลือกทำสิ่งที่ดีโดยอัตโนมัติ ดังนั้นถ้ามนุษย์มีความเฉื่อยจะต้องทำให้การออมเป็นไปแบบอัตโนมัติ คือจะต้องกันเงินส่วนหนึ่งไว้เพื่อการออมเป็นประจำทุกๆ เดือน โดยที่ไม่ต้องลุกขึ้นมาทำหรือเปลี่ยนแปลงอะไร ถ้ามนุษย์รังเกียจการสูญเสียจะต้องให้ความรู้ทางการเงิน แสดงให้เห็นว่าการยอมรับความเสี่ยงเพิ่มขึ้นโดยการออมเงินหรือลงทุนในตราสารทางการเงินอื่นๆ ที่ไม่ใช่การฝากธนาคารมีโอกาสที่จะได้รับผลตอบแทนสูงกว่า และทำให้เงินออมงอกเงย ถ้ามนุษย์มีความลำเอียงในปัจจุบันสามารถแก้ไขได้โดยการตั้งเป้าหมายการออมเพื่อการเกษียณ หรือการให้รางวัลการออมในระยะยาว เพื่อกระตุ้นให้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมออมการลงทุนของมนุษย์

มนุษย์เงินเดือนเป็นเรื่องง่ายมากที่จะออมเพราะมีรายได้สม่ำเสมอ แต่มีความเสี่ยงสูงมากเมื่อถึงวัยเกษียณเพราะไม่มีรายได้จากการทำงานประจำ แล้วแรงงานไทยมีการเตรียมความพร้อมด้านเงินออมเพียงพอหรือไม่ มีการวางแผนทางการเงินอย่างไร การส่งเสริมให้มีการเตรียมตัวทางด้านออมการลงทุนสำหรับวัยเกษียณจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่ยังอยู่ในยุคนี้ เพื่อวางแผนการสร้างรายได้จากสินทรัพย์และนำมาทดแทนรายได้จากการทำงานในวัยเกษียณ ในการศึกษาครั้งนี้จะมุ่งเน้นความสำคัญของการชี้แนะด้วยข้อมูลทางการเงิน (Financial Literacy) และการตั้งเป้าหมายทางการเงิน (Financial Goal) มีบทบาทอย่างไรต่อพฤติกรรมการออมการลงทุนเพื่อวัยเกษียณและมีผลต่อความยั่งยืนทางการเงินหรือไม่

งานวิจัยที่ผ่านมาการศึกษาพฤติกรรมการออมการลงทุนมีเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่จะวัดพฤติกรรมการออมการลงทุนในรูปของระดับความคิดเห็นซึ่งยังไม่เพียงพอที่จะบ่งบอกถึงความยั่งยืนทางการเงิน ดังนั้นงานวิจัยนี้จะวัดพฤติกรรมการออมการลงทุนในเชิงปริมาณ เน้นการสร้างรายได้จากสินทรัพย์เพื่อทดแทนรายได้ประจำ โดยการเก็บข้อมูลเป็นรายบุคคลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นแรงงานในระบบและไม่เป็นแรงงานในภาคราชการที่มีระบบบำนาญ ผ่านแบบสอบถาม นอกจากนี้แล้วงานวิจัยนี้ยังประยุกต์แนวคิดจากวิชาเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม (Behavioral Economics) ซึ่งเป็นสาขาที่เน้นศึกษาพฤติกรรมและการตัดสินใจของผู้บริโภค มาอธิบาย

พฤติกรรมกรรมการออมการลงทุน โดยผ่านกระบวนการวิจัยเชิงทดลอง 3 กรณี คือ 1) ไม่มีการแทรกแซงใดๆ (No Intervention) 2) กำหนดให้ตั้งเป้าหมายทางการเงินในระยะยาว (Regulator) และ 3) การสะกิด (Nudge) โดยวิธีการชี้นำด้วยข้อมูลทางการเงิน (Priming) เพื่อเปรียบเทียบผลการทดลองทั้ง 3 แบบ ในการทดลองจะเลือกประชากรเป้าหมาย (Target Population) เป็นพนักงานมหาวิทยาลัยเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นแรงงานในระบบที่มีจำนวนสูงถึง 116,883 คน (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2561) ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนระบบการทำงานจากข้าราชการเปลี่ยนเป็นพนักงานมหาวิทยาลัยทำให้ไม่มีระบบเงินบำนาญเมื่อถึงวัยเกษียณการทำงาน การเตรียมตัวและวางแผนทางการเงินจึงเป็นเรื่องสำคัญสำหรับพนักงานมหาวิทยาลัยและแรงงานทุกๆ คน งานวิจัยฉบับนี้หวังว่าการเก็บข้อมูลการออมการลงทุนในเชิงปริมาณจากแบบสอบถาม ควบคู่กับการสังเกตพฤติกรรมกรรมการออมการลงทุนผ่านการวิจัยการทดลอง ตลอดจนการประยุกต์แนวคิดจากวิชาเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมจะทำให้สามารถได้เครื่องมือในปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการออมการลงทุน และนำไปสู่การสร้างความยั่งยืนทางการเงิน (Financial Sustainability) โดยไม่เป็นภาระทางการเงินแก่ผู้อื่น และไม่ต้องพึ่งพิงระบบสวัสดิการจากภาครัฐ ประกอบกับผลการศึกษานำไปประยุกต์เป็นข้อเสนอแนะในการเตรียมความพร้อมทางการเงินของแรงงานก่อนที่จะเข้าสู่วัยเกษียณการทำงาน

ความมุ่งหมายของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ตั้งความมุ่งหมายไว้ดังนี้

1. เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหา สถานการณ์ทางการเงิน และพฤติกรรมกรรมการออมการลงทุนของพนักงานมหาวิทยาลัย
2. เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของปัจจัยด้านคุณลักษณะประชากร ทักษะทางการเงิน และการวางแผนการเงินส่วนบุคคลที่มีต่อความอยู่รอดทางการเงิน
3. เพื่อวิเคราะห์ผลการทดลองเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการออมการลงทุนและความยั่งยืนทางการเงิน เมื่อมีการกำหนดนโยบาย (Regulator) โดยการตั้งเป้าหมายการเงินระยะยาว และการสะกิด (Nudge) ด้วยวิธีการชี้นำด้วยข้อมูล (Priming) ทางการเงินที่สำคัญ เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีไม่แทรกแซงใดๆ (No Intervention)

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทราบปัญหาสถานการณ์ทางการเงินและพฤติกรรมการออมการลงทุน รวมถึงปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อความอยู่รอดทางการเงิน เพื่อเป็นข้อมูลในการเตรียมความพร้อมของแรงงานในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในเรื่องความสุขทางการเงิน (Financial Well-Being)

2. ทราบผลของการใช้เครื่องมือต่างๆ ที่มีต่อพฤติกรรมการออมการลงทุนและความยั่งยืนทางการเงิน ภายใต้สถานการณ์ที่แตกต่างผ่านกระบวนการทดลอง เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและการออกแบบนโยบายทางสังคมเพื่อสร้างความยั่งยืนทางการเงินในวัยเกษียณ

3. เตรียมความพร้อมของแรงงานในการดูแลตนเองทางการเงินเมื่อถึงวัยเกษียณ และเป็นการเตรียมคนเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุที่มีความสุขทางการเงิน โดยภาครัฐและเอกชนควรมีการจัดกิจกรรมชั้นนำข้อมูลทางการเงินที่สำคัญๆ แก่พนักงานในองค์กรและประชาชนโดยทั่วไป เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์เงินเดือนให้ตระหนักถึงความสำคัญของการออมเงินในระยะยาว และยังสามารถลดภาระทางด้านงบประมาณของภาครัฐในการดูแลผู้สูงอายุ อีกทั้งสามารถป้องกันความเสี่ยงทางการเงินของประชาชนเมื่อมีวิกฤตทางเศรษฐกิจเกิดขึ้น

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้แบ่งวิธีการศึกษาออกเป็น 2 กรณี คือการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research Method) เพื่อตอบความมุ่งหมายของการวิจัยข้อที่ 1 และข้อที่ 2 ส่วนกรณีที่ 2 เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) เพื่อตอบความมุ่งหมายของการวิจัยข้อที่ 3 สำหรับการวิจัยนี้จะพิจารณาความอยู่รอดทางการเงินจากการออมและการลงทุนในระดับบุคคล โดยไม่นับรวมระบบสวัสดิการที่ภาครัฐจัดให้ เช่น เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ หรือระบบการออมภาคบังคับ เช่น เงินกองทุนประกันสังคม โดยมีรายละเอียดดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือแรงงานที่ทำงานในระบบ (Formal Sector) โดยสถานการณ์การจ้างงานในระบบประกันสังคม ปี 2562 จำนวนผู้ประกันตนตามมาตรา 33 มี 11,686,393 คน (กระทรวงแรงงาน, 2563) ในขณะที่เป็นแรงงานในสถาบันอุดมศึกษา 116,883 คน (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2561) ซึ่งมีสถานะเป็นพนักงานมหาวิทยาลัยทั้งสายสนับสนุนวิชาการและสายวิชาการ โดยยกเว้นข้าราชการพลเรือนในสถาบันอุดมศึกษา เพราะการออกนอกระบบของมหาวิทยาลัย หรือเรียกว่า “มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ” ทำให้สัดส่วนของพนักงานมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีสัดส่วนมากกว่าข้าราชการในระบบ

สถาบันอุดมศึกษาทั้งหมด ในขณะที่พนักงานมหาวิทยาลัยมีรายได้เพิ่มสูงขึ้นเทียบเท่าภาคเอกชน แต่ไม่ได้รับสิทธิประโยชน์ในเรื่องสวัสดิการต่างๆ เช่น เงินบำเหน็จบำนาญ หรือการเบิกค่ารักษาพยาบาล นอกจากนี้แล้วพนักงานมหาวิทยาลัยยังเป็นกลุ่มที่มีความหลากหลายในระดับการศึกษา ตั้งแต่ระดับปริญญาตรีถึงปริญญาเอกซึ่งมีความพร้อมทางด้านรายได้มากกว่าแรงงานในระดับล่าง การศึกษานี้ จึงเลือกกลุ่มตัวอย่างกรณีศึกษาเป็นบุคลากรในสถาบันอุดมศึกษาที่พนักงานมหาวิทยาลัยโดยเฉพาะในประเด็นการเตรียมตัวทางการเงินเพื่อวัยเกษียณ

ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรตาม คือพฤติกรรมการออมการลงทุน โดยวัดจากอัตราความอยู่รอดทางการเงิน (Financial Survival Ratio) สามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มสุขภาพทางการเงินอยู่ในระดับดี
2. กลุ่มสุขภาพทางการเงินอยู่ในระดับเสี่ยง
3. กลุ่มสุขภาพทางการเงินอยู่ในระดับวิกฤต

ตัวแปรอิสระ คือปัจจัยที่มีผลต่อความยั่งยืนทางการเงิน แบ่งเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. ปัจจัยด้านคุณลักษณะทางประชากร ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา เขตสถานที่ทำงาน และประสบการณ์ทางการเงิน
2. ปัจจัยด้านทักษะทางการเงิน ได้แก่ ความรู้ทางการเงิน พฤติกรรมทางการเงิน และทัศนคติทางการเงิน
3. ปัจจัยด้านการวางแผนการเงิน ได้แก่ การวางแผนสภาพคล่อง การวางแผนการลงทุน การวางแผนประกัน และการวางแผนหนี้

นิยามศัพท์เฉพาะ

ความยั่งยืนทางการเงิน หมายถึงการสะสมเงินออมในช่วงที่อยู่ในวัยทำงาน แล้วนำเงินออมไปลงทุนในสินทรัพย์ต่างๆ เช่น เงินฝากธนาคาร สหกรณ์ออมทรัพย์ หุ้น กองทุนรวม ประกันชีวิต หรือ อสังหาริมทรัพย์ เพื่อเก็บออมและเป็นรายได้ในวัยเกษียณจนกระทั่งรายได้จากสินทรัพย์มากกว่ารายจ่าย หรือเรียกว่า “อิสรภาพทางการเงิน” (Financial Freedom)

อัตราส่วนความอยู่รอด หมายถึงผลรวมของรายได้จากการทำงาน และรายได้จากสินทรัพย์รวมกันแล้วมากกว่าหรือเท่ากับรายจ่าย แสดงถึงความอยู่รอดในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามถ้าไม่มีรายได้จากการทำงานอาจจะทำให้รายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย ดังนั้นจึงต้องมีการออมเพื่อสร้างความยั่งยืนทางการเงิน

กลุ่มสุขภาพทางการเงินอยู่ในระดับดี หมายถึงกลุ่มที่มีการออมอย่างน้อยร้อยละ 25 ของรายได้จากการทำงานรวมกับรายได้จากสินทรัพย์ หรือสัดส่วนของรายจ่ายไม่เกินร้อยละ 75 ของรายได้จากการทำงานและรายได้จากสินทรัพย์

กลุ่มสุขภาพทางการเงินอยู่ในระดับเสี่ยง หมายถึงกลุ่มที่มีการออมระหว่างร้อยละ 0 ถึงร้อยละ 25 ของรายได้จากการทำงานรวมกับรายได้จากสินทรัพย์ หรือสัดส่วนของรายจ่ายอยู่ระหว่างร้อยละ 75 ถึงร้อยละ 100 ของรายได้จากการทำงานและรายได้จากสินทรัพย์

กลุ่มสุขภาพทางการเงินอยู่ในระดับวิกฤต หมายถึงกลุ่มที่ไม่มีการออมหรือมีภาระหนี้ จนกระทั่งทำให้สัดส่วนของรายจ่ายมากกว่ารายได้จากการทำงานและรายได้จากสินทรัพย์

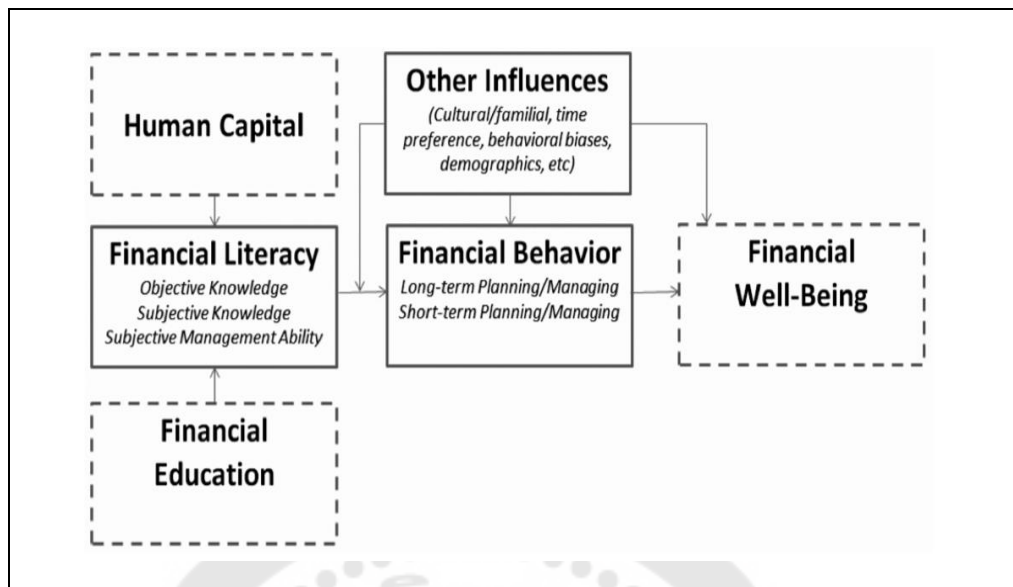
ทักษะทางการเงิน หมายถึงความสามารถในการใช้ความรู้และทักษะในการจัดการเงินของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีตลอดชีวิต แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ทางการเงิน คือการมีความรู้เกี่ยวกับการคำนวณผลตอบแทนของเงิน ด้านพฤติกรรมทางการเงิน คือพฤติกรรมในการใช้จ่ายเงินอย่างรอบคอบ และด้านทัศนคติทางการเงิน คือมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการออมและการลงทุน

การวางแผนการเงิน หมายถึงการเตรียมพร้อมและนำพาชีวิตไปสู่ความมั่นคงทางการเงิน โดยเป็นกระบวนการในการตัดสินใจทางการเงินของบุคคลนั้น ได้แก่ การวางแผนสภาพคล่อง การวางแผนการลงทุน การวางแผนประกัน และการวางแผนหนี้

พนักงานมหาวิทยาลัย หมายถึงบุคคลซึ่งได้รับการจ้างตามสัญญาจ้างให้ปฏิบัติหน้าที่ราชการในสถาบันอุดมศึกษา ประกอบด้วย มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล และมหาวิทยาลัยราชภัฏ โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ พนักงานมหาวิทยาลัยสายวิชาการ และพนักงานมหาวิทยาลัยสายสนับสนุนวิชาการ

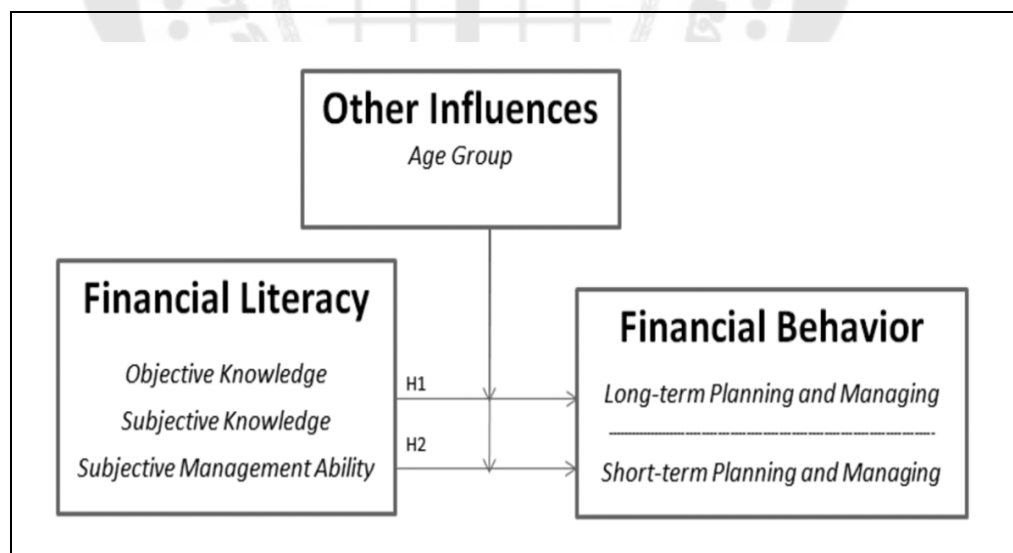
กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยนี้นำกรอบแนวคิดของ Huston (2010) มาประยุกต์ในการศึกษา คือการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างทักษะทางการเงิน (Financial Literacy) พฤติกรรมการเงิน (Financial Behavior) และความอยู่ดีมีสุขทางการเงิน (Financial Well-Being) ดังภาพประกอบ 5 และต่อมา Henager and Cude (2016) นำกรอบแนวคิดของ Huston มาประยุกต์ในการวิจัยเกี่ยวกับทักษะทางการเงินและพฤติกรรมการเงินระยะสั้น-ระยะยาวในกลุ่มอายุที่แตกต่างกัน ดังภาพประกอบ 6 นอกจากนี้แล้วยังมีการศึกษาเกี่ยวกับความอยู่ดีมีสุขในที่ทำงานของ Spann (2014) ภาพประกอบ

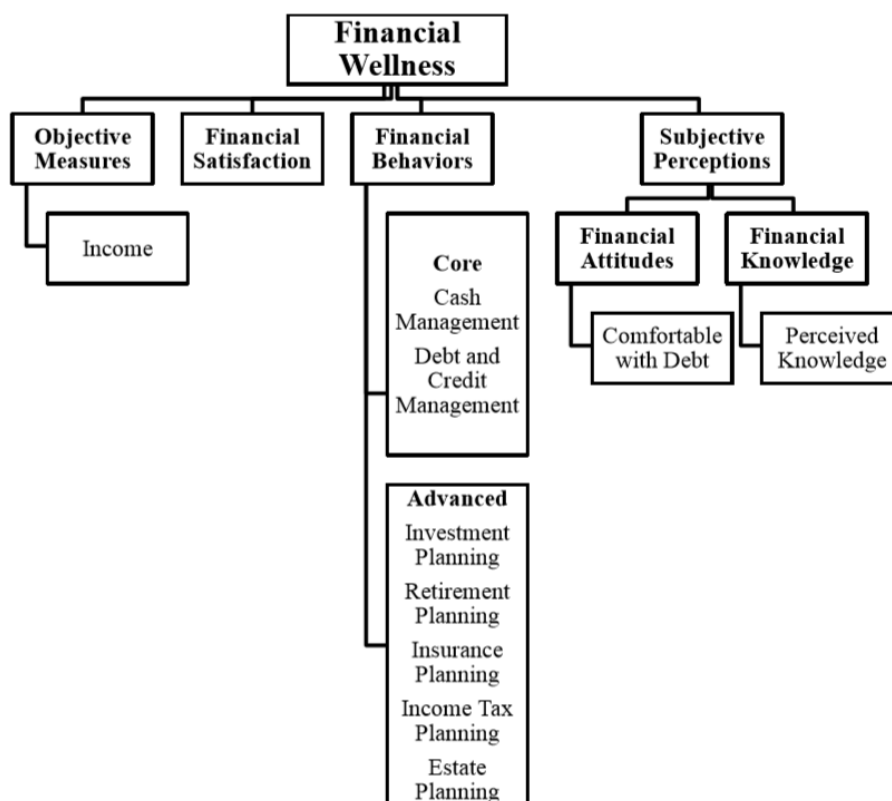
ภาพประกอบ 5 กรอบแนวคิดความอยู่ดีมีสุขทางการเงิน

ที่มา: Huston (2010)

ภาพประกอบ 6 กรอบแนวคิดทักษะทางการเงินและพฤติกรรมการเงิน

ที่มา: Henager and Cude (2016)

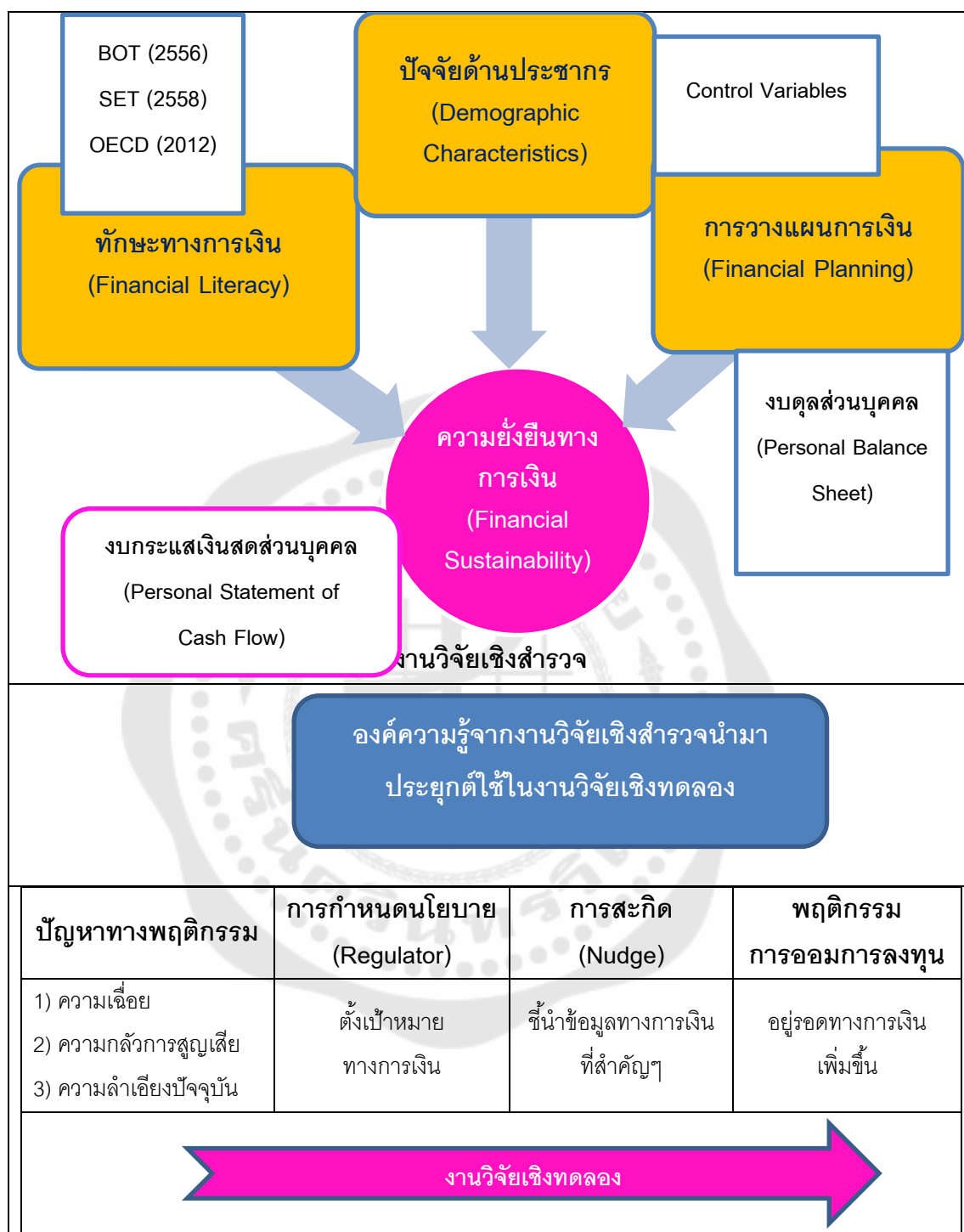
ภาพประกอบ 7 กรอบแนวคิดความอยู่ดีมีสุขทางการเงิน

ที่มา: Spann (2014)

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่ศึกษาเกี่ยวกับการออมในเชิงพฤติกรรมและวัดพฤติกรรมการออมในรูปของระดับความคิดเห็น หรือคำนวณปริมาณเงินออมที่จะต้องใช้จ่ายหลังจากเกษียณการทำงาน เช่น บัณฑิตที่มีผลต่อพฤติกรรมการออม บัณฑิตที่มีผลต่อการวางแผนการเงิน หรือทักษะทางการเงินที่มีต่อพฤติกรรมการเงิน อย่างไรก็ตามการวิจัยโดยให้ความสนใจพฤติกรรมการออมในเชิงระดับความคิดเห็นนั้นยังไม่เพียงพอที่จะบ่งบอกความอยู่รอดทางการเงิน การวัดพฤติกรรมการออมการลงทุนในเชิงปริมาณจะทำให้ได้ข้อมูลที่แสดงออกถึงพฤติกรรมของบุคคลนั้นจริงๆ โดยการเน้นการออมในระยะยาวซึ่งเป็นช่องว่างของงานวิจัยที่ควรจะศึกษาต่อ ดังนั้นการศึกษานี้จะเน้นข้อมูลที่เป็นเชิงปริมาณ โดยการวัดพฤติกรรมการออมและการลงทุนจากงบกระแสเงินสดส่วนบุคคล (Personal Statement of Cash Flow) และวัดการวางแผนทางการเงินจากงบดุลส่วนบุคคล (Personal Balance Sheet) แล้วนำข้อมูลที่ได้มาคำนวณหา

อัตราส่วนความอยู่รอดทางการเงิน (Financial Survival Ratio) ต่อจากนั้นนำองค์ความรู้ด้าน เศรษฐศาสตร์พฤติกรรม (Behavioral Economics) ที่กล่าวถึงว่ามีเหตุผลของมนุษย์มีจำกัด และอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ว่าทำไมถึงไม่ออม (Thaler & Sunstein, 2008) มาทำการทดลอง โดยแบ่งเครื่องมือ (Treatment) ที่ใช้ในการทดลองออกเป็น 3 กรณี คือ 1) การกำหนดนโยบายให้ กลุ่มตัวอย่างตั้งเป้าหมายทางการเงินระยะยาว (Regulator) 2) วิธีการสะกิด (Nudge) ด้วยการให้ ข้อมูลชี้นำ (Priming) ทางการเงินที่สำคัญๆ และ 3) กรณีไม่แทรกแซงใดๆ (No Intervention) เพื่อ เปรียบเทียบพฤติกรรมการออมการลงทุนที่เปลี่ยนแปลงไป และสามารถนำเครื่องมือดังกล่าวไป ประยุกต์ใช้เพื่อเตรียมความพร้อมของคนเกี่ยวกับความอยู่รอดทางการเงิน (Financial Survival) หรือความอยู่ดีมีสุขทางการเงิน (Financial Well-Being) ในวัยเกษียณ ดังภาพประกอบ 8

ภาพประกอบ 8 กรอบแนวคิดในการวิจัย

สมมุติฐานในการวิจัย

งานวิจัยนี้วัดพฤติกรรมการออมการลงทุนในเชิงปริมาณ โดยพิจารณาจากงบการเงินส่วนบุคคลแล้วนำมาคำนวณหาค่าอัตราส่วนความอยู่รอดทางการเงิน (Financial Survival Ratio)

ขณะที่แบ่งปัจจัยที่มีผลต่อความอยู่รอดทางการเงินออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ คุณลักษณะทางประชากร ทักษะทางการเงิน และการวางแผนการเงินส่วนบุคคล สามารถกำหนดสมมติฐานได้ดังตาราง 1

1. ปัจจัยด้านคุณลักษณะทางประชากรที่แตกต่างกันส่งผลต่ออัตราส่วนความอยู่รอดทางการเงินแตกต่างกันด้วย

H1: เพศชายมีอัตราส่วนความอยู่รอดมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับเพศหญิง เพราะผู้ชายมักจะทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัว จึงมีความรับผิดชอบและเตรียมความพร้อมทางการเงินสูงกว่า อีกทั้งเพศหญิงยังมีค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพมากกว่าเพศชาย

H2: ผู้ที่มีอายุมากมีอัตราส่วนความอยู่รอดมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับอายุน้อย เพราะเมื่ออายุมากขึ้นจะมีการวางแผนทางการเงินและคิดถึงอนาคตทางการเงินมากกว่า

H3: ผู้ที่สถานภาพโสดมีอัตราส่วนความอยู่รอดมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับคนสมรส เพราะคนโสดมีค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันน้อยกว่า อีกทั้งยังจะต้องเตรียมพร้อมทางการเงินเพื่อดูแลตนเองมากกว่า เนื่องจากไม่มีบุตรหลานคอยดูแลเมื่อถึงวัยเกษียณ

H4: ระดับการศึกษาสูงมีอัตราส่วนความอยู่รอดมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับคนที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า เพราะผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงกว่ามักจะมีรายได้มากกว่าด้วย จึงมีการวางแผนทางการเงินและเก็บออมเงินได้มากกว่า

H5: สถานที่ทำงานในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีอัตราส่วนความอยู่รอดมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับเขตภูมิภาค เพราะผู้ที่ทำงานอยู่ในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑลได้รับข้อมูลทางการเงินและถูกชี้นำในการเตรียมความพร้อมทางการเงินจากสื่อต่างๆ มากกว่า อีกทั้งยังได้รับคำแนะนำจากผู้ให้คำปรึกษาทางการเงินมากกว่า

H6: ผู้ที่เคยเรียนหรืออบรมเกี่ยวกับการเงินมีอัตราส่วนความอยู่รอดมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ที่ไม่เคยเรียน เพราะผู้ที่เคยอบรมเกี่ยวกับการเงินจะมีการคิดและวางแผนทางการเงินเพื่ออนาคตมากกว่า

2. ปัจจัยด้านทักษะทางการเงินที่แตกต่างกันส่งผลต่ออัตราส่วนความอยู่รอดทางการเงินแตกต่างกันด้วย

H7: ความรู้ทางการเงินด้านการคำนวณมีความสัมพันธ์กับอัตราส่วนความอยู่รอดในทิศทางเดียวกัน เพราะผู้ที่มีความรู้ทางการเงินด้านการคำนวณจะมีการคำนวณต้นทุนและผลตอบแทนในกิจกรรมทางการเงินมากกว่า

H8: พฤติกรรมและทัศนคติทางการเงินมีความสัมพันธ์กับอัตราส่วนความอยู่รอดในทิศทางเดียวกัน เพราะการมีพฤติกรรมและทัศนคติทางการเงินที่ดีจะทำให้การใช้จ่ายเงินมีความรอบคอบ ไม่ฟุ่มเฟือย และรู้จักเลือกใช้บริการทางการเงินที่เสียค่าใช้จ่ายต่ำ

H9: ทัศนคติทางการเงินมีความสัมพันธ์กับอัตราส่วนความอยู่รอดในทิศทางเดียวกัน เพราะการมีพฤติกรรมและทัศนคติทางการเงินที่ดีจะทำให้การใช้จ่ายเงินมีความรอบคอบ ไม่ฟุ่มเฟือย และรู้จักเลือกใช้บริการทางการเงินที่เสียค่าใช้จ่ายต่ำกว่า

3. ปัจจัยด้านการวางแผนการเงิน ได้แก่การวางแผนการลงทุน การวางแผนภาษี การวางแผนประกัน และการวางแผนหนี้ ที่แตกต่างกันส่งผลต่ออัตราส่วนความอยู่รอดทางการเงินแตกต่างกันด้วย

H10: สัดส่วนเงินในบัญชีเงินฝากธนาคารมีความสัมพันธ์กับอัตราส่วนความอยู่รอดในทิศทางตรงกันข้าม เพราะการออมเงินโดยการฝากธนาคารนั้นได้รับผลตอบแทนต่ำมาก และต่ำกว่าอัตราเงินเฟ้อด้วย จึงทำให้ค่าของเงินลดลง

H11: สัดส่วนเงินลงทุนในสหกรณ์ออมทรัพย์มีความสัมพันธ์กับอัตราส่วนความอยู่รอดในทิศทางเดียวกัน เพราะการออมเงินในสหกรณ์ออมทรัพย์ได้รับผลตอบแทนสูงกว่าการฝากธนาคาร และยังได้รับการยกเว้นภาษีด้วย

H12: สัดส่วนเงินลงทุนในตราสารทุน (หุ้น) มีความสัมพันธ์กับอัตราส่วนความอยู่รอดในทิศทางเดียวกัน เพราะการลงทุนในตลาดหุ้นได้รับผลตอบแทนมากกว่าการฝากธนาคารทำให้เงินออมเต็มโตเพิ่มขึ้นเร็วกว่า

H13: สัดส่วนเงินลงทุนในอสังหาริมทรัพย์มีความสัมพันธ์กับอัตราส่วนความอยู่รอดในทิศทางเดียวกัน เพราะเป็นการออมเงินในระยะยาวต่อการเบิกถอน และยังทำให้มูลค่าของสินทรัพย์เพิ่มขึ้นด้วย

H14: สัดส่วนเงินลงทุนในกองทุนรวมมีความสัมพันธ์กับอัตราส่วนความอยู่รอดในทิศทางเดียวกัน เพราะการลงทุนในกองทุนรวมได้รับผลตอบแทนมากกว่าการฝากธนาคารจึงทำให้เงินออมเต็มโตมากกว่าและเป็นการวางแผนทางการเงินในระยะยาว อีกทั้งยังสามารถนำเงินลงทุนมาหักลดหย่อนภาษีเงินได้

H15: สัดส่วนเงินลงทุนในประกันชีวิต/ประกันชีวิตสะสมทรัพย์มีความสัมพันธ์กับอัตราส่วนความอยู่รอดในทิศทางเดียวกัน เพราะเป็นการออมเงินในระยะยาวแบบสม่ำเสมอ และสร้างวินัยทางการเงิน อีกทั้งยังสามารถนำเบี้ยประกันมาลดหย่อนภาษีเงินได้

H16: สัดส่วนเงินลงทุนในรูปแบบอื่นๆ เช่น สลากออมสิน มีความสัมพันธ์กับอัตราส่วนความอยู่รอดในทิศทางเดียวกัน เพราะการลงทุนในรูปแบบอื่นๆ มีจุดมุ่งหมายเพื่อได้รับผลตอบแทนที่สูงขึ้นเมื่อเทียบกับการฝากธนาคาร

H17: การมีหนี้เพื่อการลงทุนจะอยู่รอดทางการเงินมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับหนี้ประเภทอื่น เพราะการสร้างหนี้เพื่อลงทุน เช่น การซื้ออสังหาริมทรัพย์ เป็นการออมเงินในระยะยาวและสร้างวินัยทางการเงินทำให้มีการเก็บออมอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งดอกเบี้ยเงินกู้ที่อยู่อาศัยในปัจจุบันอยู่ในระดับที่ต่ำมากและยังสามารถนำดอกเบี้ยมาหักลดหย่อนภาษีเงินได้

ตาราง 1 ผลกระทบของตัวแปรต่างๆ ที่มีต่ออัตราส่วนความอยู่รอดทางการเงิน

ตัวแปร	ผลที่มีต่อความอยู่รอด	งานวิจัยที่สนับสนุน
ปัจจัยด้านคุณลักษณะประชากร		
เพศ	เพศชาย > เพศหญิง	มุกดา ไควหกุล (2559) นครินทร์ เจียวกว้าง (2558) สถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและ ออกแบบนโยบาย (2556)
อายุ	อายุมาก > อายุน้อย	มุกดา ไควหกุล (2559) สุริยาพร จันทร์เจริญ (2555)
สถานภาพ	โสด > สมรส	Kono and Tanaka (2019)
ระดับการศึกษา	การศึกษาสูง > การศึกษาน้อย	มุกดา ไควหกุล (2559) ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ and สุวิมล เฮงพัฒนา (2557) Wagner (2015))

ตาราง 1 (ต่อ)

ตัวแปร	ผลที่มีต่อความอยู่รอด	งานวิจัยที่สนับสนุน
เขตที่อยู่ สถานที่ทำงาน	กรุงเทพและปริมณฑล > เขตภูมิภาค	สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา ประเทศไทย (2554)
ประสบการณ์ทาง การเงิน	ผู้ที่เคยเรียนการเงิน > ผู้ที่ไม่ได้เรียนการเงิน	Wagner (2015)
ปัจจัยด้านทักษะทางการเงินส่วนบุคคล		
ความรู้ทางการเงิน	+	สถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและ
พฤติกรรมทางการเงิน	+	ออกแบบนโยบาย (2556)
ทัศนคติทางการเงิน	+	Henager and Cude (2016)
		Wagner (2015)
		Spann (2014)
ปัจจัยด้านการวางแผนการเงิน	+	Lusardi and Mitchell (2007)
		นครินทร์ เจียรวนนท์ (2558)
		ปฐมาภรณ์ นิธิชัย (2556)
		ฉัตรชัย สิริเทวัญกุล (2556)
การวางแผนลงทุน	+	Lusardi and Mitchell (2007)
		มนต์ทนา คงแก้ว, ชฎามาศ แก้ว
การวางแผนภาษี	+	สุกใส, and นัฒพลพิชัย ดุลยวา
		จิต (2557)
การวางแผนประกัน	+	มุกดา ไควหกุล (2559)
การวางแผนหนี้	หนี้เพื่อการลงทุน > หนี้เพื่อการ บริโภค	ศูนย์คุ้มครองผู้ใช้บริการทางการเงิน (2557a)

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นการอธิบายเกี่ยวกับการวัดระดับเงินออม ส่วนที่ 2 อธิบายเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดทางการเงิน และส่วนสุดท้ายจะกล่าวถึงทฤษฎีการสะกิด (Nudge Theory) และงานวิจัยเชิงทดลองเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการออมการลงทุน โดยนำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. วิธีการวัดเงินออมเพื่อวัยเกษียณอายุการทำงาน
2. คุณลักษณะของประชากร
3. ทักษะทางการเงิน
4. การวางแผนการเงินส่วนบุคคล
5. ทฤษฎีการสะกิด
6. งานวิจัยเชิงทดลองเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการออมการลงทุน

วิธีการวัดเงินออมเพื่อวัยเกษียณอายุการทำงาน

การวัดเงินออมเพื่อความยั่งยืนทางการเงิน หรือมีจำนวนเงินออมอย่างเพียงพอเพื่อใช้ในวัยเกษียณอายุการทำงาน ในเชิงทฤษฎีมีการกล่าวถึงในวิชาการเงินส่วนบุคคล (Personal Finance) เรื่องงบการเงินส่วนบุคคล และงบกระแสเงินสดส่วนบุคคล ที่กล่าวถึงเกี่ยวกับรายรับและรายจ่ายของบุคคล ถ้ามีรายรับมากกว่ารายจ่ายจะมีเงินเหลือเก็บเป็นเงินออม แล้วนำเงินออมไปฝากธนาคาร หรือลงทุนในสินทรัพย์และตราสารทางการเงินต่างๆ เพื่อเพิ่มอัตราผลตอบแทนของเงินออม ต่อจากนั้นจึงนำข้อมูลทางการเงินมาคำนวณหาอัตราส่วนทางการเงินต่างๆ เพื่อประเมินสถานการณ์ทางการเงินของบุคคลนั้น เช่น สถาบันพัฒนาความรู้ตลาดทุน (2552), Altfest (2016) และ Moon, Yuh, and Hanna (2002) (หัวข้อ 1 - 3) นอกจากนี้แล้วยังมีงานวิจัยอีกหลายเรื่องที่กล่าวถึงการวัดระดับเงินออมที่แตกต่างกันไป (หัวข้อ 4 - 10) สามารถสรุปวิธีการวัดเงินออมเพื่อวัยเกษียณการทำงาน ได้ดังนี้

1. อัตราการออม (Saving Ratio)

การวัดเงินออมวิธีแรกมีกล่าวถึงในตำราการเงินส่วนบุคคลโดยทั่วไป อัตราการออมคืออัตราส่วนที่แสดงถึง สัดส่วนการเก็บออมรวมถึงการนำเงินไปลงทุนของแต่ละบุคคล

เปรียบเทียบกับรายรับในแต่ละเดือน เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงโอกาสที่บุคคลนั้นจะมั่งคั่งในอนาคต สามารถวัดได้จากเงินออมและเงินลงทุนต่อรายรับในแต่ละเดือน และอัตราส่วนการออมควรมีค่ามากกว่าร้อยละ 10

$$\text{อัตราส่วนการออมและการลงทุน} = \frac{\text{เงินออม}}{\text{รายรับรวม}} > 10\%$$

2. อัตราส่วนความอยู่รอด (Survival Ratio)

คืออัตราส่วนที่แสดงถึง บุคคลใดสามารถหารายได้จากการทำงานรวมกับรายได้จากสินทรัพย์แล้วมีมูลค่ามากกว่ารายจ่ายแล้ว บุคคลนั้นสามารถดำรงชีวิตอยู่รอดได้โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาคนอื่น สามารถวัดได้จากรายได้จากการทำงานรวมกับรายได้จากทรัพย์สิน (Total Income) ต่อรายจ่าย (Expense) อัตราส่วนความอยู่รอดนี้ควรมีค่ามากกว่าหรือเท่ากับ 1 คือสามารถอยู่รอดได้ด้วยตนเอง

$$\text{อัตราส่วนความอยู่รอด} = \frac{\text{รายได้จากการทำงาน} + \text{รายได้จากสินทรัพย์}}{\text{รายจ่าย}} \geq 1$$

(Survival Ratio)

3. อิสระภาพทางการเงิน (Financial Freedom)

คืออัตราส่วนที่แสดงถึงความมั่งคั่งทางการเงิน (Financial Wealth) โดยมีรายได้จากสินทรัพย์เพียงพอต่อรายจ่ายในแต่ละเดือน สามารถดำเนินชีวิตในรูปแบบที่ต้องการและไม่จำเป็นต้องทำงานหรือพึ่งพาคนอื่นในเรื่องการเงิน รายได้จากสินทรัพย์ ได้แก่ เงินฝาก พันธบัตร หุ้นกู้ กองทุนรวม หุ้นสามัญ อสังหาริมทรัพย์ สามารถคำนวณได้จากรายได้จากสินทรัพย์ (Passive Income) ต่อรายจ่าย (Expense) แล้วอิสระภาพทางการเงินมีค่ามากกว่าหรือเท่ากับ 1 เป็นการแสดงถึงหลักประกันทางการเงินที่มั่นคงเพียงพอที่จะใช้ชีวิตได้อย่างสุขสบายตามสมควร แก่อัตราภาพ โดยไม่ต้องพึ่งพาบุคคลอื่นมากเกินไปจนเกินสมควร และไม่ต้องหวาดผวारेื่องเงินๆ ทองๆ ว่าจะมีไม่เพียงพอกับการใช้จ่ายเพื่อดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพในอนาคต

$$\text{อิสระภาพทางการเงิน} = \frac{\text{รายได้จากสินทรัพย์}}{\text{รายจ่าย}} \geq 1$$

(Financial Freedom)

การสร้างอิสระภาพทางการเงินสามารถทำได้โดยบุคคลทั่วไปต้องมีการวางแผนการใช้เงินอย่างฉลาด มีความอดทนในการออมเงินและมีการลงทุนในระยะยาว เพื่อเตรียมเงินไว้ใช้ใน

อนาคต และต้องระมัดระวังหนี้สินที่เกิดขึ้น ซึ่งสอดคล้องตามบทวิเคราะห์ของ Shipley (2011) เรื่อง 10 ขั้นตอนสู่อิสรภาพทางการเงิน โดยเริ่มต้นด้วยการรู้จักออมเงิน ฝึกนิสัยในเรื่องการรู้จักใช้เงิน หลีกเลี่ยงการใช้บัตรเครดิตและการสะสมหนี้ รู้จักเลือกใช้บริการจากธนาคาร มีเงินเก็บไว้ใช้ยามฉุกเฉิน เรียนรู้เรื่องของการลงทุน การตั้งเป้าหมายชีวิต เป็นการเริ่มต้นเพื่อที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายทางการเงิน การรู้จักใช้ประโยชน์จากเงินในการลงทุน การรักงานที่ทำ การมีความสุขในการทำงานย่อมส่งผลดีต่อสุขภาพจิตทำให้เกิดความมั่นคงในหน้าที่การงาน และการรู้จักปกป้องทรัพย์สินที่มีอยู่ นอกจากนี้แล้วยังมีงานวิจัยที่กล่าวถึงเกี่ยวกับการวัดเงินออมเพื่อวัยเกษียณในรูปแบบอื่นๆ อีก

งานวิจัยที่วัดระดับเงินออมโดยใช้อัตราส่วนทางการเงิน ได้แก่ การศึกษาเรื่องการบริหารการเงินส่วนบุคคลเพื่อสู่อิสรภาพทางการเงินของข้าราชการใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ของมนต์หนา คงแก้ว et al. (2557) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการวางแผนการเงินส่วนบุคคล ปัญหาอุปสรรคและปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารการเงินส่วนบุคคล และการวัดค่าอิสรภาพทางการเงินของข้าราชการใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ การวัดค่าอิสรภาพทางการเงิน ข้อมูลที่ผู้วิจัยทำการสำรวจ ประกอบด้วย รายได้จากการทำงานเฉลี่ยต่อเดือน รายได้จากสินทรัพย์เฉลี่ยต่อเดือน รายจ่ายทั้งหมดเฉลี่ยต่อเดือน และเงินออมเฉลี่ยต่อเดือน (ระบุเป็นจำนวนตัวเลขที่ชัดเจน) แล้วนำข้อมูลดังกล่าวมาคำนวณเพื่อหาค่าอิสรภาพทางการเงินจากสูตร

$$\text{อัตราส่วนความอยู่รอด} = \frac{\text{รายได้จากการทำงาน} + \text{รายได้จากสินทรัพย์}}{\text{รายจ่าย}} \geq 1$$

(Survival Ratio)

ถ้าผลลัพธ์ ≥ 1 แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างสามารถอยู่รอดได้ด้วยตนเอง

$$\text{อิสรภาพทางการเงิน} = \frac{\text{รายได้จากสินทรัพย์}}{\text{รายจ่าย}} \geq 1$$

(Financial Freedom)

ถ้าผลลัพธ์ ≥ 1 แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างอยู่ในขั้นมีอิสรภาพทางการเงิน

ผลการวิเคราะห์พบว่า ส่วนใหญ่สามารถอยู่รอดได้ด้วยตนเองร้อยละ 97.75 เมื่อพิจารณาจากอิสรภาพทางการเงิน พบว่าส่วนใหญ่ไม่มีอิสรภาพทางการเงินร้อยละ 95.5 ส่วนเงินออมที่ควรมีอย่างน้อยร้อยละ 10 ของรายได้ทั้งหมด พบว่าส่วนใหญ่มีเงินออมเป็นไปตามเกณฑ์คิดเป็นร้อยละ 66.5 นอกจากนี้มีการศึกษาต่อเนื่องการวัดค่าอิสรภาพทางการเงิน โดยวิเคราะห์อัตราส่วนความอยู่รอด (Survival Ratio) พบว่าส่วนใหญ่สามารถอยู่รอดได้ด้วยตนเองร้อยละ

91.41 และไม่สามารถอยู่รอดได้ด้วยตนเองร้อยละ 8.59 ด้านอัตราส่วนความมั่งคั่ง (Wealth Ratio) พบว่าส่วนใหญ่ไม่มีอิสรภาพทางการเงินร้อยละ 96.01 และมีอิสรภาพทางการเงินร้อยละ 3.99 และระดับความรู้ความเข้าใจและการรับรู้ในการวางแผนการลงทุนเพื่อชีวิตวัยเกษียณมีส่งผลต่อความอยู่รอดทางการเงิน โดยพบว่า ระดับความเข้าใจวัตถุประสงค์ของการมุ่งเน้นรายได้หลังเกษียณ และระดับความตระหนักและรับรู้ถึงความจำเป็นในการวางแผนการลงทุนเพื่อวัยเกษียณ มีอิทธิพลเชิงบวกต่อค่าความอยู่รอดทางการเงิน

4. วัดเงินออมจากเงินที่ควรมี ณ ปัจจุบัน

เงินออมเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ดังนั้นก่อนที่จะเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุนั้นจะต้องมีการเก็บออมเงินและมีการวางแผนทางการเงินที่ดีเพื่อไว้ใช้จ่ายในยามบั้นปลายของชีวิต การวัดระดับเงินออมที่ควรมีเมื่อถึงวัยเกษียณ (กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ, 2548) คือ

$$\text{เงินออมที่ควรมีในปัจจุบัน} = 1/10 * \text{อายุ} * \text{เงินได้ทั้งปี}$$

ยกตัวอย่างการคำนวณ ถ้าคุณมีอายุ 50 ปี และมีเงินได้เดือนละ 50,000 บาท ดังนั้นในปัจจุบันควรมีเงินออมเท่ากับ 3,000,000 บาท ($0.1 * 50 * 50,000 * 12$) การวางแผนทางการเงินจึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อให้มีเงินออมเพียงพอต่อการใช้จ่ายในช่วงเกษียณอายุการทำงาน อีกทั้งจะต้องรู้จักการนำเงินออมที่มีไปลงทุนเพื่อสร้างผลตอบแทนที่ดีกว่าการฝากเงินกับธนาคาร และมีความเสี่ยงในระดับที่ยอมรับได้

5. วัดเงินออมจากเงินออมที่มีอยู่จริงเปรียบเทียบกับเงินออมที่ควรมี

สุริยาพร จันทรเจริญ (2555) ศึกษาเรื่องการออมของแรงงานวัยก่อนสูงอายุและวัยสูงอายุที่ทำงานในระบบและนอกระบบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยกำหนดการออมของแรงงานในวัยก่อนสูงอายุและวัยสูงอายุทั้งในระบบและนอกระบบ และใช้ข้อมูลจากการสำรวจประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2550 เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจ สังคม ภาวะทางสุขภาพ ความมั่นคงในการดำรงชีวิต การเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ การมีส่วนร่วมในชุมชน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่จะเป็นประโยชน์กับผู้สูงอายุ และการรับรู้สิทธิประโยชน์ของผู้สูงอายุที่รัฐบาลได้มีการจัดสรรให้ การวิเคราะห์ทางสถิติอนุมานด้วย Multinomial Logistic Regression เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการออมที่มี ณ ปัจจุบันของแรงงานในระบบและนอกระบบในวัยก่อนสูงอายุและวัยสูงอายุ ส่วนตัวแปรตามที่ใช้ในการศึกษา

มาจากสูตรการคำนวณเงินออมที่ควรมี ($1/10 * \text{อายุ} * \text{เงินได้ต่อปี}$) จากนั้นนำเงินออมที่มีอยู่จริงไปลบด้วยจำนวนเงินออมที่ควรมีของแต่ละบุคคล โดยแบ่งค่าการออมเป็น 3 ระดับ คือ

1. เงินออมจริงสูงกว่าที่ควรมี ณ ปัจจุบัน หมายถึง จำนวนเงินออมที่มีอยู่จริงลบด้วยจำนวนเงินออมที่ควรมี และได้ค่าเป็นบวก
2. เงินออมจริงต่ำกว่าที่ควรมี ณ ปัจจุบัน หมายถึง จำนวนเงินออมที่มีอยู่จริงลบด้วยจำนวนเงินออมที่ควรมี และได้ค่าเป็นลบ
3. เงินออมเท่ากับศูนย์ หมายถึง จำนวนเงินออมที่มีอยู่จริงลบด้วยจำนวนเงินออมที่ควรมี และได้ค่าเป็น 0 คือไม่มีการออม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการออมที่ควรมีในปัจจุบัน พบว่า แรงงานในระบบวัยก่อนสูงอายุและวัยสูงอายุกว่าครึ่งมีการออมอยู่ในระดับต่ำกว่าการออมที่ควรมี (ร้อยละ 69.0 และร้อยละ 56.9) ตามลำดับ สำหรับแรงงานนอกระบบทั้งวัยก่อนสูงอายุและวัยสูงอายุเกือบครึ่งหนึ่งมีการออมต่ำกว่าที่ควรมี (ร้อยละ 48.7 และร้อยละ 47.4) ตามลำดับ แสดงว่าแรงงานในระบบมีการออมต่ำกว่าการออมที่ควรมีมากกว่าแรงงานนอกระบบ ส่วนด้านการไม่มีเงินออม พบว่าแรงงานในระบบวัยก่อนสูงอายุและวัยสูงอายุไม่มีเงินออมร้อยละ 17.8 และร้อยละ 14.3 ตามลำดับ ขณะที่แรงงานนอกระบบวัยก่อนสูงอายุและวัยสูงอายุไม่มีเงินออมร้อยละ 26.6 และร้อยละ 25.9 ตามลำดับ แสดงว่าแรงงานนอกระบบมีสัดส่วนการไม่มีเงินออมสูงกว่าแรงงานในระบบ

6. วัดเงินออมจากอัตราการใช้เงินออมหลังเกษียณ

การศึกษาของวีระชาติ กิเลนทอง (2555) เรื่องการเตรียมความพร้อมสำหรับการวางแผนทางการเงินเพื่อวัยเกษียณของกลุ่มแรงงานในระบบช่วงอายุ 40-60 ปี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเข้าใจทัศนคติ ความคาดหวัง พฤติกรรม และอุปสรรคของการวางแผนทางการเงินเพื่อวัยเกษียณ โดยใช้แบบสอบถามออนไลน์ จากกลุ่มตัวอย่าง 825 ราย ซึ่งประกอบด้วยพนักงานบริษัทเอกชน พนักงานรัฐวิสาหกิจ และข้าราชการ/พนักงานข้าราชการ ที่มีอายุระหว่าง 40-60 ปี ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล เพื่อคำนวณปริมาณเงินส่วนเกิน ณ วันเกษียณ (Retirement Saving Gap) และอัตราการใช้เงินออม (Withdrawal Rate: WR) คือสัดส่วนของค่าใช้จ่ายปีแรกหลังเกษียณต่อมูลค่าสินทรัพย์ ณ ปีเกษียณ (กรณีนี้ไม่รวมอสังหาริมทรัพย์) แล้วแบ่งระดับความพร้อมทางการเงินเพื่อวัยเกษียณเป็น 3 กลุ่ม คือ เกษียณสุข (Excess Funding: $WR < \text{น้อยกว่า } 3.5$) เกษียณพอเพียง (Constrained: $WR = \text{ร้อยละ } 3.5 \text{ ถึง } \text{ร้อยละ } 7$) เกษียณทุกข์ (Underfunded: $WR > \text{ร้อยละ } 7$) ผลการวิจัยพบว่า อัตราการออมช่วงก่อนเกษียณมีค่าเฉลี่ยร้อยละ 22 ของรายได้ และอัตราการใช้เงินออมหลังเกษียณ (WR) มีค่าเฉลี่ยร้อยละ 5.7 ของมูลค่า

สินทรัพย์ ณ ปีเกษียณ เมื่อแบ่งระดับความพร้อมของการเกษียณ พบว่าเกษียณสุขร้อยละ 44 เกษียณพอเพียงร้อยละ 27 และเกษียณทุกข์ร้อยละ 29 และสรุปข้อผิดพลาดขั้นตอนของการวางแผน ซึ่งอาจนำไปสู่ภาวะที่เงินออมไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายหลังเกษียณไว้ 7 ข้อ คือ 1) เริ่มต้นวางแผนช้าเกินไป คนส่วนใหญ่รู้จักวางแผนการออมซึ่งมุ่งเน้นการออมเงินในช่วงวัยทำงาน แต่ขาดความรู้ความเข้าใจด้านการวางแผนเกษียณ (Pension Plan) ซึ่งมุ่งเน้นที่รายได้ในวัยหลังเกษียณ (Decumulation) โดยอายุเฉลี่ยที่ผู้ตอบเริ่มต้นวางแผนเพื่อการเกษียณคือ 42 ปี 2) การวางแผนด้วยความมั่นใจมากเกินไป คนส่วนใหญ่ร้อยละ 71 มีความมั่นใจคุณภาพชีวิตหลังเกษียณจะใกล้เคียงกับปัจจุบัน หรือดีกว่าปัจจุบัน 3) การวางแผนโดยขาดความรู้ความเข้าใจ โดยเฉพาะคาดว่าจะลงทุนในสินทรัพย์เสี่ยงด้วยสัดส่วนที่สูงขึ้นเมื่ออายุมากขึ้น และละเลยผลของเงินเฟ้อที่มีต่อค่าใช้จ่ายในอนาคต 4) การประมาณค่าใช้จ่ายหลังเกษียณน้อยเกินไป สัดส่วนการทดแทนรายได้ (Income Replacement Ratio) โดยเฉลี่ยร้อยละ 34 ซึ่งถือว่าน้อยมากเมื่อเทียบกับร้อยละ 70 เป็นค่าขั้นต่ำที่นิยมใช้ในการวางแผนการเงิน 5) การประมาณอายุคาดเฉลี่ยน้อยเกินไป เพศหญิงจะประมาณอายุคาดเฉลี่ยน้อยกว่าเพศชาย และมีโอกาสที่เงินออมเพื่อการเกษียณจะหมดก่อนสิ้นอายุขัย 6) การออมเงินไว้น้อยเกินไป ผู้ตอบส่วนใหญ่จัดอยู่ในกลุ่มเกษียณทุกข์ เนื่องจากมีปริมาณเงินส่วนขาด ณ วันเกษียณค่อนข้างมาก และ 7) การเกษียณอายุก่อนกำหนด ผู้ตอบร้อยละ 28 ต้องการเกษียณก่อนกำหนด ซึ่งทำให้บางคนมีเงินออมไม่เพียงพอสำหรับใช้จ่ายหลังเกษียณ

7. วัดเงินออมจากการออมไม่พอเพียง

การศึกษาเรื่องการออม ความมั่งคั่ง และบำนาญผู้สูงอายุของครัวเรือนไทย (ดิเรก บัณฑิตวิวัฒน์ & สุวิมล เสงพัฒนา, 2557) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการออมของครัวเรือนไทย การสะสมทรัพย์สินหรือความมั่งคั่ง โดยให้ความสนใจกับกลุ่มที่มีการออมไม่เพียงพอ (Saving Inadequacy) หรือเรียกว่า “การออมติดลบ” ใช้ข้อมูลระดับครัวเรือนสำรวจโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในปี 2552 พบว่าอัตราการออมครัวเรือนเฉลี่ยเท่ากับ 6,387 บาทต่อเดือน เปรียบเทียบกับรายได้เฉลี่ยเท่ากับ 22,396 บาทต่อเดือน เมื่อคำนวณสัดส่วนการออมต่อรายได้ (S/Y) โดยวิธี unweighted average (ครัวเรือนราย/จนมีน้ำหนักเท่ากัน) จะได้อัตราการออมต่อรายได้ (S/Y) เฉลี่ยร้อยละ 10 เท่านั้น ซึ่งค่อนข้างต่ำมาก เมื่อวิเคราะห์พฤติกรรมการออมของครัวเรือน จะได้ว่าจำนวนครัวเรือนที่มีการออมติดลบเทียบกับครัวเรือนทั้งหมดมีร้อยละ 26 จำนวนครัวเรือนที่มีการออมระหว่างร้อยละ 0-20 ของรายได้มีร้อยละ 28 จำนวนครัวเรือนที่มีการออมระหว่างร้อยละ 20-30 ของรายได้มีร้อยละ 15 และจำนวนครัวเรือนที่มีการออมมากกว่าร้อยละ 30

ของรายได้มีร้อยละ 31 ต่อมาวิเคราะห์ความเสี่ยงที่จะเกิดปัญหาการออมไม่พอเพียง กรณีแบบเข้มข้น คือครัวเรือนกลุ่มนี้มีรายจ่ายสูงกว่ารายได้ ($Y < C$; $S < 0$) หรือการออมติดลบ สะท้อนปัญหาที่รุนแรง เพราะครัวเรือนกลุ่มนี้ล้มเหลวความสามารถในการออม พบว่าร้อยละ 31 ของครัวเรือนไทยมีปัญหาจ่ายสูงกว่ารายได้ กรณีครัวเรือนในเมืองในกลุ่มรายได้น้อยโอกาสที่จะเกิดปัญหาการออมติดลบสูงถึงร้อยละ 45-65 สังเกตว่าการออมติดลบในครัวเรือนยากจนเมืองรุนแรงกว่าครัวเรือนชนบท เนื่องจากค่าครองชีพสำหรับครัวเรือนชนบทต่ำกว่า เมื่อวิเคราะห์ตามกลุ่มอาชีพ พบว่ากลุ่มแรงงานเกษตรและแรงงานทั่วไป กลุ่มพนักงานบริการ/ขาย และอาชีพพื้นฐาน มีสัดส่วนออมไม่พอเพียงสูงสุด ร้อยละ 30-50 กลุ่มนักวิชาชีพมีอัตราการออมไม่พอเพียงน้อยกว่ากลุ่มอื่นๆ การออมติดลบหรือออมไม่พอเพียง เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่มีผลกระทบในระยะยาว และกระทบต่อการถือครองทรัพย์สิน ผู้วิจัยใช้เทคนิค Logit Regression ในการวิเคราะห์ว่า การออมติดลบ (ค่าตัวมี 0/1) มีสาเหตุหรือปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างไร ผลการวิเคราะห์พบว่า โอกาสการออมติดลบลดลง ตามอายุของหัวหน้าครัวเรือน โดยเฉพาะในเขตชนบท รายได้เพิ่มขึ้นทำให้ความน่าจะเป็นของการเกิดปัญหาการออมติดลบลดลง หัวหน้าครัวเรือนเพศหญิงมีความน่าจะเป็นที่จะเกิดปัญหาการออมติดลบน้อยกว่าเพศชาย

8. วัดเงินออมขั้นต่ำ ณ วันเกษียณ จากเกณฑ์ร้อยละ 70

สุภาพงษ์ ตันสุภาพ (2559) ศึกษาเรื่องผลกระทบของการควบคุมตนเองที่มีต่อการออม: กรณีศึกษาบุคลากรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จากการทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยนี้เป็นงานที่แตกต่างกับงานวิจัยหลายๆ เรื่อง เพราะนำพฤติกรรมกรรมการควบคุมตนเองและการผูกมัดตนเองมาอธิบายพฤติกรรมการออม เช่น การตั้งกฎหรือสร้างเงื่อนไขต่างๆ ขึ้นมาเพื่อช่วยออม หรือมีการลดสภาพคล่องของเงินออมเพื่อที่จะป้องกันการถอนเงินออกมาใช้อย่างฟุ่มเฟือย ส่วนการวัดความเพียงพอของเงินหลังจากเลิกทำงานประจำ จะวัดจากการเปรียบเทียบระหว่างรายได้ และรายจ่าย ที่คาดว่าจะมี ณ วันที่เลิกจากการทำงานประจำ โดยใช้เกณฑ์ค่าใช้จ่ายที่ควรจะมีเมื่อเลิกทำงานประจำ คือร้อยละ 70 ของรายจ่ายที่ใช้ในการบริโภคต่อเดือนคูณกับจำนวนอายุหลังจากเลิกทำงานประจำ ซึ่งเปรียบเสมือนรายได้ขั้นต่ำในการดำรงชีวิต พบว่า บุคลากรส่วนใหญ่มีการออมคิดเป็นร้อยละ 82 ของบุคลากรทั้งหมด โดยในกลุ่มผู้มีการออมนั้น มีเงินออมต่อเดือนโดยเฉลี่ย 7,400 บาท ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 17.8 ของรายได้ต่อเดือน ส่วนสาเหตุในกลุ่มที่ไม่สามารถออมได้นั้น เนื่องจากมีภาระต้องผ่อนชำระหนี้ เช่น หนี้บัตรเครดิต หรือยืมจากบุคคลนอกครัวเรือน ส่วนกลุ่มที่มีการผูกมัดตนเอง (ร้อยละ 68) โดยการกั้นเงินส่วนหนึ่งของรายได้เมื่อได้รับทันทีเข้าไปไว้ในบัญชีเงินออมเป็นประจำทุกเดือนมีเงินออมโดยเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มอื่น เมื่อทดสอบทางเศรษฐมิติ

พบว่า การควบคุมตนเองมีผลในทางบวกต่อการออม ทั้งในแง่ของปริมาณการออมและโอกาสที่จะมีเงินเพียงพอหลังจากเลิกทำงานประจำ

9. วัดเงินออมจากเงินก้อนขั้นต่ำ ณ วันเกษียณด้วยวิธี NPV

นอกจากนี้ยังมีโครงการศึกษาวิเคราะห์ระดับสินทรัพย์การออมขั้นต่ำที่ผู้เกษียณอายุพึงมี สำหรับการประกันคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐาน (คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา & คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559) โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อคำนวณตัวเลขเงินก้อนขั้นต่ำ (Minimum Lump Sum) ของผู้ที่ทำงานในภาคเอกชนและรัฐวิสาหกิจที่เข้าสู่อายุเกษียณอายุควรมีค่าเท่าใด ด้วยวิธีการประเมินยอดเงินก้อนในการรองรับกระแสเงินสดในอนาคต แล้วนำมาคำนวณหามูลค่าปัจจุบันของยอดกระแสเงินสดทั้งหมดที่คาดว่าจะเกิดขึ้น (Net Present Value: NPV) พบว่าเงินก้อนขั้นต่ำกรณีพอเพียงของผู้ที่ประกอบอาชีพประเภทพนักงานในสำนักงานที่มีเขตอาศัยในกรุงเทพเงินก้อนขั้นต่ำพึงมีของเพศชายคือ 7,223,076 บาท และเพศหญิงคือ 8,317,115 บาท ส่วนพนักงานในสำนักงานที่มีเขตพักอาศัยในต่างจังหวัด เพศชายคือ 4,975,628 บาท และเพศหญิงคือ 5,729,258 บาท เพศหญิงมีเงินก้อนขั้นต่ำสูงกว่าเพศชาย เพราะเพศหญิงมีอายุยืนยาวกว่าเพศชาย นอกจากนี้ผู้ที่พำนักอาศัยในกรุงเทพจะมีเงินก้อนขั้นต่ำสูงกว่าต่างจังหวัด เพราะค่าครองชีพในเมืองสูงกว่า เมื่อวิเคราะห์ต่อพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีเพียงร้อยละ 26 ที่บรรลุความเพียงพอของค่าใช้จ่ายหลังเกษียณจากเงินออมพร้อมผลประโยชน์ผ่านกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ รวมทั้งสิทธิประโยชน์อื่นจากการทำงานและสิทธิประโยชน์ของภาครัฐฯ

10. อัตราการทดแทนรายได้ (Income Replacement Rate)

สุดท้ายอัตราการทดแทนรายได้ หมายถึงสัดส่วนเงินได้เลี้ยงชีพที่ผู้ออมจะได้รับในวัยหลังเกษียณอายุเทียบต่อรายได้เฉลี่ยในช่วงก่อนเกษียณอายุ โดยทั่วไปมักจะตั้งเกณฑ์ที่ร้อยละ 50-70 การศึกษาเรื่องเงินได้เลี้ยงชีพหลังเกษียณจากการออมผ่านแหล่งเงินออมระยะยาว (ฝ่ายวิจัยและยุทธศาสตร์, 2546) กล่าวว่าอัตราการทดแทนรายได้ขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ คือ มูลค่าเงินออมสะสมที่ออมตลอดช่วงวัยทำงาน จำนวนปีที่จะนำเงินออมมาใช้หลังเกษียณ และการบริหารเงินออมสะสมซึ่งจะกระทบต่อผลตอบแทนของเงินออม การศึกษานี้ใช้อัตราการทดแทนรายได้ร้อยละ 50 เป็นดัชนีวัดความพอเพียง พบว่าผู้ออมที่มีระยะเวลาการออม 10 ปี จะไม่สามารถบรรลุอัตรานี้ได้ ถ้ามีระยะเวลาการออม 20 ปี มีโอกาสที่จะบรรลุเป้าหมายนี้ ด้วยการเลือกนโยบายการลงทุนที่มีระดับความเสี่ยงสูงขึ้น เช่น ลงทุนในตราสารทุน และผู้ออมที่มีระยะเวลาการออม 30 ปี สามารถบรรลุเป้าหมายได้หลายทาง โดยผู้ออมที่มีนโยบายลงทุนในตราสารทุนสามารถบรรลุเป้าหมายได้ที่อัตราการออมร้อยละ 9 ถ้านโยบายการลงทุนเป็นตราสารหนี้อัตราการออมร้อยละ 27 และตลาด

เงินอัตราการออมร้อยละ 39 ดังนั้นการออมเพื่อวัยเกษียณควรจะเริ่มต้นให้เร็วที่สุดตั้งแต่วัยหนุ่มสาว ขณะที่การศึกษาเรื่องการวัดการเตรียมตัวทางเศรษฐกิจเพื่อการเกษียณอายุ: รายได้และการบริโภค (Hurd & Rohwedder, 2015) วัดอุปสงค์ในการศึกษาเพื่อวัดการเตรียมตัวทางเศรษฐกิจจากเกณฑ์อัตราทดแทนรายได้ร้อยละ 70 พบว่า คนโสด ร้อยละ 59 มีการเตรียมตัวเพื่อการเกษียณ และคนสมรสร้อยละ 81 มีการเตรียมตัวเพื่อการเกษียณ

จากงานวิจัยที่กล่าวมาทุกเรื่องแสดงให้เห็นว่าคนไทยมีปัญหาเงินออมไม่เพียงพอสำหรับการใช้ชีวิตหลังเกษียณสูงถึงร้อยละ 40-60 และเมื่อประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุปัญหาเงินออมไม่เพียงพอจะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น ประเทศไทยกำลังเผชิญกับสังคมผู้สูงอายุของคนมีปัญหา ระบบสวัสดิการที่ภาครัฐจัดให้ไม่เพียงพอสำหรับการใช้ชีวิตอย่างปกติสุข ดังนั้นผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานทุกคนจึงต้องมีการเตรียมความพร้อมทางด้านความรู้ทางการเงิน และรู้จักการวางแผนทางการเงิน เพื่อวางแผนการเก็บออมให้เพียงพอในการใช้ชีวิตหลังเกษียณอย่างมีความสุข (Well-Being) ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือจะต้องเริ่มต้นที่ตัวเราเอง สร้างความมั่นคงให้กับตัวเองโดยไม่ต้องพึ่งพิงรายได้จากระบบสวัสดิการที่ภาครัฐจัดให้ซึ่งมีไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต มีการวางแผนการใช้จ่ายอย่างพอประมาณ และมีเหตุผล รวมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองโดยการเก็บออมเงินอย่างเพียงพอ ทั้งนี้จะต้องมีความอดทน รอบคอบ ระมัดระวัง เพื่อสร้างสุขภาพทางการเงินที่ดีในวัยเกษียณ ทั้งนี้สามารถสรุปวิธีการวัดระดับเงินออมเพื่อความยั่งยืนทางการเงินได้ดังตาราง 2

โดยการศึกษาจะวัดพฤติกรรมการออมเงินในเชิงปริมาณจากอัตราส่วนความอยู่รอดทางการเงิน (Survival Ratio) โดยวัดจากระดับรายได้และรายจ่ายเป็นรายบุคคล ซึ่งได้ข้อมูลที่มีความชัดเจนมากกว่าการวัดพฤติกรรมการออมในเชิงความคิดเห็น นอกจากนี้แล้วการวัดวิธีนี้สามารถนำไปประยุกต์ได้กับทุกคน เพราะไม่ได้แบ่งแยกความอยู่รอดทางการเงินจากความรวยหรือความจน หรือจะต้องมีเงินออมเท่าใดจึงจะเพียงพอใช้สำหรับวัยเกษียณ

ตาราง 2 สรุปวิธีการวัดเงินออมเพื่อวัยเกษียณการทำงาน

วิธีที่	วิธีการวัดเงินออม	ชื่อ (ปี)
การวัดเงินออมจากอัตราส่วนการเงิน (Financial Ratios)		
1.	อัตราส่วนการออมและการลงทุน $= \frac{\text{เงินออม}}{\text{รายรับรวม}} > 10\%$	สถาบันพัฒนาความรู้ตลาดทุน (2552) Altfest (2016) (Moon et al., 2002)
2.	อัตราส่วนความอยู่รอด (Survival Ratio) $= \frac{\text{รายได้การทำงาน} + \text{รายได้สินทรัพย์}}{\text{รายจ่าย}} \geq 1$	สถาบันพัฒนาความรู้ตลาดทุน (2552) มนต์ทนา คงแก้ว et al. (2557) Altfest (2016)
3.	อิสรภาพทางการเงิน (Financial Freedom) $= \frac{\text{รายได้จากสินทรัพย์}}{\text{รายจ่าย}} \geq 1$	สถาบันพัฒนาความรู้ตลาดทุน (2552) มนต์ทนา คงแก้ว et al. (2557) Altfest (2016)
การวัดเงินออมโดยวิธีอื่นๆ		
4.	เงินออมที่ควรมี ณ ปัจจุบัน $= (1/10 * \text{อายุ} * \text{เงินได้ทั้งปี})$	กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ (2548) สุริยาพร จันทร์เจริญ (2555)
5.	เงินออมมีอยู่จริง - เงินออมที่ควรมี $= 0$ คือไม่มีการออม < 0 คือการออมต่ำกว่าที่ควรมี ณ ปัจจุบัน > 0 คือการออมสูงกว่าที่ควรมี ณ ปัจจุบัน	สุริยาพร จันทร์เจริญ (2555)
6.	อัตราการใช้เงินออม (Withdrawal Rate: WR) เกษียณสุข (WR < 3.5%) เกษียณพอเพียง (WR = 3.5% – 7%) เกษียณทุกข์ (WR > 7%)	สถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและ ออกแบบนโยบาย (2556)
7.	มีการออม = 1 ถ้า S > 0 หรือ Y > C การออมไม่เพียงพอ = 0 ถ้า S < 0 หรือ Y < C	ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ and สุวิมล เสง พัฒนา (2557)

ตาราง 2 (ต่อ)

วิธีที่	วิธีการวัดเงินออม	ชื่อ (ปี)
8.	โอกาสที่จะมีเงินออมเพียงพอ $= (70\%) * (\text{ค่าใช้จ่ายปัจจุบันต่อปี} * \text{จำนวนปีที่คาดว่าจะใช้ชีวิตหลังเกษียณ})$	สุภาพงษ์ ต้นสุภาพ (2559)
9.	คำนวณหาเงินก้อนขั้นต่ำพึงมี ณ วัน เกษียณอายุด้วยวิธี Net Present Value (NPV)	คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขต ศรีราชา and คณะพาณิชยศาสตร์และ การบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2559)
10.	อัตราการทดแทนรายได้ (Income Replacement Rate) = (50-70) % ของรายได้	ฝ่ายวิจัยและยุทธศาสตร์ (2546) Hurd and Rohwedder (2015)
ที่มา: รวบรวมโดยผู้วิจัย		

คุณลักษณะประชากร (Demographic Characteristics)

ลักษณะความแตกต่างทางประชากรเป็นปัจจัยพื้นฐานของพฤติกรรมมนุษย์ ในงานวิจัยส่วนใหญ่เริ่มต้นการวิเคราะห์ด้วยตัวแปรทางด้านประชากร เช่น เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา และ เขตที่อยู่อาศัย เช่น ในการศึกษาถึงตัวแปรทางประชากรที่มีต่อพฤติกรรมการออม (Wagner, 2015; ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ & สุวิมล เสงพัฒนา, 2557; นครินทร์ เจียวสว่าง, 2558; มุกดา ไควกุล, 2559; สถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย, 2556; สุริยาพร จันทรเจริญ, 2555) โดยมีรายละเอียดดังนี้

เพศ คือความแตกต่างพื้นฐานของมนุษย์ ที่แสดงถึงอุปนิสัยและพฤติกรรมการออมที่แตกต่างกัน โดยงานวิจัยส่วนใหญ่ พบว่าเพศชายมีการออมมากกว่าเพศหญิง เช่น เรื่องปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการออมเพื่อวัยเกษียณ (นครินทร์ เจียวสว่าง, 2558) พบว่าเพศชายจะเลือกออมและลงทุนในกองทุนบำเหน็จบำนาญมากกว่าเพศหญิง ส่วนการศึกษาเรื่องการเตรียมความพร้อมสำหรับการวางแผนทางการเงินเพื่อวัยเกษียณของกลุ่มแรงงานในระบบช่วงอายุ 40-60 ปี (วีระ

ชาติ กิเลนทอง, 2555) สร้างแบบจำลองปัจจัยที่ส่งผลต่อปริมาณเงินส่วนเกิน ณ วันเกษียณ พบว่าเพศชายมีปริมาณเงินส่วนเกิน ณ วันเกษียณมากกว่าเพศหญิง และการศึกษาเรื่องการจัดการการเงินส่วนบุคคลที่มีต่อพฤติกรรมการออมของประชากรในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล (มุกดา โคหวกุล, 2559) พบว่าเพศมีความสัมพันธ์กับเงินออม ในขณะที่การศึกษาเรื่องการลงทุนของแรงงานวัยก่อนสูงอายุและวัยสูงอายุที่ทำงานในระบบและนอกระบบ (สุริยาพร จันทร์เจริญ, 2555) กลับพบว่าเพศหญิงมีโอกาสออมเงินสูงกว่าเพศชาย และการศึกษาเรื่องการลงทุน ความมั่งคั่ง และบำนาญผู้สูงอายุของครัวเรือนไทย (ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ & สุวิมล เสงพัฒนา, 2557) พบว่าเพศของหัวหน้าครัวเรือนไม่มีผลทำให้การออมของครัวเรือนแตกต่างกัน

อายุ พฤติกรรมการออมของแต่ละบุคคลจะมีความแตกต่างกันไปตามช่วงอายุ กล่าวคือในช่วงเริ่มต้นของวัยทำงานบุคคลมักจะมีระดับการออมไม่มาก เมื่อถึงวัยกลางคนจึงเริ่มมีการวางแผนทางการเงิน และตั้งเป้าหมายทางการเงินในอนาคต จึงทำให้ระดับการออมเพิ่มสูงขึ้น เช่น การศึกษาของ มุกดา โคหวกุล (2559) พบว่าอายุมีความสัมพันธ์กับจำนวนเงินออมและระยะเวลาในการออม และนครินทร์ เจียวิธว่าง (2558) พบว่าปัจจัยด้านอายุมีความสัมพันธ์กับรูปแบบการออมการลงทุนในแบบต่างๆ ได้แก่ การลงทุนในทองคำ ที่ดินหรือสิ่งปลูกสร้าง พันธบัตร นอกจากนี้เมื่อวิเคราะห์ด้านวัตถุประสงค์ในการออม พบว่าปัจจัยด้านอายุมีความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ในการออมเพื่อใช้จ่ายยามเกษียณ และการออมเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพ

สถานภาพ เป็นปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อระดับการออม ความแตกต่างกันระหว่างคนที่มีสถานภาพสมรส กับคนโสด จะมีพฤติกรรมการวางแผนการเงินและการออมไม่เหมือนกัน เช่น มุกดา โคหวกุล (2559) กล่าวว่าสถานภาพมีความสัมพันธ์มีความสัมพันธ์กับจำนวนเงินออมและระยะเวลาในการออม และนครินทร์ เจียวิธว่าง (2558) พบว่าปัจจัยด้านสถานภาพมีความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ในการออมเพื่อวางแผนการลงทุนในอนาคตเพื่อใช้จ่ายยามเกษียณ และเพื่อการศึกษาของสมาชิกในครอบครัว ขณะที่การศึกษาเรื่องการวัดการเตรียมตัวทางเศรษฐกิจเพื่อการเกษียณอายุ: รายได้และการบริโภค (Hurd & Rohwedder, 2015) พบว่าคนโสดร้อยละ 59 มีการเตรียมตัวเพื่อการเกษียณ และคนสมรสร้อยละ 81 มีการเตรียมตัวเพื่อการเกษียณ ขณะที่การศึกษาในประเทศเวียดนาม (Kono & Tanaka, 2019) พบว่าคนที่แต่งงานแล้วไม่ได้ทำให้การออมเพิ่มขึ้นแต่ยังทำให้ปัญหารุนแรงมากขึ้น

ระดับการศึกษา เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการออมของแต่ละบุคคล เช่น การศึกษาของ มุกดา โคหวกุล (2559) พบว่าระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการออมทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ สัดส่วนเงินออม จำนวนเงินออม ระยะเวลาในการออม และ ผู้มีส่วนตัดสินใจ

ในการออม ส่วน ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ and สุวิมล เสงพัฒนา (2557) พบว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาสูง จะมีทรัพย์สินมากกว่า กล่าวคือ ผู้จบการศึกษาระดับปริญญาตรีมีทรัพย์สินสุทธิมากกว่า 418 พันบาท และผู้จบระดับมัธยมปลายมีทรัพย์สินสุทธิมากกว่า 186 พันบาท เมื่อเปรียบเทียบกับผู้จบระดับประถมศึกษา นอกจากนี้ยังมีการศึกษาเรื่องผลกระทบของระดับการศึกษาที่มีต่อคะแนนทักษะทางการเงิน และพฤติกรรมทางการเงินทั้งในระยะสั้นและระยะยาว (Wagner, 2015) โดยแบ่งวัตถุประสงค์การศึกษาออกเป็น 3 กรณี คือ 1) ระดับการศึกษาทางการเงินมีผลต่อคะแนนทักษะทางการเงินอย่างไร 2) ผลกระทบของระดับการศึกษาทางการเงินที่มีต่อพฤติกรรมทางการเงินระยะสั้น เช่น การตรงต่อเวลา ตรวจสอบบัญชี และการจ่ายบัตรเครดิตแบบเต็มจำนวน และ 3) ผลกระทบของระดับการศึกษาที่มีต่อพฤติกรรมทางการเงินระยะยาว เช่น การมีบัญชีกองทุน ดอกเงิน มีบัญชีออมทรัพย์ มีการลงทุน มีการคำนวณจำนวนเงินที่ต้องการสำหรับการเกษียณ การศึกษานี้ใช้ข้อมูลของ National Financial Capability Study (NFCs) ปี 2012 พบว่า คนที่เรียนต่ำกว่าระดับ college (less than high school, high school degree, and some college) มีผลต่อพฤติกรรมการเงินระยะยาว ในทิศทางตรงกันข้าม กล่าวคือ คนที่มีระดับการศึกษาน้อยกว่า high school จะมีพฤติกรรมการเงินระยะยาวน้อยกว่าร้อยละ 14-23 เมื่อเปรียบเทียบกับคนที่มีระดับการศึกษา college ต่อมาคนที่มีความรู้ระดับการศึกษา high school ทำให้พฤติกรรมการเงินระยะยาวลดลงร้อยละ 9-12 สุดท้ายคนที่มีความรู้ระดับการศึกษา some college มีพฤติกรรมการเงินระยะยาวลดลงร้อยละ 4-11 ผลการศึกษานี้แนะนำว่าระดับการศึกษาเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญของพฤติกรรมการเงินระยะยาว คนที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าจะทำให้พฤติกรรมการเงินระยะยาวดีกว่า

เขตที่อยู่สถานที่ทำงาน เป็นปัจจัยเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ ซึ่งมีผลทำให้เกิดความแตกต่างกันทางโครงสร้างเศรษฐกิจ ระหว่างผู้ที่ทำงานในเขตเมือง และนอกเขตเมือง การศึกษาของ สุริยาพร จันทรเจริญ (2555) พบว่าแรงงานที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลมีโอกาสของการไม่ออมเงินน้อยกว่าเมื่อเทียบกับผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาล หรือผู้ที่อยู่นอกเขตเทศบาลมีโอกาสออมมากกว่าผู้ที่อยู่ในเขตเทศบาล ขณะที่การศึกษาเรื่องอนาคตสังคมสูงวัยยังน่าห่วง (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2554) อธิบายว่าคนวัย 25-59 ปี ในเมืองใช้รายได้โดยเฉลี่ยร้อยละ 52 เพื่อการบริโภคของตนเอง ส่วนคนชนบทใช้รายได้โดยเฉลี่ยร้อยละ 77 เพื่อการบริโภคของตนเอง และยังกล่าวต่อว่าช่วงอายุที่พึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้ของคนในเมืองอายุ 26-62 ปี ส่วนคนชนบทอายุ 31-55 ปี ช่วงอายุก่อนและหลังต้องอาศัยการจุนเจือจากผู้อื่นมาเพิ่มเติม

ประสบการณ์ทางการเงิน (เรียนหรืออบรมเกี่ยวกับการเงิน) จากการศึกษาเรื่องการศึกษาทางการเงินที่มีต่อพฤติกรรมทางการเงิน (Wagner, 2015) พบว่าการเรียนวิชาการเงินเป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกับคะแนนทักษะทางการเงิน และการเรียนวิชาการเงินของคนที่มีรายได้ต่ำ และระดับการศึกษาต่ำ ส่งผลต่อคะแนนทักษะทางการเงินมากกว่า กล่าวคือ การเรียนวิชาการเงินในระดับ high school จะเพิ่มความน่าจะเป็นร้อยละ 6-10 ว่าบุคคลจะตอบคำถามถูกเรื่อง interest, inflation, mortgage และหุ้น แต่ไม่มีผลกับคำถาม bond ซึ่งเป็นเพราะคำถามยาก และการเรียนวิชาการเงินในสถานประกอบการทำให้บุคคลตอบคำถามถูกเพิ่มขึ้นร้อยละ 4-16 มีผลกระทบมากที่สุดคำถาม stock เพิ่มขึ้นร้อยละ 16 เป็นเพราะลูกจ้างจำนวนมากกำลังสนใจเรื่องการลงทุน นอกจากนี้ยังพบว่า คนที่เรียนวิชาการเงินในระดับ high school อย่างเดียวมีผลต่อพฤติกรรมการเงินระยะยาวดีขึ้นร้อยละ 4-11 คนที่เรียนวิชาการเงินในระดับ college อย่างเดียวมีผลต่อการวางแผนการเงินเพื่อเกษียณเพิ่มขึ้นร้อยละ 6 คนที่เรียนวิชาการเงินในสถานประกอบการทำให้พฤติกรรมการเงินระยะยาวดีขึ้นร้อยละ 5-14 คนที่เรียนวิชาการเงินทั้ง high school and college พฤติกรรมการเงินระยะยาวดีขึ้นร้อยละ 2-7 ส่วนคนที่เรียนวิชาการเงินใน high school and employer ทำให้พฤติกรรมการเงินระยะยาวดีขึ้นร้อยละ 8-25 คล้ายกับคนที่เรียนวิชาการเงินใน college and employer ทำให้พฤติกรรมการเงินระยะยาวดีขึ้นร้อยละ 7-19 และคนที่เรียนวิชาการเงินในทุกระดับ high school, college and employer ทำให้พฤติกรรมการเงินระยะยาวดีขึ้นร้อยละ 5-21 สรุปว่าการเรียนวิชาการเงินในสถานประกอบการร่วมกับ high school or college มีความสำคัญต่อพฤติกรรมการเงินระยะยาวมากที่สุด

จากการประมวลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าปัจจัยคุณลักษณะทางประชากรมีผลต่อพฤติกรรมออม เช่น เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา เขตที่อยู่สถานที่ทำงาน และคนที่เคยเรียนหรือได้รับการอบรมเกี่ยวกับการเงิน สรุปได้ดังตาราง 3

ตาราง 3 สรุปปัจจัยด้านคุณลักษณะประชากรที่มีต่อพฤติกรรมการออม

ตัวแปร	ผลที่มีต่อพฤติกรรมการออม	ชื่อ(ปี)
เพศ	เพศชาย > เพศหญิง	มุกดา โควกุล (2559)
		นครินทร์ เจียรวาง (2558)
		สถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและ
		ออกแบบนโยบาย (2556)
	เพศหญิง > เพศชาย	สุริยาพร จันท์เจริญ (2555)

ตาราง 3 (ต่อ)

ตัวแปร	ผลที่มีต่อพฤติกรรมการออม	ชื่อ(ปี)
	ไม่มีผล	ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ and สุวิมล เฮงพัฒนา (2557)
อายุ	อายุมาก > อายุน้อย	มุกดา ไควหกุล (2559) นครินทร์ เจียวิธว่าง (2558)
สถานภาพ	สมรส > โสด	มุกดา ไควหกุล (2559) Hurd and Rohwedder (2015)
	โสด > สมรส	Kono and Tanaka (2019)
ระดับการศึกษา	การศึกษาสูง > การศึกษาดำ	มุกดา ไควหกุล (2559) ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ and สุวิมล เฮงพัฒนา (2557) Wagner (2015)
เขตที่อยู่	อาศัยในเขตเมือง < อาศัยนอกเขตเทศบาล	สุริยาพร จันทรเจริญ (2555)
สถานที่ทำงาน	อาศัยในเมือง > อาศัยในชนบท	สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา ประเทศไทย (2554)
ประสบการณ์ทาง การเงิน	ผู้ที่เคยเรียนการเงิน > ผู้ที่ไม่ได้เรียนการเงิน	Wagner (2015)

ที่มา: รวบรวมโดยผู้วิจัย

ทักษะทางการเงิน (Financial Literacy)

ตามนิยามของ The Organization for Economic Cooperation and Development (OECD, 2016) เป็นนิยามสากลและมีแนวทางการประมวลผลการวัดทักษะทางการเงินที่ยอมรับในหลายประเทศ ทักษะทางการเงิน หมายถึงการตระหนัก ความรู้ความเข้าใจ ความเชี่ยวชาญความชำนาญ ทักษะคิด และพฤติกรรม ในลักษณะที่มีผลให้บุคคลตัดสินใจทางการเงินที่ดี และในที่สุดจะส่งผลให้บุคคลนั้นมีสุขภาพทางการเงินที่ดี ส่วนสำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และ

ตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) ให้นิยามความรู้ทางการเงิน คือการทำให้คนมีความสามารถในการใช้ความรู้และทักษะในการจัดการเงินของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีตลอดชีวิต ซึ่งไม่เพียงแต่ทำชีวิตให้ไม่ติดลบ แต่จะต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อที่จะกำหนดเป้าหมายและวางแผนการเงินเพื่อให้สามารถเดินไปสู่เป้าหมายนั้นได้ โดยต้องทำอย่างมีวินัยไปตลอดทั้งชีวิต มีรายละเอียดดังนี้

การวัดทักษะทางการเงินตามแบบของ OECD แบ่งโครงสร้างการวัดเป็น 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ทางการเงิน ด้านพฤติกรรมทางการเงิน และด้านทัศนคติทางการเงิน (OECD, 2016) แต่ละด้านมีคะแนนสูงสุด 8 คะแนน 9 คะแนน และ 5 คะแนน ตามลำดับ เมื่อรวมคะแนนทักษะทางการเงินทั้ง 3 ด้าน จะมีคะแนนเต็ม 22 คะแนน องค์ประกอบแต่ละด้านมีคำถามย่อยซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อทักษะทางการเงินของบุคคล ต่อมาศูนย์คุ้มครองผู้ใช้บริการทางการเงินได้ทำการสำรวจทักษะทางการเงินของคนไทย (ศูนย์คุ้มครองผู้ใช้บริการทางการเงิน, 2557b) โดยจัดทำมาแล้ว 4 ครั้ง คือ ครั้งแรกในปี 2545 ครั้งที่สองในปี 2549 ครั้งที่สามในปี 2553 และการสำรวจครั้งที่สี่ในปี 2556 เพื่อเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์เสถียรภาพครัวเรือน และประกอบการกำหนดนโยบายส่งเสริมการเข้าถึงบริการทางการเงินเพื่อการจัดทำแผนพัฒนาระบบสถาบันการเงิน และจัดทำตามแนวทางเดียวกับการสำรวจของ OECD เพื่อให้เป็นมาตรฐานและสามารถเปรียบเทียบกับต่างประเทศได้ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อวัดระดับทักษะทางการเงินของคนไทย ประกอบด้วย 3 ปัจจัย คือ ความรู้ความเข้าใจทางการเงิน ทักษะและพฤติกรรมทางการเงิน และความเชื่อมั่นและทัศนคติทางการเงิน ทั้ง 3 ปัจจัยยังได้รับอิทธิพลจากประสบการณ์และสภาพแวดล้อม รวมทั้งลักษณะนิสัย ความเป็นตัวตนของแต่ละบุคคลด้วย แสดงได้ดังตาราง 4

ตาราง 4 โครงสร้างการวัดทักษะทางการเงิน

ทักษะทางการเงิน (1 – 22 คะแนน)		
ความรู้ทางการเงิน (0 – 8 คะแนน)	พฤติกรรมทางการเงิน (0 – 9 คะแนน)	ทัศนคติทางการเงิน (1 – 5 คะแนน)
* การหาร	* ไตร่ตรองก่อนซื้อ	* มีความสุขกับการใช้เงิน
* มูลค่าของเงินตามเวลา	* จ่ายบิลตรงเวลา	มากกว่าออม
* คำนวณดอกเบี้ยของสินเชื่อ	* ดูแลการเงินใกล้ชิด	
* คำนวณเงินต้นและดอกเบี้ย	* ตั้งเป้าหมายระยะยาว	
* คำนวณดอกเบี้ยทบต้น	* ตัดสินใจการทำบัญชี	

ตาราง 4 (ต่อ)

ทักษะทางการเงิน (1 – 22 คะแนน)		
ความรู้ทางการเงิน (0 – 8 คะแนน)	พฤติกรรมทางการเงิน (0 – 9 คะแนน)	ทัศนคติทางการเงิน (1 – 5 คะแนน)
* เครดิตบูโร	* มีการออม	
* นโยบายคุ้มครองเงินฝาก	* เปรียบเทียบข้อมูลก่อนซื้อ	
	* ไม่กู้เมื่อเงินไม่พอใช้	

ที่มา: ดัดแปลงจากศูนย์คุ้มครองผู้ใช้บริการทางการเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทย

กลุ่มตัวอย่างเพื่อการวิเคราะห์มี 10,627 ราย การจำแนกกลุ่มตัวอย่างเพื่อการวิเคราะห์และรายงานผลการสำรวจจำแนกตามสถานภาพและภูมิภาคออกเป็น 6 ด้าน คือ เพศ ช่วงอายุ ระดับการศึกษาสูงสุด ระดับรายได้ อาชีพ และภูมิภาค ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่จำแนกตามเพศและช่วงอายุ มีสัดส่วนในแต่ละสถานภาพกระจายตัวตามโครงสร้างประชากรของประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า ระดับทักษะทางการเงินภาพรวมของคนไทยทั้งประเทศ มีคะแนนทักษะทางการเงินเฉลี่ย 12.90 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 58.50 เมื่อเปรียบเทียบกับคะแนนเฉลี่ยของ 14 ประเทศที่เข้าร่วมโครงการสำรวจทักษะทางการเงินกับ OECD มีค่าเฉลี่ย 13.70 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 62.30 จะได้ว่าคนไทยมีคะแนนทักษะทางการเงินต่ำกว่าประเทศที่เข้าร่วมโครงการสำรวจ เมื่อพิจารณาระดับคะแนนเฉลี่ยขององค์ประกอบทักษะทางการเงิน คือ ด้านความรู้ทางการเงินได้คะแนนเฉลี่ย 3.70 คะแนนจากคะแนนเต็ม 8 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 46.80 คะแนน ด้านพฤติกรรมทางการเงินได้คะแนนเฉลี่ย 5.90 คะแนนจากคะแนนเต็ม 9 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 65.60 คะแนน และด้านทัศนคติทางการเงินได้คะแนนเฉลี่ย 3.20 คะแนนจากคะแนนเต็ม 5 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 64.50 คะแนน โดยความรู้ทางการเงินที่คนไทยจำนวนมากไม่เข้าใจ คือ การคำนวณดอกเบี้ยของสินเชื่อ การคำนวณเงินต้นพร้อมดอกเบี้ย นโยบายคุ้มครองเงินฝาก และมูลค่าของเงินตามกาลเวลา ด้านพฤติกรรมการออม พบว่าสัดส่วนของผู้มีเงินออมร้อยละ 77.40 เป็นสัดส่วนค่อนข้างสูง แต่ถ้าเป็นการออมเพื่อการเกษียณอายุยังไม่ได้ถูกให้ความสำคัญและยังมีการออมไม่เพียงพอ พบว่ามีเพียงร้อยละ 25.00 ที่มีการออมเงินเพื่อการเกษียณอายุและสามารถออมเงินได้ตามแผน นอกจากนี้ผู้ที่ได้ออมเงินเพื่อการเกษียณอายุมีการเก็บออมเพียงพอร้อยละ

39.40 มีการเก็บออมยังไม่เพียงพอร้อยละ 21.30 และไม่แน่ใจว่ามีการเก็บออมเพียงพอหรือไม่ ร้อยละ 39.30

นอกจากนี้สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง (สศค.) ได้ร่วมกับมูลนิธิสถาบันวิจัยนโยบายเศรษฐกิจการคลัง ดำเนินการสำรวจและศึกษาวิจัยตามโครงการให้ความรู้ทางการเงินแก่ประชาชน ในปี 2556 และโครงการการให้ความรู้และสร้างวินัยทางการเงินของคนไทย ในปี 2557 (กฤติกา โพธิ์ไทรย์, 2558) เพื่อกำหนดแนวทางในการให้ความรู้ทางการเงินของคนไทย นำไปสู่การพัฒนาเพื่อยกระดับความรู้ทางการเงินของคนไทยให้มีความรู้ความสามารถในการบริหารเงินอย่างมีประสิทธิภาพและมีวินัยทางการเงิน สร้างความมั่นคงทางการเงินแก่ตนเอง ครอบครัว และประเทศชาติ โดยการสำรวจทั่วประเทศจากกลุ่มตัวอย่าง 6,000 คน ในปี 2556 และแบ่งกลุ่มเป้าหมายเป็น 8 กลุ่ม ได้แก่ 1.กลุ่มเด็ก เยาวชน และผู้ที่กำลังศึกษา 2.กลุ่มภาคเอกชนมีนายจ้าง (มีประกันสังคม) 3.กลุ่มภาคเอกชนอาชีพอิสระมีรายได้สูง 4.กลุ่มภาคเอกชนอาชีพอิสระอื่นๆ (ผู้มีรายได้ต่ำ) 5.กลุ่มเกษตรกร 6.กลุ่มภาครัฐ 7.กลุ่มครัวเรือน (ครอบครัว) และ 8.กลุ่มสื่อมวลชน โดยแบ่งการพิจารณาความรู้ทางการเงินใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ทางการเงิน (Knowledge) ด้านพฤติกรรมทางการเงิน (Behavior) และด้านทัศนคติทางการเงิน (Attitude) ผลการสำรวจพบว่าคนไทยส่วนใหญ่มีระดับความรู้ทางการเงินในระดับปานกลางค่อนข้างต่ำและระดับต่ำรวมกันเป็นสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 69.6 และมีระดับความรู้ทางการเงินในระดับสูงและสูงที่สุดเพียงร้อยละ 4.9 สะท้อนให้เห็นว่า ระดับความรู้ทางการเงินภาคประชาชนอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาส่งเสริมให้ดียิ่งขึ้น และเมื่อพิจารณาระดับความรู้ทางการเงินของคนไทยในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย พบว่ากลุ่มนักศึกษาในระดับอาชีวศึกษาและอุดมศึกษา กลุ่มครอบครัว กลุ่มเกษตรกร และกลุ่มภาคเอกชนอาชีพอิสระอื่นๆ (ผู้มีรายได้น้อย) มีระดับความรู้ทางการเงินโน้มไปทางค่อนข้างต่ำมากกว่ากลุ่มเป้าหมายอื่นๆ

ยังมีการศึกษาของถึงการเตรียมความพร้อมสำหรับการวางแผนทางการเงินเพื่อวัยเกษียณของกลุ่มแรงงานในระบบช่วงอายุ 40-60 ปี (วีระชาติ กิเลนทอง, 2555) ผู้ตอบที่เคยได้รับความรู้ มีความเข้าใจ และเคยวางแผนเพื่อการเกษียณ มีปริมาณเงินส่วนเกิน ณ วันเกษียณมากกว่าผู้ตอบที่ไม่มีคุณสมบัติทั้ง 3 ข้อ ดังนั้นควรมีการส่งเสริมการศึกษาทางการเงินขั้นพื้นฐาน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเงิน และปรับปรุงระบบเกษียณโดยการเพิ่มอัตราการออมผ่านกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ หรือการเพิ่มอายุเกษียณให้สูงขึ้น

ส่วนงานวิจัยในต่างประเทศที่ศึกษาเกี่ยวกับทักษะทางการเงิน (Financial Literacy) มีหลายเรื่อง เช่น การศึกษาเรื่อง Financial Literacy and Long- and Short-Term Financial

Behavior in Different Age Groups (Henager & Cude, 2016) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ทางการเงินและพฤติกรรมทางการเงินโดยแบ่งกลุ่มตามอายุ และแบ่งเป็นพฤติกรรมทางการเงินระยะยาว ซึ่งหมายถึงพฤติกรรมการออมและการลงทุนเพื่อการเกษียณ ส่วนพฤติกรรมทางการเงินระยะสั้นหมายถึงพฤติกรรมการใช้จ่ายและการออมเพื่อใช้จ่ายฉุกเฉิน ผลการศึกษา พบว่าความรู้ทางการเงินของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเงินระยะยาวมากกว่ากลุ่มผู้ที่มีอายุน้อย

ต่อมา Wagner (2015) ศึกษาผลกระทบของระดับการศึกษาที่มีต่อคะแนนทักษะทางการเงิน และพฤติกรรมทางการเงินทั้งในระยะสั้นและระยะยาว การศึกษาทางการเงิน (Financial Education) หมายถึงเคยเรียนวิชาเกี่ยวกับการเงินในระดับโรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือในสถานประกอบการ โดยแบ่งผู้ที่เคยเรียนวิชาการเงินเป็น 7 กลุ่ม คือ 1) เรียนใน high school (HS) อย่างเดียว 2) เรียนใน college อย่างเดียว 3) เรียนในสถานประกอบการอย่างเดียว 4) เรียนใน high school และ college 5) เรียนใน high school และ สถานประกอบการ 6) เรียนใน college และ สถานประกอบการ และ 7) เรียนใน high school, college และ สถานประกอบการ การสำรวจจะสอบถามเรื่องทักษะทางการเงินจำนวน 5 หัวข้อ คือ 1) อัตราดอกเบี้ย 2) อัตราเงินเฟ้อ 3) ราคาพันธบัตร 4) สินเชื่อ และ 5) ตราสารทุน ในแต่ละคำถามจะเป็นตัวแปรดัมมี่ ถ้าตอบถูกจะมีค่าเท่ากับ 1 และตอบผิดจะมีค่าเท่ากับ 0 การวัดทักษะทางการเงิน คือผลรวมของจำนวนข้อที่ตอบถูกจะมีคะแนนตั้งแต่ 0 ถึง 5 ถ้าใครตอบถูกทั้งหมด 5 ข้อ จะได้ 5 คะแนน ในขณะที่ตอบผิดทุกข้อจะได้ 0 คะแนน ตัวชี้วัดคะแนนสูงแสดงว่ามีทักษะทางการเงินมากกว่าผู้ที่ได้คะแนนต่ำ พบว่าคะแนนทักษะทางการเงินเฉลี่ยของผู้ที่เรียนวิชาการเงินสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยของผู้ที่ไม่เคยเรียนวิชาการเงิน (2.83) คะแนนทักษะทางการเงินเฉลี่ยของผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำ (การศึกษาต่ำกว่า high school) เปรียบเทียบผู้ที่เรียนวิชาการเงินกับผู้ที่ไม่เรียนวิชาการเงิน พบว่าทุกกลุ่มของผู้ที่เรียนวิชาการเงินมีคะแนนทักษะทางการเงินสูงกว่าผู้ที่ไม่เรียนวิชาการเงิน เมื่อแสดงสัดส่วนของผู้ที่ตอบถูกในแต่ละคำถาม พบว่าตอบคำถามถูกโดยเฉลี่ย 2.9 จากคะแนนเต็ม 5 โดย ร้อยละ 75 ตอบคำถามเรื่องอัตราดอกเบี้ยถูก ร้อยละ 61 ตอบคำถามเรื่องเงินเฟ้อถูก ร้อยละ 28 ตอบคำถามเรื่องตราสารหนี้ถูก ร้อยละ 75 ตอบคำถามเรื่องสินเชื่อถูก และร้อยละ 48 ตอบคำถามเรื่องหุ้นถูก ระดับการศึกษาทางการเงินมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับคะแนนทักษะทางการเงินส่วนบุคคล โดยคนที่มีระดับการศึกษาและรายได้ต่ำจะมีผลมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับคนที่มีระดับการศึกษาและรายได้สูง การศึกษาวิชาการเงิน (Financial Education) ไม่เพียงแต่จะทำให้ทักษะทางการเงินดีขึ้นแล้ว แต่ยังช่วยให้ประชาชนมีการตัดสินใจทางการเงินได้ดีกว่า พฤติกรรมการเงิน

ระยะยาว (Long Term Financial Behaviors) ประกอบด้วย 1) มีเงินฉุกเฉิน 3 เดือน 2) มีบัญชีออมทรัพย์ 3) มีบัญชีการลงทุนที่ไม่ใช่การทำงาน 4) มีการคำนวณจำนวนเงินที่ต้องการสำหรับเกษียณ 5) มีบัญชีเพื่อการเกษียณ ตัวแปรทั้งหมดเป็น dummy มีค่าเท่ากับ 1 ถ้าบุคคลตอบว่าพวกเขามีส่วนร่วมในพฤติกรรมนั้น พบว่าร้อยละ 41 มีกองทุนฉุกเฉิน ร้อยละ 74 มีบัญชีออมทรัพย์ ร้อยละ 36 มีการลงทุน ร้อยละ 40 ของประชากรมีความพยายามในการคำนวณจำนวนเงินที่พวกเขาต้องการสำหรับการเกษียณ และร้อยละ 29 มีบัญชีสำหรับเกษียณ จากผลสำรวจประชาชนมีส่วนร่วมในพฤติกรรมการเงินระยะยาวเฉลี่ย 2.3 จากคะแนนเต็ม 5 พบว่า Financial Literacy Score มีผลต่อพฤติกรรมการเงินระยะยาวใน 5 กรณี แต่มีผลน้อยมากในการศึกษานี้ คือทำให้เพิ่มขึ้นร้อยละ 2-5

ขณะที่การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความอยู่ดีมีสุขทางการเงิน (Financial Wellness) ของแรงงานในสถานที่ทำงาน รวมถึงการวางแผนการเงินเพื่อเกษียณและการเตรียมตัวก่อนเกษียณการทำงาน (Spann, 2014) โดยปัจจัยที่มีผลต่อความอยู่ดีมีสุขทางการเงิน (Financial Wellness) ได้แก่ พฤติกรรมการเงิน (Financial Behaviors) ความรู้ทางการเงิน (Financial Knowledge) และทัศนคติทางการเงิน (Financial Attitudes) พบว่าแรงงานที่ไม่มีหนี้และมีความรู้ทางการเงินมีผลต่อความอยู่ดีมีสุขทางการเงิน ส่วนพฤติกรรมทางการเงินมีผลกระทบใหญ่ที่สุด เช่น การมีบัญชีกองทุนฉุกเฉิน การจ่ายค่าบัตรเครดิตเต็มจำนวนทุกสิ้นเดือน และการจ่ายค่าบิลต่างๆ ตรงเวลา กรณีที่ 2 ทดสอบปัจจัยที่มีผลต่อความอยู่ดีมีสุขทางการเงินเพื่อการวางแผนการเกษียณ พบว่าพฤติกรรมการจัดการทางการเงิน และทัศนคติทางการเงินของแรงงานมีผลต่อการวางแผนเพื่อการเกษียณ ได้แก่ กระแสเงินสด การจ่ายบิลตรงเวลา จ่ายค่าบัตรเครดิตเต็มจำนวนในแต่ละเดือน สุดท้ายทดสอบปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้เตรียมการเกษียณ ได้แก่ ระดับความพอใจทางการเงิน ความรู้ทางการเงิน ความเชื่อมั่นในการจัดสรรสินทรัพย์ และพฤติกรรมการเงิน มีนัยสำคัญกับการรับรู้เตรียมการเกษียณของแรงงาน ดังนั้นการให้ข้อมูล กิจกรรม เป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมการศึกษการเงินในสถานที่ทำงานของแรงงานเพื่อความสุขภาพทางการเงิน

และการศึกษาเรื่อง Financial Literacy and Planning: Implications for Retirement Wellbeing (Lusardi & Mitchell, 2011) คนอเมริกันมีไม่กี่คนที่เชื่อมั่นเกี่ยวกับความเพียงพอของเงินออมเพื่อวัยเกษียณ และน้อยคนที่รู้ว่าทำไมการวางแผนการเงินเพื่อวัยเกษียณถึงล้มเหลว การศึกษานี้จะวัดการตัดสินใจของพนักงานคนอเมริกันที่มีอายุ 50 ปีขึ้นไป แล้วตอบคำถาม 3 ข้ออย่างง่ายคือ อัตราดอกเบี้ย อัตราดอกเบี้ยทบต้น และอัตราเงินเฟ้อ ถ้าตอบถูก 1 ใน 3 ข้อ จะถามต่อเกี่ยวกับการกระจายความเสี่ยง พบว่าความรู้ทางการเงินและการวางแผนทางการเงินมี

ความสัมพันธ์กัน คนที่มีความรู้การเงิน เช่น มีการคำนวณจำนวนเงินเพื่อการเกษียณ เข้าร่วมงานสัมมนาเพื่อการเกษียณ และปรึกษาผู้เชี่ยวชาญการเงิน จะประสบความสำเร็จในการวางแผนการเงินมากกว่าคนที่ไม่วางแผนการเงิน

สรุปได้ว่าการมีทักษะทางการเงินที่ดี เช่น มีความรู้ทางการเงิน มีทัศนคติทางการเงินที่ดี และมีพฤติกรรมทางการเงินในทางที่ดี ย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมในการออมเงินที่ดีด้วย ดังตาราง 5

ตาราง 5 สรุปปัจจัยด้านทักษะทางการเงินที่มีต่อพฤติกรรมการออม

ตัวแปร	ผลที่มีต่อพฤติกรรมการ ออม	ชื่อ (ปี)
ทักษะทางการเงิน		วีระชาติ กิเลนทอง (2555)
ความรู้ทางการเงิน	+	Henager and Cude (2016)
พฤติกรรมทางการเงิน		Wagner (2015)
		Spann (2014)
ทัศนคติทางการเงิน		Lusardi and Mitchell (2011)

การวางแผนการเงินส่วนบุคคล (Personal Financial Planning)

การวางแผนการเงินส่วนบุคคล เป็นแนวคิดในการเตรียมความพร้อมและนำพาชีวิตไปสู่ความมั่นคงทางการเงิน ซึ่งควรเริ่มจากนิยามการปลูกฝังการออมและการใช้เงินที่ดี มีวินัยตั้งแต่วัยเด็ก การวางแผนการเงินจึงเป็นกระบวนการประเมินสถานการณ์ทางการเงิน ความเป็นอยู่ของบุคคล และทำการพัฒนาปรับปรุงการหารายได้ การใช้จ่าย และการลงทุนให้มีฐานะที่ดีขึ้น โดยการเข้าไปศึกษาปัจจัยด้านเศรษฐกิจ และกระบวนการในการตัดสินใจทางการเงินของบุคคลนั้น ทั้งนี้การวางแผนการเงินส่วนบุคคลจะครอบคลุมถึงแผนและกระบวนการวางแผนทางการเงินในทุกๆ ด้านที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับกิจกรรมทางการเงินของแต่ละบุคคล ได้แก่ การวางแผนเงินออมเพื่อวัยเกษียณ การวางแผนประกันภัย การวางแผนภาษี การวางแผนการลงทุน เป็นต้น ดังนั้นการวางแผนการเงินจึงเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับทุกคน เพราะทำให้เกิดความมั่นคงทางการเงินในชีวิต เช่น การวางแผนการเงินเพื่อวัยเกษียณที่ดีจะช่วยให้มีชีวิตภายหลังเกษียณจากการทำงานได้อย่างมีคุณภาพ มีทรัพย์สินเงินทองเพียงพอสำหรับการใช้จ่ายในแต่ละเดือน และสำหรับการดูแลสุขภาพ

1. ความสำคัญของการวางแผนการเงินส่วนบุคคล

1.1 เป็นเครื่องมือควบคุมการใช้จ่าย เนื่องจากความต้องการบริโภคสินค้าและบริการของบุคคลมีมากมายไม่จำกัด หากไม่สามารถควบคุมให้ดีจะทำให้เกิดภาวะหนี้สินได้

1.2 เป็นการส่งเสริมการออม เพราะการวางแผนการเงินทำให้บุคคลทราบรายรับ-รายจ่ายที่เกิดขึ้นทั้งหมด สามารถตัดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นเพื่อให้มีเงินเก็บออม และป้องกันปัญหาภาระหนี้สินที่จะตามมา

1.3 เป็นเครื่องมือสร้างความมั่งคั่งและมั่นคงทางเศรษฐกิจ เพราะเมื่อบุคคลมีเงินออมจะเปลี่ยนจากเงินออมเป็นเงินลงทุน เพื่อสร้างผลตอบแทนในอัตราที่สูงขึ้น และไม่เป็นภาระทางการเงินกับภาครัฐ

2. องค์ประกอบของการวางแผนการเงินส่วนบุคคล

การวางแผนทางการเงิน เกิดจากการบูรณาการแผนการเงินหลายๆ ด้านที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับบุคคล ซึ่งจะช่วยในการส่งเสริมและสนับสนุนให้แต่ละบุคคลสามารถบรรลุเป้าหมายทางการเงินได้ตามต้องการ การวางแผนทางการเงินจึงหมายถึง การค้นหาทางเลือกเพื่อสนับสนุนกระบวนการในการตัดสินใจล่วงหน้าเกี่ยวกับปริมาณและเวลาของเงินทุน แหล่งของเงินทุน และการจัดสรรเงินทุน ด้วยการกำหนดกิจกรรม วิธีการ เวลา และผู้รับผิดชอบ ประกอบการจัดการความเสี่ยงต่างๆ ทางการเงิน ในสหรัฐอเมริกาเมืองค์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อดูแลในเรื่องการวางแผนการเงินส่วนบุคคลโดยเฉพาะ ชื่อ The Certified Financial Planner Board of Standards (2015) ได้ให้คำนิยามการวางแผนการเงินส่วนบุคคลว่า “เป็นการทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการดำเนินชีวิต (Life Goals) ของบุคคล และเกี่ยวข้องตั้งแต่การรวบรวมข้อมูลทางการเงินของบุคคล กำหนดวัตถุประสงค์ ตรวจสอบฐานะทางการเงินในปัจจุบัน กำหนดกลยุทธ์และแผนการเงิน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในอนาคต” องค์ประกอบของการวางแผนการเงินส่วนบุคคล ได้แก่ (ภาพประกอบ 9)

2.1 การจัดทำงานการเงิน

งบบการเงินส่วนบุคคล หมายถึงข้อมูลทางการเงินที่แสดงให้เห็นสถานภาพความเข้มแข็งทางการเงินของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง การจัดทำงานการเงินจะทำให้บุคคลทราบถึงรายรับรายจ่าย ทรัพย์สิน และหนี้สินของแต่ละบุคคล ทำให้ทราบว่าปัญหาทางการเงินด้านใด เพื่อที่จะหามาตรการมาจัดการแก้ปัญหาให้ผ่านพ้นไปด้วยดี

2.2 การวางแผนการลงทุน

การลงทุนเป็นส่วนที่มีความสำคัญ เพราะเป็นส่วนที่จะเสริมสร้างความมั่นคงให้กับบุคคลในอนาคต การลงทุนนั้นมีหลายประเภท ได้แก่ การออมผ่านบัญชีเงินฝากธนาคาร การลงทุนผ่านตราสารทางการเงิน เช่น หุ้นสามัญ พันธบัตรรัฐบาล หุ้นกู้ภาคเอกชน หรือการลงทุน

ในทรัพย์สินโดยตรง เช่น อสังหาริมทรัพย์ ทองคำ วัตถุโบราณ การลงทุนแต่ละประเภทจะมีผลตอบแทนและความเสี่ยงที่แตกต่างกัน ผู้ลงทุนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจและวางแผนการลงทุนอย่างเหมาะสมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการเงิน

2.3 การวางแผนภาษี

การวางแผนภาษี คือการวางแผนการชำระภาษีในจำนวนเงินที่น้อยที่สุด และถูกต้องภายใต้กรอบของกฎหมายซึ่งจะทำให้มีรายได้สุทธิหลังหักภาษีเพิ่มขึ้น ทั้งนี้มีหลากหลายช่องทางที่จะช่วยในการประหยัดภาษี เช่น กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ กองทุนรวมเพื่อการเลี้ยงชีพ (Retirement Mutual Fund: RMF) กองทุนรวมระยะยาว (Long Term Fund: LTF) อัตราดอกเบี้ยเงินกู้บ้าน หรือ เบี้ยประกันชีวิต พบว่าสามารถช่วยประหยัดภาษีได้มาก และยังเป็นการส่งเสริมการออมในระยะยาว

2.4 การวางแผนประกัน

ความเสี่ยง คือความไม่แน่นอนที่อาจเกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันขึ้นในอนาคตและส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สิน ที่นำไปสู่การสูญเสียรายได้หรือความสามารถในการหารายได้ของบุคคล และทำให้มีรายจ่ายเพิ่มสูงขึ้น ดังนั้นบุคคลจะต้องมีการบริหารความเสี่ยง เช่น การวางแผนเกี่ยวกับการประกัน เพื่อลดความเสี่ยงทางการเงินที่เกิดขึ้นกับตนเองหรือครอบครัว และไม่สร้างภาระทางการเงินให้กับผู้ที่อยู่ข้างหลัง

2.5 การวางแผนเกษียณ

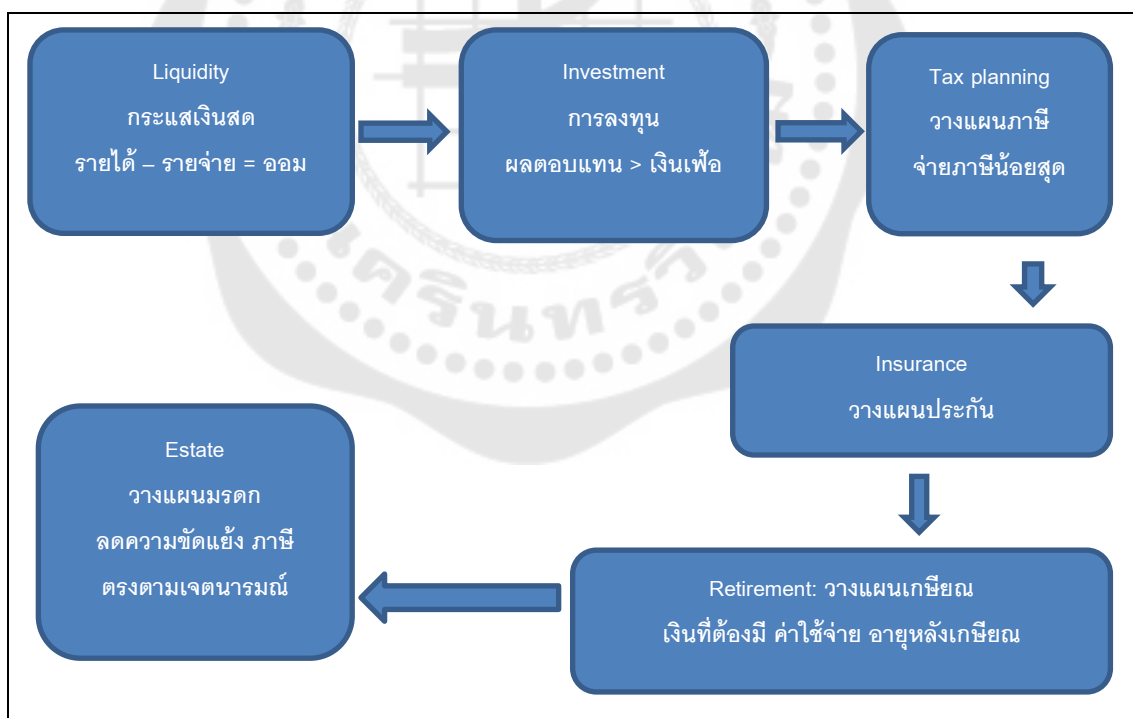
เมื่ออายุเฉลี่ยที่ยืนยาวมากขึ้นของคนไทย เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์ทำให้ผู้สูงอายุมีระยะเวลาใช้ชีวิตหลังเกษียณการทำงานยาวนานขึ้น ในขณะที่ไม่มีรายได้จากการทำงาน ดังนั้นการวางแผนเพื่อวัยเกษียณจึงมีบทบาทสำคัญเพื่อเป็นหลักประกันให้แก่บุคคลทั่วไปว่าสามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขภายหลังการเกษียณการทำงาน การวางแผนเพื่อวัยเกษียณจะเป็นกระบวนการในการคำนวณหาจำนวนเงินที่แต่ละบุคคลจำเป็นต้องมีไว้ให้เพียงพอสำหรับการใช้จ่ายตามฐานะทางเศรษฐกิจเพื่อการดำรงชีพ สันทนาการ และการดูแลสุขภาพ โดยไม่เป็นภาระต่อลูกหลาน และรัฐบาล

2.6 การวางแผนหนี้

การวางแผนหนี้เป็นประเด็นที่จะต้องให้ความสำคัญ จากรายงานการวิจัยเรื่องหนี้ครัวเรือนภาคเหนือ: ทางออกด้วยการให้ความรู้ทางการเงิน (จารุมาส ปาละรัตน์ & กมลทิพย์ ลออภิจ, 2557) พบว่าการกู้ยืมของครัวเรือนภาคเหนือใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคมีสัดส่วนสูงสุด เช่น เช่าซื้อรถยนต์ บัตรเครดิต และสินเชื่อเงินสด ซึ่งน่าเป็นห่วงเพราะเป็นหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ ศูนย์คุ้มครองผู้ใช้บริการทางการเงิน (2557b) แบ่งหนี้ออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.6.1 หนี้เพื่อการลงทุน (Investment Debt) คือหนี้ดี (สร้างรายได้) เป็นหนี้ที่ทำให้คุณภาพของชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดี หรือก่อให้เกิดความมั่นคงในชีวิตมากขึ้น เป็นหนี้ที่มีประโยชน์มากกว่ามีโทษ และมีส่วนช่วยให้พบอิสระภาพทางการเงินได้ เช่น เงินกู้ยืมเพื่อการศึกษา เป็นหนี้ที่เพิ่มโอกาสก้าวหน้าในการทำงาน และช่วยให้มีรายได้เพิ่มขึ้นในอนาคต เงินกู้เพื่อที่อยู่อาศัย เพราะไม่ต้องเสียค่าเช่า เมื่อผ่อนหมดจะกลายเป็นทรัพย์สินของเราที่สามารถขายต่อ หรือให้เช่าเพื่อสร้างรายได้ เงินกู้ซื้อรถหรือเครื่องจักร เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพ และสร้างรายได้

2.6.2 หนี้เพื่อการบริโภค (Consumer Debt) คือหนี้ฟุ้งระว้าง (ไม่สร้างรายได้) เป็นหนี้ที่เกิดจากการกู้เงินเพื่อการบริโภค หรือเพื่อสร้างความสุขสบายอย่างขาดความมีเหตุผล ทำให้เกิดภาระทางการเงินเกินสมควร และก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อความมั่นคงทางการเงิน เช่น เงินกู้จากบัตรเครดิต เงินกู้จากการผ่อนรถยนต์ (ที่ไม่ใช่การประกอบอาชีพ) หนี้สินเชื่อส่วนบุคคล หนี้ซื้อสินค้าเงินผ่อน หรือหนี้เงินกู้ยืมในระบบ

ภาพประกอบ 9 องค์ประกอบของการวางแผนการเงินส่วนบุคคล

ที่มา: ดัดแปลงจากสมาคมนักวางแผนการเงินไทย (CFP)

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการวางแผนทางการเงินนั้นมีรูปแบบวิธีการที่หลากหลายแตกต่างกันไป เช่น รูปแบบที่คนส่วนใหญ่นิยมคือการฝากเงินกับธนาคารพาณิชย์ซึ่งมีสัดส่วนมากที่สุด แต่ในภาวะที่อัตราผลตอบแทนต่ำมากและไม่เพียงพอต่อการสร้างความมั่นคงทางการเงินในระยะยาว ดังนั้นการวางแผนการเงินส่วนบุคคลจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการทางการเงิน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการเงิน โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบการออมการลงทุนเป็น การประกันชีวิต การสะสมทองคำ การซื้อสังหาริมทรัพย์ หรือการลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ เพื่อคาดหวังอัตราผลตอบแทนที่สูงขึ้น นอกจากนี้แล้วยังมีการลงทุนในกองทุนรวมระยะยาว (Altfest) และกองทุนรวมเพื่อการเลี้ยงชีพ (RMF) เพื่อสิทธิประโยชน์ทางภาษี เช่น การศึกษาของมุกดา ไควกุล (2559) ศึกษาเรื่องการจัดการการเงินส่วนบุคคลที่มีผลต่อพฤติกรรมการออมของประชากรในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลและการจัดการการเงินส่วนบุคคลที่มีผลต่อพฤติกรรมการออมของประชาชน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติไคสแควร์ (Chi-Square) โดยวิเคราะห์เกี่ยวกับพฤติกรรมการออม ได้แก่ 1) รูปแบบการออม พบว่า รูปแบบการออมมากที่สุด 3 อันดับ คือ บัญชีเงินฝากกับธนาคารพาณิชย์ เก็บไว้เอง และทำประกันชีวิตในรูปแบบสะสมทรัพย์ 2) สัดส่วนเงินออม พบว่า ไม่ได้กำหนดไว้แน่นอนมากที่สุด รองลงมาคือ เก็บออมไว้ร้อยละ 1-10 ของรายได้ และเก็บออมร้อยละ 21-30 ของรายได้ตามลำดับ 3) เหตุผลหลักในการออม พบว่า เพื่อไว้ในยามฉุกเฉิน รักษาพยาบาลในยามเจ็บป่วย และเพื่อการท่องเที่ยว 4) ระยะเวลาออมเงิน พบว่า มากที่สุดคือ 1-5 ปี รองลงมาคือ มากกว่า 10 ปี และ 6-10 ปี ตามลำดับ ผลการศึกษากิจการการเงินส่วนบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการออม 4 ด้าน ได้แก่ 1) สัดส่วนเงินออม 2) จำนวนเงินออม 3) ระยะเวลาในการออม และ 4) ผู้มีส่วนตัดสินใจในการออม พบว่าความรู้ความเข้าใจการจัดการการเงินส่วนบุคคล รูปแบบการจัดการการเงินส่วนบุคคล และการวางแผนการจัดการการเงินส่วนบุคคลมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการออมทั้ง 4 ด้าน รวมถึงวัตถุประสงค์การจัดการการเงินส่วนบุคคลมีความสัมพันธ์กับสัดส่วนเงินออม จำนวนเงินออม และระยะเวลาในการออม

ส่วนการศึกษาเรื่องการวางแผนการลงทุนเพื่อชีวิตวัยเกษียณของบุคลากรในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย (มนต์หนา คงแก้ว et al., 2557) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความรู้ความเข้าใจและการรับรู้ในการวางแผนลงทุนเพื่อชีวิตวัยเกษียณ และศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการวางแผนการลงทุนเพื่อชีวิตวัยเกษียณ ด้วยการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ถดถอยแบบพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) พบว่าร้อยละ 51.5 มีอัตราการออมเงินน้อยกว่าร้อยละ 10 ของรายได้ต่อเดือน ร้อยละ 31.6 มีอัตราการออมเงินระหว่างร้อยละ 10-19 ของรายได้

ต่อเดือน ร้อยละ 6.7 มีอัตราการออมเงินระหว่างร้อยละ 20-29 ของรายได้ต่อเดือน และร้อยละ 31.6 มีอัตราการออมเงินมากกว่าร้อยละ 30 ด้านภาระหนี้สิน พบว่าเป็นภาระหนี้สินเพื่อที่อยู่อาศัยร้อยละ 24.8 หนี้สินเพื่อใช้จ่ายในการอุปโภคและบริโภคร้อยละ 21.5 หนี้สินเพื่อซื้อหรือซ่อมแซมยานพาหนะร้อยละ 17.2 หนี้สินเพื่อการศึกษาร้อยละ 8.3 หนี้สินเพื่อการลงทุนอื่นๆ ร้อยละ 3.7 หนี้สินการลงทุนในธุรกิจของครอบครัวร้อยละ 2.8 และหนี้สินอื่นๆ ร้อยละ 1.8 ด้านการเริ่มต้นวางแผนทางการเงินเพื่อชีวิตวัยเกษียณ พบว่า ส่วนใหญ่ยังไม่ได้เริ่มวางแผนการลงทุนร้อยละ 63.2 และเริ่มการวางแผนการลงทุนแล้วร้อยละ 36.8 ด้านผลิตภัณฑ์และบริการทางการเงินที่เลือกลงทุน พบว่าส่วนใหญ่นิยมลงทุนในประกันชีวิตร้อยละ 17.2 เก็บเงินออมไว้ที่ตัวเองร้อยละ 15.1 ฝากเงินกับธนาคารพาณิชย์ร้อยละ 13.2 ฝากเงินกับสหกรณ์ออมทรัพย์ร้อยละ 12.8 ฌาปนกิจสงเคราะห์บุคลากรทางการศึกษาร้อยละ 7.8 กองทุนประกันสังคมกรณีชราภาพร้อยละ 7.5 และสลากออมสิน/สลากอื่นๆ ร้อยละ 5.9 ด้านระดับความรู้ความเข้าใจและการรับรู้ในการวางแผนการลงทุนเพื่อชีวิตวัยเกษียณ พบว่าโดยเฉลี่ยมีความรู้ในระดับปานกลาง ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการวางแผนการลงทุนเพื่อชีวิตวัยเกษียณนั้น ปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุด ได้แก่ ผลตอบแทนที่ต้องการจากการลงทุน แหล่งเงินได้ก่อนและหลังเกษียณอายุ ความปลอดภัยของเงินทุน และภาระหนี้สินในปัจจุบัน ปัจจัยที่มีความสำคัญมากได้แก่ สิทธิประโยชน์ทางภาษี ความสม่ำเสมอของรายได้ พฤติกรรมการใช้จ่ายของบุคคล ลักษณะงานและความมั่นคงของงานที่ปฏิบัติอยู่ เศรษฐกิจมหภาค ค่าใช้จ่ายหลังเกษียณ และเงินออมและสินทรัพย์

ต่อมาการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการออมเพื่อวัยเกษียณ (นครินทร์ เจียวิธสี, 2558) กรณีศึกษาข้าราชการกรมโยธาธิการและผังเมือง จำนวน 328 ตัวอย่าง จากการรวบรวมข้อมูลพฤติกรรมการออมเพื่อวัยเกษียณของข้าราชการกรมโยธาธิการและผังเมือง พบว่าส่วนใหญ่เลือกรูปแบบการออมและการลงทุนในรูปของสหกรณ์ร้อยละ 31.5 กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการร้อยละ 19.5 เงินฝากประจำร้อยละ 14.7 ประกันชีวิตแบบสะสมทรัพย์ร้อยละ 11.6 ที่ดินและสิ่งปลูกสร้างร้อยละ 8 ทองคำร้อยละ 4.6 หุ้นหรือหลักทรัพย์ร้อยละ 3.3 กองทุนสำรองเลี้ยงชีพร้อยละ 2.4 พันธบัตรรัฐบาลหรือตั๋วเงินคลังร้อยละ 1.8 กองทุนรวมเพื่อการเลี้ยงชีพร้อยละ 1.6 และกองทุนการออมแห่งชาติร้อยละ 1 ด้านวัตถุประสงค์ของการออมเพื่อใช้ยามเกษียณอายุมีร้อยละ 25 เก็บไว้ใช้จ่ายยามฉุกเฉินมีร้อยละ 24.1 เป็นค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพเมื่อเกษียณอายุมีร้อยละ 18.2 เพื่อวางแผนการลงทุนในอนาคตมีร้อยละ 18.1 เพื่อการศึกษาของสมาชิกในครอบครัวมีร้อยละ 13.9 และอื่นๆ ร้อยละ 0.7 ด้านสัดส่วนเงินออมต่อรายได้ส่วนใหญ่ไม่ได้กำหนดแน่นอน ออมตามเงินที่เหลือจากการใช้จ่ายร้อยละ 38.7 เงินออมร้อยละ 10-20 ของ

รายได้มีร้อยละ 28 เงินออมน้อยกว่าร้อยละ 10 ของรายได้มีร้อยละ 20.1 เงินออมร้อยละ 21-30 ของรายได้มีร้อยละ 8.2 และเงินออมมากกว่าร้อยละ 30 ของรายได้มีร้อยละ 4.6

ขณะที่การศึกษาวิเคราะห์พอร์ตการลงทุนของมนุษย์เงินเดือนวัยก่อนเกษียณกับการเพิ่มโอกาสเกษียณสุข (ปฐมาภรณ์ นิธิชัย, 2556) กล่าวถึงมนุษย์เงินเดือนเป็นประชากรกลุ่มหนึ่งที่เผชิญปัญหาเงินไม่เพียงพอสำหรับวัยเกษียณเพราะรายได้จากการทำงานจะลดลงทันทีที่เกษียณ ในวัยเกษียณเหลือเพียงรายได้จากการลงทุน ดังนั้นการเตรียมความพร้อมทางการเงินสำหรับวัยเกษียณเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์เงินเดือน การศึกษาโดยการสำรวจทัศนคติและพฤติกรรมการออมการลงทุน และประเมินความเพียงพอของการออมเพื่อวัยเกษียณของมนุษย์เงินเดือนวัย 40-60 ปี จำนวน 447 คน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลในปี 2555 พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีรายได้เฉลี่ย 45,225 บาทต่อเดือน และร้อยละ 40 มีโอกาสที่เงินออมจะไม่เพียงพอสำหรับวัยเกษียณ เมื่อพิจารณาระดับความรุนแรงของปัญหาในกลุ่มออมไม่พอ ซึ่งมีอัตราการออมเฉลี่ยร้อยละ 13 พบว่ามีเงินออมใช้เพียงพอสำหรับช่วงเวลาเพียงครึ่งเดียวของชีวิตหลังเกษียณ เมื่อต้องใช้เงินหลังเกษียณเป็นเวลา 20 ปี ส่วนกลุ่มที่ออมเพียงพอมีอัตราการออมเฉลี่ยร้อยละ 22 พบว่ามีเงินเหลือเก็บ 2 เท่า ของความต้องการใช้เงินหลังเกษียณ ความแตกต่างที่เด่นชัดประการหนึ่งของกลุ่มออมเพียงพอและออมไม่พอ ได้แก่พอร์ตการลงทุน พบว่ากลุ่มที่ออมเพียงพอมีมูลค่าพอร์ตการลงทุนในปัจจุบันเฉลี่ย 2.5 ล้านบาท ซึ่งสูงกว่ากลุ่มออมไม่เพียงพอที่มีมูลค่าพอร์ตการลงทุนเฉลี่ย 8 แสนบาท โดยการสร้างพอร์ตการลงทุนเฉลี่ยของกลุ่มออมเพียงพออยู่ในอสังหาริมทรัพย์ให้เข้าร้อยละ 23 เงินฝากร้อยละ 23 และกองทุนสำรองเลี้ยงชีพร้อยละ 17 ในขณะที่กลุ่มออมไม่พอลงทุนในกองทุนสำรองเลี้ยงชีพร้อยละ 33 เงินฝากร้อยละ 20 และประกันชีวิตร้อยละ 16 ดังตาราง 6 ดังนั้นด้วยเงินออมที่มีจำกัดของกลุ่มออมไม่พอ การปรับแนวทางการออมและการลงทุนที่สำคัญได้แก่ การเลือกลงทุนในสินทรัพย์ที่ให้ผลตอบแทนสูงและการออมเพิ่มขึ้น สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มมนุษย์เงินเดือนมีแนวโน้มที่จะเผชิญกับปัญหาเงินไม่เพียงพอสำหรับวัยเกษียณค่อนข้างรุนแรง หากไม่ปรับทัศนคติและพฤติกรรมการออมและการลงทุน สังคมผู้สูงอายุของไทยในอนาคตอาจเป็นสังคมแห่งการเกษียณทุกข์

ตาราง 6 โครงสร้างพอร์ตการลงทุนเฉลี่ย (ไม่รวมอสังหาริมทรัพย์เพื่ออยู่อาศัย และรถยนต์)

มูลค่าพอร์ตเฉลี่ย (ล้านบาท)	ออมเพียงพอ	ออมไม่พอ
	2.5	0.8
1.เงินฝาก / ตัวแลกเงิน	23%	20%
2.หุ้นกู้ พันธบัตร กองทุนตราสารหนี้	5%	2%
3.หุ้นสามัญ	5%	2%
4.กองทุนรวม	3%	2%
5.กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ / กบข.	17%	33%
6.ประกันชีวิต	11%	16%
7.หุ้นสหกรณ์ออมทรัพย์	6%	9%
8.อสังหาริมทรัพย์	8%	9%
9.อสังหาริมทรัพย์ให้เช่า	23%	7%
รวม	100%	100%

ที่มา: ปฐมาภรณ์ นิธิชัย (2556)

และการศึกษาการจัดสรรสินทรัพย์ลงทุนที่เหมาะสมกับวัยเกษียณ (ฉัตรชัย สิริเทวัญกุล, 2556) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาสัดส่วนการลงทุนที่เหมาะสมในสินทรัพย์ 4 ประเภท ได้แก่ หุ้นสามัญที่มีการซื้อขายในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย พันธบัตรรัฐบาล เงินสด และทองคำ โดยคำนึงถึงช่วงระยะเวลาที่จะดำรงชีวิตอยู่หลังเกษียณอายุ อัตราดอกเบี้ย และความสามารถในการยอมรับความเสี่ยงของผู้ลงทุนแต่ละบุคคล ผลการศึกษา พบว่าสำหรับผู้ที่มีความคาดหวังจะดำรงชีวิตหลังเกษียณเป็นเวลานานนัก เช่น 10 ปี อาจไม่มีความจำเป็นที่จะต้องกระจายการลงทุนในสินทรัพย์ต่างๆ มากนัก สำหรับผู้ที่คาดหวังระยะเวลาในการดำรงชีวิตหลังเกษียณเป็นระยะเวลาที่ยาวนานขึ้น เช่น 20 ปี หรือ 30 ปี เพื่อที่จะมีเงินใช้ได้จนครบกำหนด ควรนำเงินไปลงทุนในสินทรัพย์ที่มีความเสี่ยงมากขึ้น เมื่อพิจารณาการลงทุนในสินทรัพย์ทั้ง 4 ประเภท ควรพิจารณาการลงทุนในหุ้นสามัญในสัดส่วนที่สูงกว่าพันธบัตรรัฐบาลเพื่อลดอัตราความผิดพลาด และควรเพิ่มอัตราการลงทุนในทองคำเพราะทำให้พอร์ตการลงทุนมีอัตราความผิดพลาดต่ำลง โดยทองคำมีส่วนช่วยเพิ่มอัตราผลตอบแทน และลดความผันผวนของพอร์ตการลงทุน ส่วนอัตราดอกเบี้ยที่เหมาะสมควรอยู่ระหว่างร้อยละ 4 ถึงร้อยละ 6 ตามสัดส่วนการลงทุนที่เลือกลงทุน

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาหลักประกันการเกษียณอายุของ Baby Boomer (Lusardi & Mitchell, 2007) โดยการสำรวจชาวอเมริกันที่มีอายุมากกว่า 50 ปี หรือครอบครัวที่มีสมาชิกอย่างน้อย 1 คน ที่เกิดระหว่างปี ค.ศ. 1948-1953 พบว่าครอบครัวที่มีการวางแผนทางการเงินจะประสบความสำเร็จในการสะสมความมั่งคั่งเพื่อการเกษียณการทำงานมากกว่าครอบครัวที่ไม่มีการวางแผนทางการเงิน และคณะกรรมการมาตรฐานผู้วางแผนทางการเงิน (Certified Financial Planner Board of Standards Inc.) ของสหรัฐอเมริกา ทำการสำรวจคนอเมริกันที่เป็นชนชั้นกลางระดับบน โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มอิสระพึ่งตนเองได้ กลุ่มวิตกกังวล และกลุ่มที่ต้องการความช่วยเหลือ พบว่ากลุ่มแรกมีความสามารถวางแผนทางการเงินได้เองประมาณร้อยละ 33 คนในกลุ่มนี้จัดอยู่ในกลุ่มอิสระคือพึ่งตนเองได้ มีความพอใจที่จะใช้เวลาในการหาข้อมูลด้วยตนเอง คนกลุ่มนี้จะลงทุนในหลักทรัพย์ และมีการลงทุนในอสังหาริมทรัพย์มากกว่าคนกลุ่มอื่น คนกลุ่มที่ 2 ประมาณร้อยละ 38 จัดอยู่ในกลุ่มผู้วิตกกังวล มีความกังวลใจเกี่ยวกับการตัดสินใจทางการเงิน เช่น การออมเพื่อการเกษียณอายุของตนเอง ไม่มั่นใจอนาคตทางการเงินของตนเอง คนกลุ่มนี้มีการวางแผนทางการเงินในสัดส่วนน้อยเมื่อเทียบกับรายได้ และสุดท้ายคือกลุ่มคนที่ต้องการความช่วยเหลือร้อยละ 29 คนกลุ่มนี้ต้องการคำแนะนำจากมืออาชีพทางการเงิน กลุ่มนี้มักจะเป็นกลุ่มที่เก็บออมและลงทุนเป็นสัดส่วนที่สูงเมื่อเทียบกับรายได้ของครอบครัว

จะได้อะไรจากการวางแผนทางการเงินนั้นมีหลายแบบ เช่น การวางแผนการลงทุน การวางแผนภาษี การวางแผนประกัน หรือการวางแผนหนี้ ซึ่งจะต้องมีความอดทน รอบคอบ และระมัดระวังในการดำเนินการตามแผน เพื่อความมั่นคงทางการเงินในวัยเกษียณ ดังตาราง 7

ตาราง 7 สรุปปัจจัยด้านการวางแผนการเงินที่มีต่อพฤติกรรมการออม

ตัวแปร	พฤติกรรมการออม	ชื่อ(ปี)
การวางแผนลงทุน	+	นครินทร์ เจียวกว้าง (2558)
		ปฐมภรณ์ นิธิชัย (2556)
		ฉัตรชัย สิริเทวัญกุล (2556)
		Lusardi and Mitchell (2007)
การวางแผนภาษี	+	มนต์ทนา คงแก้ว et al. (2557)
การวางแผนประกัน	+	มุกดา โควกุล (2559)
การวางแผนหนี้	หนี้ดี > หนี้พึ่งระวัง	ศุภย์คุ้มครองผู้ให้บริการทางการเงิน (2557b)

ทฤษฎีการสะกิด (Nudge Theory)

พฤติกรรมทางการเงิน (Financial Behavioral) ศาสตร์นี้เป็นส่วนผสมระหว่างจิตวิทยากับเศรษฐศาสตร์ เพื่อพยายามเข้าใจความผิดพลาดเรื่องเงิน จากงานวิจัยที่ศึกษาถึงสาเหตุที่ทำให้คนออมเงินน้อย พบว่ามนุษย์ทุกคนมีอคติ หรืออุปสรรคทางพฤติกรรม หลายอย่างส่งผลต่อการจัดการด้านการเงิน

Thaler and Sunstein (2008) ศึกษาวิธีการตัดสินใจเกี่ยวกับสุขภาพ ความมั่งคั่ง และความสุข (Improving Decisions about Health, Wealth, and Happiness) กล่าวถึงข้อค้นพบหลักๆ เกี่ยวกับพฤติกรรม คือคนมีข้อบกพร่องโดยธรรมชาติ 3 ประการที่ทำให้การออมเป็นเรื่องยากมาก ข้อบกพร่องนั้น ได้แก่

1. ความเฉื่อย (Inertia) หมายถึงการที่คนโดยปกติไม่อยากจะออกแรง แม้แต่เรื่องเล็กน้อย เช่น ถ้าหากบริษัทโทรคมนาคมแจ้งว่าให้ส่งข้อความไปว่า “ไม่อนุญาต” ให้บริษัทส่งข้อความ SMS โฆษณาต่างๆ มาหาทางโทรศัพท์มือถือ คนส่วนใหญ่จะรู้สึกขี้เกียจเกินกว่าจะส่ง ทำให้บริษัทได้กำไรง่ายขึ้น จากความเฉื่อยของผู้บริโภค แต่ถ้าการไม่อนุญาตให้ส่งข้อความโฆษณาเป็นตัวเลือกอัตโนมัติ หรือค่าเริ่มต้น (Default) ผู้บริโภคคนไหนที่อยากอ่านข้อความต้องแจ้ง กรณีนี้บริษัทจะมีรายได้น้อยกว่าเดิมมาก แต่วิธีนี้ผู้บริโภคจะพอใจมากกว่า หรือการให้ลูกจ้างเป็นสมาชิกกองทุนสำรองเลี้ยงชีพโดยอัตโนมัติ จะช่วยสร้างหลักประกันว่าลูกจ้างจะมีเงินออมได้ดีกว่า กรณีลูกจ้างสมัครเป็นสมาชิกเองและใครที่ไม่อยากเป็นสมาชิกต้องทำเรื่องลาออก

2. ความรังเกียจการสูญเสีย (Loss Aversion) หมายถึงความรู้สึกที่ห้ามไม่ได้เวลาที่สูญเสียอะไรไป ถึงแม้ว่าจะได้มันมาฟรีๆ เช่น ถ้ามีคนมาให้เงินฟรีๆ 2,000 บาท หลังจากนั้นเอาคืนไป 1,500 บาท มนุษย์จะรู้สึกแย่กว่าถ้าหากเขาให้เงินมา 500 บาท ทั้งที่ทั้งสองกรณีได้เงิน 500 บาทเท่ากัน งานวิจัยหลายเรื่องยืนยันว่าความรู้สึกนี้ไม่ได้มีแต่ในมนุษย์เท่านั้น แต่สัตว์ที่เป็นญาติสนิทของมนุษย์อย่างลิงก็มีความรู้สึกนี้เช่นกัน หรือกรณีของพฤติกรรมทางการเงิน คือธรรมชาติของมนุษย์มองว่าการออมคือการสูญเสีย เพราะการกั้นเงินจำนวนหนึ่งไว้สำหรับอนาคตเท่ากับต้องลดรายจ่ายในปัจจุบัน เมื่อสมองของคนตั้งสมการออม = สูญเสีย การออมจึงเป็นเรื่องที่ทำยากมาก

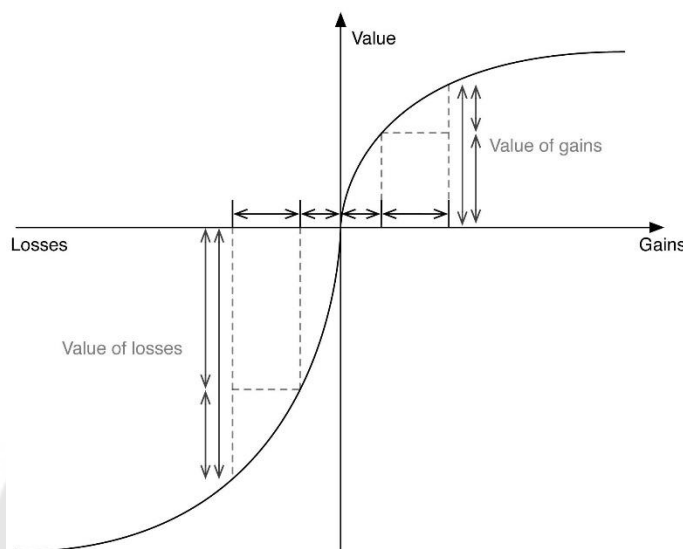
3. อาการสายตาสั้น (Myopia) หรือนักเศรษฐศาสตร์ใช้คำว่า “ความลำเอียงในปัจจุบัน” (Present Bias) คือการทำอะไรที่ต้องเสียสละความสุขในวันนี้เพื่อความสุขในวันหน้า เช่น การลดน้ำหนักเป็นเรื่องที่ทรมานจิตใจและยากเย็น หรือการออมก็เช่นกัน มนุษย์รู้ดีว่าการออม

นั้นเป็นเรื่องที่ดีในอนาคต แต่วันนี้ขอใช้เงินก่อนไว้ปีหน้าค่อยออมแน่นอนว่าเมื่อคิดอย่างนี้แล้ว ปีหน้าก็ไม่สามารถออมได้

ต่อมา Thaler (2015) เขียนหนังสือเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมชื่อ “Misbehaving: The Making of Behavioral Economics” กล่าวถึงมนุษย์โดยทั่วไปขาดความมีเหตุผล มองไม่เห็นสิ่งที่อยู่ในระยะยาว มองเห็นแต่ประโยชน์ใกล้ตัว การแก้ไขต้องมาจากมาตรการด้านบวก และการแนะนำทางอ้อม เพื่อที่จะทำให้เกิดแรงจูงใจ เกิดการตัดสินใจของกลุ่มและปัจเจกชนอย่างเห็นพ้อง โดยไม่มีการบังคับ ดังนั้นแนวคิด Nudge คือ การทำอย่างแนบเนียนให้มนุษย์เปลี่ยนพฤติกรรมไปในทิศทางที่สามารถคาดเดาได้ โดยไม่มีการบังคับและทำอย่างนิมนวล วิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้คนตัดสินใจอย่างมีเหตุผลมากขึ้น คือการออกแบบสถานการณ์หรือทางเลือก (Choice Architecture) ที่จะผลักดันให้คนเราเลือกสิ่งที่ดีโดยอัตโนมัติ Thaler ยกตัวอย่างให้เห็นว่า การสะกิด (Nudging) ทำให้คนสามารถตัดสินใจได้อย่างเหมาะสมมากขึ้น และประสบความสำเร็จอย่างสูงในเรื่อง “Save More Tomorrow” ที่สามารถจูงใจให้คนตัดสินใจเลือกสิ่งที่เป็นประโยชน์กับตัวเองหรือสังคมมากที่สุด แนวคิด Nudge ยังส่งผลต่อผู้นำของหลายประเทศ เช่น ประธานาธิบดี Barack Obama แห่งสหรัฐอเมริกา สั่งตั้งหน่วยงานพิเศษในทำเนียบขาวเพื่อพิจารณาหามาตรการจากเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมมาใช้ในงานเชิงนโยบาย และ David Cameron นายกรัฐมนตรีอังกฤษ ตั้งหน่วยงานพิเศษคือ Behavioral Insights Team ในการออกแบบนโยบายและแนวปฏิบัติที่มีพื้นฐานของการเข้าใจพฤติกรรมมนุษย์ในระดับย่อย โดยใช้วิธีการที่แนบเนียน เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์

นอกจากนี้ยังมี Kahneman และ Tversky ได้รับรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ ในปี 2002 สำหรับงานวิจัยที่นำไปสู่การสร้าง ทฤษฎีแห่งความคาดหวัง (Prospect Theory) (Kahneman & Tversky, 1979) ซึ่งปัจจุบันเป็นทฤษฎีพื้นฐานสำคัญของสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม (Behavioral Economics) คือมนุษย์ไม่ได้มีความเป็นเหตุเป็นผลในการตัดสินใจ ดังเช่นสมมติฐานของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก Kahneman ให้ความเห็นว่าความรู้สึกของคนเมื่อสูญเสีย (Loss) กับความรู้สึกได้ (Gain) จะแตกต่างกัน เช่น การขาดทุนจำนวนหนึ่งล้านบาทจะทำให้รู้สึกเสียใจและเสียตายมากกว่าความรู้สึกดีใจที่เวลาได้กำไรหนึ่งล้านบาท ในทำนองเดียวกัน ความรู้สึกดีใจที่ได้เงินมา 2,000 บาทก็ไม่เท่าความรู้สึกเสียตายเมื่อได้เงินมา 3,000 บาท แต่ทำลายไป 1,000 บาท ทั้งๆ ที่ผลลัพธ์คือได้เงินมา 2,000 บาทเหมือนกัน (ภาพประกอบ 10) ดังนั้นเมื่อมนุษย์กลัว

ความสูญเสีย จึงเป็นเหตุให้มนุษย์ตัดสินใจที่จะออมเงินโดยวิธีการฝากเงินกับธนาคารมากกว่า เพราะได้รับผลตอบแทนที่ชัดเจนแน่นอนถึงแม้จะรู้ว่าผลตอบแทนนั้นต่ำมาก

ภาพประกอบ 10 ความกลัวการสูญเสีย (Loss Aversion)

ที่มา: <http://ui-patterns.com/patterns/Loss-aversion/examples/2336>

เมื่อคนมีความเฉื่อย รั้งเกียจการสูญเสีย และมีความลำเอียงในปัจจุบัน ดังนั้นวินัยการออมเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยความอดทนและอดสาหัสส่วนตัว หรือมีอุปบายที่แยบยลมาหลอกล่อ อุปบายหนึ่งที่ใช้ได้ดีมากสำหรับการกระตุ้นให้มนุษย์เงินเดือนสะสมเงินออมได้เพิ่มขึ้น คือโครงการ “พรุ่งนี้ฉันจะออมเงินมากขึ้น” (Save More Tomorrow)

Thaler and Benartzi (2004) ได้พัฒนาแบบแผนในการออมชื่อ Save More Tomorrow “พรุ่งนี้จะออมมากขึ้น” (The SMarT Program) เพื่อใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดทางการเงินพฤติกรรม (Behavioral Finance) โดยเฉพาะ เนื่องจากรัฐบาลในประเทศอุตสาหกรรมทั่วโลก กำลังประสบปัญหาโครงสร้างประชากรที่เปลี่ยนไป คือประชากรมียืนยาวขึ้นและมีลูกหลานน้อยลง ทำให้อัตราส่วนจำนวนแรงงานในปัจจุบันต่อจำนวนผู้เกษียณอายุลดลง รัฐบาลจำเป็นต้องขึ้นภาษีหรือลดสิทธิประโยชน์ ในกรณีที่รัฐบาลเลือกลดสิทธิประโยชน์ ประชาชนจะต้องเก็บออมมากขึ้นเพื่อชดเชย ดังนั้นจึงต้องมีการตัดสินใจว่าควรออมเงินเท่าไร และควรนำเงินไปลงทุนอย่างไรถึงจะเหมาะสม แต่คนหลายคนยังไม่พร้อม ในอดีตมนุษย์ไม่เคยต้องกังวลกับการออมเงินไว้สำหรับตอนเกษียณ เพราะน้อยคนจะมีอายุยืนยาวขนาดนี้ และคนในสังคมส่วนใหญ่จะ

มีลูกหลานดูแล แต่ในปัจจุบันโครงสร้างครอบครัวที่เปลี่ยนไปทำให้ผู้คนที่ต้องหารายได้มาจุนเจือตัวเองในยามเกษียณแทนการพึ่งบุตรหลาน แล้วผู้คนที่ออมเงินมากพอหรือยังเป็นคำถามที่ซับซ้อนและทำให้เกิดการถกเถียงในวงกว้าง แต่ประเด็นที่ชี้ให้เห็นคือการออมเงินน้อยเกินไปสร้างความเสียหายมากกว่าการออมเงินมากเกินไปโดยไม่ต้องสงสัย และประเด็นต่อมาคือมีบางคนออมเงินน้อยเกินไป เช่น ลูกจ้างที่ไม่เข้าแผนบำนาญใดๆ หรือออมเงินเป็นสัดส่วนน้อยเกินไปทั้งที่อายุเลยเลขสี่แล้ว ซึ่งการสะกิดจะช่วยคนกลุ่มนี้ได้อย่างมาก

การสะกิดให้เข้าร่วมแผนบำนาญ คือต้องเปลี่ยนค่าเริ่มต้น ซึ่งในขณะนี้ค่าเริ่มต้นคือไม่เข้าร่วม ผู้คนจึงต้องเปลี่ยนแปลงอะไรบางอย่างเพื่อสมัครเข้าแผนบำนาญ ดังนั้นวิธีหนึ่งในการกระตุ้นให้ลูกจ้างเข้าร่วมแผนบำนาญ คือทำให้การออมเป็นไปโดยอัตโนมัติทันทีที่มีคุณสมบัติครบตามเกณฑ์ ลูกจ้างจะได้รับแบบฟอร์มที่แจ้งว่าเขาได้เข้าร่วมแผนบำนาญ นอกเสียจากว่าลูกจ้างคนนั้นจะกรอกแบบฟอร์มว่าไม่ประสงค์เข้าร่วม (Madrian & Shea, 2001) พบว่าเมื่อลูกจ้างต้องสมัครเข้าร่วมแผนบำนาญเอง อัตราการเข้าร่วมอยู่ที่ร้อยละ 20 หลังเข้าร่วมทำงานได้ 3 เดือนก่อนจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 65 เมื่อผ่านไป 36 เดือน แต่เมื่อทำให้การสมัครเป็นไปโดยอัตโนมัติ อัตราการเข้าร่วมสูงถึงร้อยละ 90 ทันที และเพิ่มเป็นร้อยละ 98 ภายใน 36 เดือน ดังนั้นการสมัครเข้าร่วมโดยอัตโนมัติจึงเป็นเครื่องมือในการเอาชนะความเฉื่อยชาของลูกจ้าง และช่วยให้พวกเขาได้ทำในสิ่งที่ต้องการจริงๆ ขึ้นต่อมาพบว่าแผนบำนาญจะกำหนดอัตราการออมไว้ต่ำมากที่ร้อยละ 2-3 ของเงินเดือน และกำหนดแผนการลงทุนที่มีความเสี่ยงต่ำอย่างตราสารหนี้ ผลคือลูกจ้างจำนวนมากยังคงออมเงินในอัตราเริ่มต้นไปตลอด ซึ่งไม่เพียงพอสำหรับยามเกษียณ ยิ่งไปกว่านั้นพวกเขาไม่เคยปรับเปลี่ยนแผนการลงทุนด้วย ส่งผลให้พลาดโอกาสในการทำเงินไปมหาศาล การสำรวจครั้งหนึ่งพบว่าลูกจ้างร้อยละ 58 ใช้เวลาไม่ถึงชั่วโมงในการตัดสินใจเรื่องอัตราเงินสะสมและวิธีจัดสรรเงินลงทุน เรียกได้ว่าใช้เวลาน้อยกว่าการเลือกซื้อโทรทัศน์ ดังนั้นการให้ความรู้เป็นแนวทางหนึ่งเพื่อกระตุ้นให้ลูกจ้างตัดสินใจได้ดีขึ้น และออมเงินในอัตราที่เพียงพอสำหรับยามเกษียณ รวมถึงจัดสรรเงินลงทุนอย่างเหมาะสมและหลากหลาย อย่างไรก็ตามพบว่าหลังจบการอบรมให้ความรู้ ลูกจ้างจะเกิดความกระตือรือร้นที่จะออมเงินให้มากขึ้น แต่สุดท้ายก็ไม่ได้ทำ การศึกษาวิจัยพบว่าในระหว่างการอบรม ผู้เข้าร่วมทุกคนแสดงความตั้งใจที่จะออมเงินมากขึ้น แต่มีเพียงร้อยละ 14 เท่านั้นที่ได้เปลี่ยนแปลงการออม โครงการพรงี้ฉันจะออมเงินมากขึ้น เป็นโครงการเพิ่มอัตราเงินสะสมของเงินออมโดยอัตโนมัติ ศึกษาจากพนักงานที่อนุญาตให้หักเงินเพื่อการเกษียณอายุ โดยการเชิญชวนให้ผู้เข้าร่วมผูกมัดตัวเองล่วงหน้าว่าจะเพิ่มอัตราเงินสะสมเมื่อมีการปรับขึ้นเงินเดือน และถ้าอยากออกจากโครงการต้องลาออก (opt-out) บริษัทขนาดกลางแห่ง

หนึ่งนำโครงการดังกล่าวไปทดลองใช้ในปี 1998 โดยให้พวกเขาเพิ่มอัตราเงินสะสมขึ้นอีกร้อยละ 3 ทุกครั้งที่เงินเดือนขึ้น พบว่ามีผู้สมัครเข้าร่วมโครงการร้อยละ 78 และร้อยละ 80 ของพนักงานที่เข้าร่วมโปรแกรมนั้น ยังคงสถานะอยู่ในโปรแกรมนี้ในปีต่อไป ยิ่งไปกว่านั้นอัตราการออมของพนักงานที่ดำรงสถานะอยู่ในโปรแกรมเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 3.5 เป็นร้อยละ 13.6 ภายในเวลาน้อยกว่า 4 ปี การศึกษานี้แสดงให้เห็นว่า เมื่อพนักงานไม่สังเกตเห็นเงินเดือนที่ลดลงอันเนื่องมาจากการออม พวกเขาจะไม่รู้สึกอยากใช้เงินนั้น ผลลัพธ์ดังกล่าวแสดงถึงศักยภาพของการออมแบบทางเลือกได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้บริษัทจัดการกองทุนเพื่อการเกษียณหลายๆ แห่ง นำแนวคิดโครงการพวงนี้ขึ้นจะออมเงินมากขึ้นไปใช้ องค์การส่งเสริมการออมเพื่อการเกษียณ (The Profit Sharing Council of America) รายงานว่าในปี 2007 องค์การขนาดใหญ่ในอเมริการ้อยละ 39 ใช้ระบบเพิ่มอัตราเงินสะสมโดยอัตโนมัติ โครงการที่กล่าวถึงเกิดขึ้นในภาคเอกชนทั้งสิ้น บทบาทเบื้องต้นของรัฐบาลจึงเป็นการขจัดอุปสรรคต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับโครงการเหล่านี้ ในเดือนมิถุนายนปี 1998 มาร์ก อีรี เจ้าหน้าที่กระทรวงการคลังซึ่งมีหน้าที่ดูแลนโยบายเกี่ยวกับแผนบำนาญ ได้สั่งให้กรมสรรพากรออกแถลงการณ์เพื่อสนับสนุน ส่งเสริม และกำหนดแนวทางการใช้กลยุทธ์สมัครเข้าร่วมแผนบำนาญโดยอัตโนมัติ

การสะกิดด้วยการชี้นำด้วยข้อมูล (Priming as a Nudge)

การชี้นำด้วยข้อมูล (Priming) คือการให้ข้อมูลสำคัญๆ ณ เวลานั้นแล้วให้มนุษย์ตัดสินใจเองโดยไม่มีการบังคับ เป็นเทคนิคและกระบวนการประยุกต์ทางจิตวิทยา (Psychology) ที่ทำให้คนปฏิบัติตามสิ่งเหล่านั้น และเป็นวิธีการหนึ่งในสาขาเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม (Cohn & Maréchal, 2016) Henkel, Seidler, Kranz, and Fiedler (2019) กล่าวว่า Priming เป็นหนึ่งของกลไกการสะกิดที่นำมาประยุกต์ใช้มากที่สุดในชีวิตประจำวัน ผ่านการโฆษณาในสื่อมวลชน (Mass Media) ที่สามารถกระจายข่าวสารไปยังมวลชนจำนวนมากในเวลาอันรวดเร็ว อย่างไรก็ตามทุกคนมีความรู้อยู่แล้วในระดับหนึ่งแต่ไม่ได้นำมาใช้ในชีวิตจริง การตัดสินใจของคนจึงไม่ได้ใช้ข้อมูลที่มีอยู่ทั้งหมดแต่เป็นการตัดสินใจที่ขึ้นอยู่กับข้อมูลในขณะนั้นๆ ดังนั้นเมื่อมีการสะกิดด้วยการ Priming โดยการให้ข้อมูลที่สำคัญๆ ณ เวลานั้นเพื่อชี้นำพฤติกรรมการตัดสินใจของคนไปในทิศทางที่ต้องการโดยไม่มีการบังคับซึ่งได้ผลที่น่าพอใจและยังสร้างความพอใจต่อผู้ที่ถูก Priming ด้วย นอกจากนี้แล้วการใช้เทคนิค Priming ควรจะกระทำซ้ำๆ กันเป็นประจำเพื่อให้การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเป็นไปตามข้อมูลที่ชี้นำโดยอัตโนมัติ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดแสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมของมนุษย์นั้นให้น้ำหนักกับปัจจุบันมากเกินไป พร้อมๆ กับการให้น้ำหนักกับอนาคตน้อยเกินไป หรือถ้าคนเราสามารถสุขทันทีแทนที่จะสุขในภายภาคหน้าได้ คนส่วนใหญ่มักจะควบคุมตัวเองไม่อยู่ และเลือกที่จะสุขในวันนี้ดีกว่าทุกๆ ที่ที่ใจจริงพวกเขาทราบดีว่าความสุขในวันข้างหน้ามันสำคัญและยิ่งใหญ่กว่าความสุขในวันนี้ ดังนั้นคนจะให้ความสนใจกับการออมเพื่ออนาคตน้อยกว่าที่ควรจะเป็น วิธีการสะกิดด้วยการ Priming โดยการให้ข้อมูลทางการเงินที่สำคัญๆ จะเป็นสิ่งกระตุ้นให้คนปรับพฤติกรรมออมได้ เป็นประโยชน์ต่อผู้เปลี่ยนพฤติกรรมเองแล้วยังเป็นประโยชน์ต่อสังคม ทั้งนี้สามารถสรุปพฤติกรรมมนุษย์ที่ทำให้การออมเป็นเรื่องยาก และแนวทางการออกแบบทางเลือกหรือการสะกิด (Nudge) เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมออมการลงทุน โดยมีเป้าหมายคือความอยู่รอดทางการเงินในวัยหลังเกษียณจากการทำงาน ดังตาราง 8

ตาราง 8 สรุปพฤติกรรมมนุษย์ที่ทำให้ไม่ออมและการออกแบบทางเลือก

ปัญหา	พฤติกรรม	ออกแบบทางเลือก	ผลลัพธ์
ความเฉื่อย (Inertia)	มนุษย์มีพฤติกรรมของความเฉื่อย ในอดีตเคยกระทำหรือวางแผนทางการเงินการออมอย่างไร จะปฏิบัติเหมือนเดิม มักจะไม่ไปดำเนินการเปลี่ยนแปลงอะไร	การทำให้การออมเป็นไปได้แบบอัตโนมัติ โดยเปลี่ยนสมการการออมเป็น (รายรับ-เงินออม = รายจ่าย) คือจะต้องกันเงินส่วนหนึ่งไว้เพื่อการออมแล้วที่เหลือจึงนำไปใช้จ่าย	การออมและการลงทุนเพิ่มขึ้น
กลัวการสูญเสีย (Loss Aversion)	มนุษย์มีพฤติกรรมของความกลัวการสูญเสียมากกว่าผลประโยชน์ที่ได้รับ จึงทำให้หลีกเลี่ยงความเสี่ยง และเลือกวิธีการออมเงินที่มีความเสี่ยงต่ำๆ ในขณะเดียวกัน	โดยให้ความรู้ทางการเงินในประเด็นเรื่องความเสี่ยง และผลตอบแทน (risk & return) แสดงให้เห็นว่าการยอมรับความเสี่ยงเพิ่มขึ้นโดยการออมเงินหรือลงทุน	การออมและการลงทุนเพิ่มขึ้น
	ผลตอบแทนก็ต่ำด้วย เช่น การฝากเงินกับธนาคาร	ในตราสารทางการเงินอื่นๆ ที่ไม่ใช้การฝากธนาคาร	

ตาราง 8 (ต่อ)

ปัญหา	พฤติกรรม	ออกแบบทางเลือก	ผลลัพธ์
ความลำเอียง ในปัจจุบัน (Present Bias)	มนุษย์ให้น้ำหนักความพึงพอใจกับปัจจุบันมากกว่าในอนาคต ถึงแม้ว่าจะรู้ดีว่าการออมเป็นเรื่องดีกับตัวเราเองในอนาคต ดังนั้นจึงใช้เงินเพื่อการบริโภคและให้ความสุขกับตนเองในปัจจุบันมากกว่า	*การตั้งเป้าหมายการออมเพื่อการเกษียณ (จำนวนเงินและระยะเวลา) *การให้รางวัลการออมในระยะยาว เช่น สามารถนำมาหักลดหย่อนภาษีเงินได้ประจำปี	การออมและการลงทุนเพิ่มขึ้น

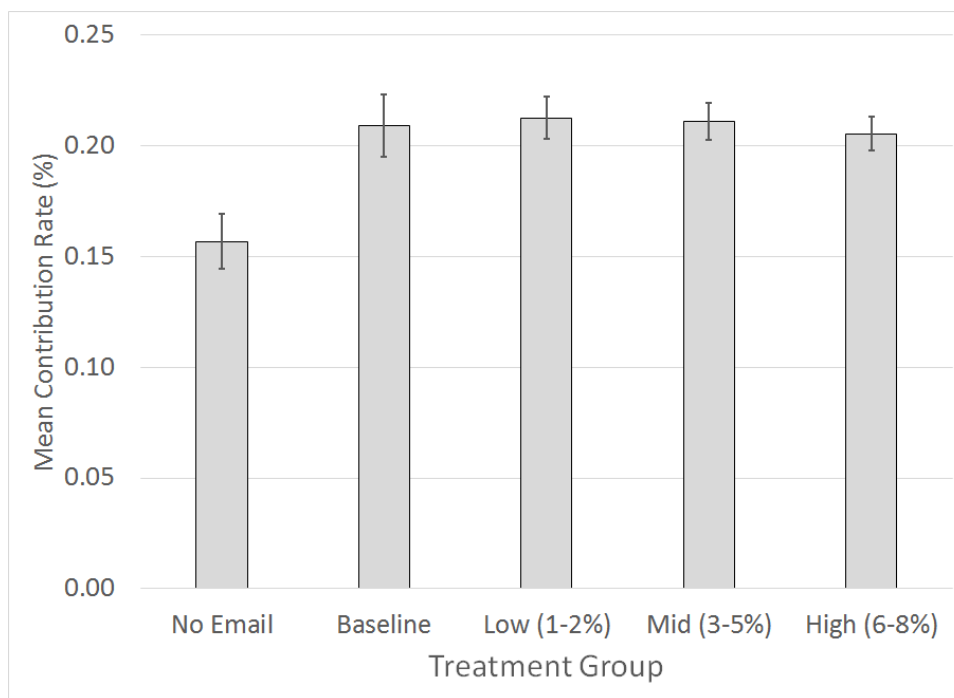
ที่มา: สังเคราะห์โดยผู้วิจัย

งานวิจัยเชิงทดลองเกี่ยวกับพฤติกรรมการออม

การศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการเงิน ในงานวิจัยมักจะใช้วิธีการทดลองและอ้างอิงทฤษฎีการสะกิด (Nudge Theory) โดยการสะกิดหรือการออกแบบทางเลือกเพื่อให้มนุษย์ตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ได้ออกแบบไว้และไม่ทำให้มนุษย์รู้สึกว่าเป็นการบังคับ เพื่อหาแนวทางทำให้การออมเพิ่มขึ้น เช่นงานวิจัยของ R. Clark, Hammond, and Khalaf (2017), Goldin, Homonoff, and Tucker-Ray (2017), Saavedra (2016), Karlan, McConnel, Mullainathan, and Zinman (2010) และ Cho (2010) ขั้นตอนในการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) คือจะให้ผู้เข้าร่วมการทดลองเปิดบัญชีเงินฝากธนาคาร แล้วทำการสะกิดด้วยวิธีส่งข้อมูลทาง email หรือใช้วิธีส่งข้อความ SMS ผ่านทางโทรศัพท์มือถือ โดยแบ่งผู้เข้าร่วมการทดลองเป็นกลุ่มควบคุม (Control Group) และกลุ่มทดลอง (Treatment Groups) กลุ่มควบคุมจะไม่ได้รับการสะกิด (No Nudge) คือไม่ต้องทำอะไร ส่วนกลุ่มทดลองเป็นการคิดค้นเครื่องมือที่จะนำมาสะกิด (Nudge) เพื่อให้มนุษย์ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและทำให้การออมเพิ่มขึ้น (R. Clark et al., 2017) แบ่งวิธีการสะกิดออกเป็น กลุ่ม Baseline จะได้รับการสะกิดแบบข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการวางแผนการออม กลุ่ม Longevity จะได้รับการสะกิดที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงเป็นข้อมูลในเชิงลบ เช่น เมื่อเกษียณการทำงานที่อายุ 65 ปี คุณจะมีอายุยืนยาวต่อไปอีก 20 ปี ในขณะที่ค่าใช้จ่ายด้านการดูแลสุขภาพหรือการรักษาพยาบาลสูงขึ้น และกลุ่ม Tax Advantage ได้รับการสะกิดที่มีลักษณะ

เฉพาะเจาะจงเป็นข้อมูลเชิงบวก เกี่ยวกับการออมเพื่อการเกษียณทำให้คุณเสียภาษีลดลง ผลการทดลองหลังจากส่งข้อความผ่านทาง email เป็นเวลา 9 เดือน (ระยะปานกลาง) พบผลการทดลองที่น่าสนใจ คืออัตราการออมเพิ่มขึ้นทุกกลุ่ม กลุ่ม Control เพิ่มขึ้นร้อยละ 15.5 สำหรับกลุ่มทดลองอัตราการออมเพิ่มขึ้นสูงขึ้นมากกว่าทุกกรณี คือ กลุ่ม Baseline เพิ่มขึ้นร้อยละ 17.27 กลุ่ม Longevity เพิ่มขึ้นร้อยละ 16.49 และกลุ่ม Tax Advantage เพิ่มขึ้นร้อยละ 18.90 ส่วนการเปลี่ยนแปลงจำนวนเงินในบัญชี พบว่าใกล้เคียงกันระหว่างกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง ดังนั้นสรุปได้ว่าการกระตุ้นทำให้ผู้เข้าร่วมบางคนเปลี่ยนแปลงอัตราการออม แต่ไม่ได้ใหญ่โตมากที่ทำให้จำนวนเงินเปลี่ยน และกลุ่มทดลอง Tax Advance เป็นกลุ่มที่มีอัตราการสมทบเพิ่มขึ้นมากกว่ากลุ่ม Baseline และ Longevity

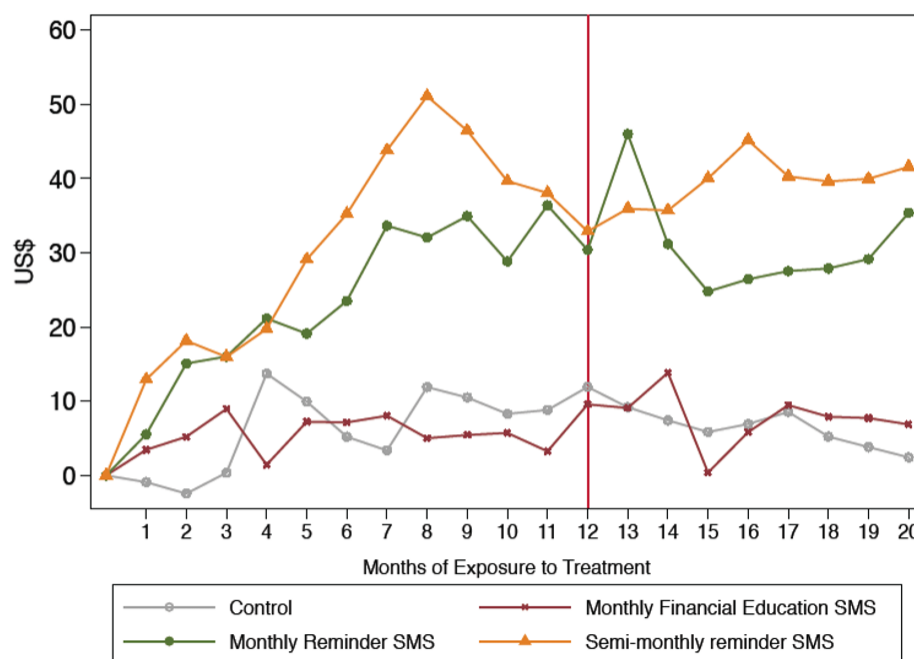
ขณะที่มีการทดลองกับพนักงานของกองทัพสหรัฐอเมริกาจำนวน 699,674 คน (Goldin et al., 2017) โดยแบ่งการทดลองออกเป็น 10 กลุ่มในสัดส่วนที่เท่ากัน คือ กลุ่มควบคุม 1 กลุ่ม และกลุ่มทดลองอีก 9 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่ม Baseline กลุ่ม Low เป็นกลุ่มที่อัตราสมทบต่ำ (ร้อยละ 1-2) กลุ่ม Mid เป็นกลุ่มที่อัตราสมทบระดับปานกลาง (ร้อยละ 3-5) และกลุ่ม High เป็นกลุ่มที่อัตราสมทบมาก (ร้อยละ 6-8) ทั้ง 9 กลุ่มจะได้รับ email เป็นข้อความกระตุ้นการเป็นสมาชิกการออม โดยกลุ่มที่ 1 ถึง 8 จะได้รับข้อความ “Many service members like you start by contributing at least X% their basic pay into a traditional or roth TSP account” ระดับ X% หมายถึงการให้ข้อมูลให้มีการสมทบ (contribute) ในบัญชี TSP ตั้งแต่ร้อยละ 1 ถึง 8 ส่วนกลุ่ม 9 เป็นกลุ่ม Baseline จะไม่ได้รับข้อความนี้ และกลุ่ม 10 เป็นกลุ่ม Control จะไม่ได้รับ email ใดๆ ผลการศึกษาที่สำคัญ คือการเปรียบเทียบอัตราการสมทบเฉลี่ยในแต่ละกลุ่มทดลอง กลุ่มควบคุม อัตราการสมทบเฉลี่ยคือร้อยละ 0.16 กลุ่มทดลองทุกกลุ่มอัตราการสมทบเฉลี่ยคือร้อยละ 0.21 แสดงว่าเพิ่มขึ้นร้อยละ 33 เมื่อเทียบกับกลุ่มทดลอง ความแตกต่างนี้มีสาเหตุมาจากการส่งข้อความเตือนให้สมาชิกมีการสมทบ อย่างไรก็ตามความแตกต่างระหว่างการส่งข้อความเตือน อัตราสมทบร้อยละ 1 ถึง 8 ไม่ปรากฏว่ามีผลต่ออัตราการสมทบเฉลี่ย ดังภาพประกอบ 11

ภาพประกอบ 11 อัตราการสมทบของการออมแบ่งตาม Treatment

ที่มา: Goldin and et al. (2017)

ส่วน Saavedra (2016) ออกแบบการทดลองโดยแบ่งเป็นกลุ่มควบคุม และกลุ่มทดลอง คือ การทดลอง 1 “financial education” เป็นการส่งข้อมูลความสำคัญของการออมและเป้าหมายของความสำเร็จ การทดลองที่ 2 ได้รับการย้ำเตือนเกี่ยวกับการออมทาง SMS เป็นรายเดือนเหมือนกันทุกๆ เดือน และการทดลองที่ 3 ได้รับการย้ำเตือนเกี่ยวกับการออมทาง SMS เหมือนกรณีที่ 2 แต่จะได้รับการเตือนทุกๆ ครั้ง ผลการศึกษาจะแสดงผลการเปลี่ยนแปลงของจำนวนเงินในบัญชี Tuticuenta โดยปรับให้จำนวนเงินในบัญชีเฉลี่ยเดือนแรกในแต่ละกลุ่มทดลองมีค่าเท่ากับ 0 พบว่าในช่วงระหว่าง 12 เดือน การส่ง SMS เกี่ยวกับ Financial Education ไม่มีผลทำให้จำนวนเงินในบัญชีเพิ่มขึ้นแตกต่างกับกลุ่มควบคุม อย่างไรก็ตามพบว่าการย้ำเตือนเกี่ยวกับการออมที่เป็นรายเดือนและรายครึ่งเดือนมีความแตกต่างอย่างมากเมื่อเทียบกับกลุ่มควบคุม และกลุ่มทดลอง (Financial Education) โดยกลุ่มทดลองที่ได้รับ SMS ย้ำเตือนรายทุกครึ่งเดือนจะมีจำนวนเงินออมเพิ่มขึ้นร้อยละ 43 มากกว่ากลุ่มที่ได้รับ SMS ย้ำเตือนเป็นรายเดือน (ร้อยละ 28) เมื่อพิจารณาถึงระยะเวลา พบว่าการย้ำเตือนเป็นระยะ 9 ทำให้แนวโน้มการออมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง หลังจากนั้นการออมมีแนวโน้มคงที่หรือลดลงเล็กน้อย ดังภาพประกอบ 12

ภาพประกอบ 12 จำนวนเงินในบัญชีแบ่งตาม Treatment

ที่มา: Saavedra (2016)

และ Karlan et al. (2010) ออกแบบการทดลองเพื่อทดสอบวัตถุประสงค์ 2 ข้อ คือ 1) วิธีการย่ำเตือนที่ทำให้การออมเพิ่มขึ้น และ 2) การย่ำเตือนโดยกล่าวถึงการวางแผนรายจ่ายในอนาคตแบบเจาะจงจะทำให้การออมเพิ่มขึ้นมากกว่าการย่ำเตือนโดยไม่กล่าวถึงรายจ่ายใดๆ โดยแบ่งการทดลองออกเป็น 3 ธนาคาร คือ First Valley Bank ในประเทศฟิลิปปินส์ Bank of Ica ในประเทศเปรู และ Ecofuturo Bank ในประเทศโบลิเวีย กรณีธนาคาร First Valley Bank จะให้ลูกค้าเปิดบัญชี Gihandom และตั้งเป้าหมายการออมจำนวนเงินอย่างน้อย 50 ดอลลาร์สหรัฐ กำหนดเป้าหมายเวลาจาก 3 เดือนถึง 2 ปี แล้วธนาคารจะส่งข้อความย่ำเตือนทาง SMS ให้ลูกค้าที่เปิดบัญชีเป็นประจำทุกวัน โดยส่งข้อความที่ใช้ภาษาในเชิงบวกและลบ (Gain or Loss) เพื่อการตอบสนองในบัญชี Gihandom ส่วนธนาคาร Caja de Ica ได้เข้าร่วมโครงการเปิดตัวบัญชี Plan Ahorro (Saving Plan) ธนาคารทำการตลาดผลิตภัณฑ์ทางโทรทัศน์และวิทยุ เมื่อมีลูกค้ามาเปิดบัญชี Plan Ahorro ธนาคารจะเลือกลูกค้าที่ตั้งใจฝากเงิน 6 หรือ 12 เดือน และมีการฝากเงินขั้นต่ำทุกเดือน รวมทั้งมีการฝากเงินภายใน 10 วันของแต่ละเดือน ลูกค้าที่ทำได้ตามสัญญาจะได้รับรางวัลเป็นอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 8 ต่อปี มากกว่าอัตราดอกเบี้ยทั่วไปร้อยละ 4 ต่อปี และ

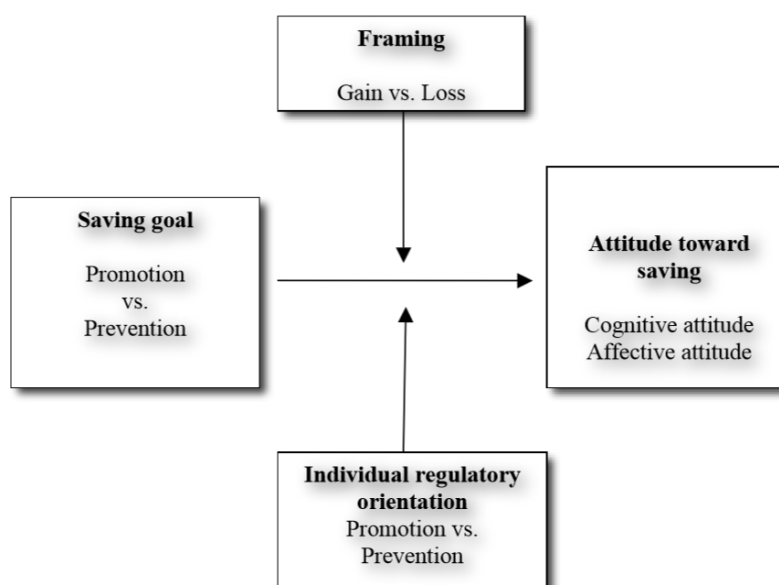
ธนาคารจะส่งข้อความย้ำเตือนให้ลูกค้าทางจดหมาย ในแต่ละเดือนจะส่งจดหมายล่วงหน้า 7 วัน และธนาคาร Ecofuturo เข้าร่วมโครงการส่งข้อความย้ำเตือนการออมเงินทางโทรศัพท์มือถือ ในชื่อโครงการ Aguinaldo ธนาคารทำการตลาดผลิตภัณฑ์ 3 เดือน ระหว่างเดือนมกราคม ถึง มีนาคม จะเลือกลูกค้าที่ฝากเงินขั้นต่ำ 1.41 ดอลลาร์สหรัฐ และธนาคารจะเสนอแรงจูงใจให้โบนัสอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 6 เปรียบเทียบกับอัตราดอกเบี้ยปกติร้อยละ 3 พร้อมกับการประกันชีวิตและอุบัติเหตุ ถ้าลูกค้าผิดสัญญาการฝากเงิน หรือถอนเงินก่อนกำหนดจะถูกปรับดอกเบี้ยคืน และยกเลิกการประกัน ผลการศึกษาพบว่า ลูกค้าที่ได้รับการย้ำเตือนรายเดือนทำให้การออมเพิ่มขึ้นร้อยละ 6 เมื่อเปรียบเทียบกับลูกค้าที่ไม่ได้รับการย้ำเตือน และเมื่ออธิบายแยกในแต่ละการทดลองใน 3 ธนาคาร พบว่าความแตกต่างของการย้ำเตือนไม่มีผลต่อการออมของแต่ละธนาคารอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ประเด็นที่น่าสนใจคือกรณีที่ลูกค้าได้รับการย้ำเตือนแบบเจาะจงรายจ่าย (Specific Expenditures) ในอนาคตทำให้การออมเพิ่มขึ้นร้อยละ 16 เมื่อเทียบกับการไม่ย้ำเตือน และการย้ำเตือนแบบไม่กล่าวถึงรายจ่ายแบบเจาะจงในอนาคตนั้นไม่มีผลกระทบต่อ การออม กรณีธนาคารในแปรงการย้ำเตือนรายจ่ายแบบเจาะจง ลูกค้าจะมีสลาทติดไว้ที่บัญชี กำหนดข้อจำกัด และระยะเวลา ธนาคารในแปรงจะส่งการย้ำเตือนลูกค้า การออกแบบการทดลองแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือลูกค้าในกลุ่มควบคุม (Control Group) จะได้รับปากกาจากธนาคารที่เปิดบัญชี และลูกค้ากลุ่มทดลอง (Treatment Group) จะได้รับรูปภาพเกี่ยวกับรายจ่ายในอนาคตติดไว้ที่บัญชี (ภาพประกอบ 13) การทดลองทั้ง 2 วิธีนี้มีผลต่อการออมอย่างมีนัยสำคัญ คือการทดลองในกลุ่มทดลองโดยวิธีการย้ำเตือนรายจ่ายแบบเจาะจงมีผลทำให้การออมเพิ่มขึ้นมากกว่ากลุ่มควบคุม

ภาพประกอบ 13 ย้ำเตือนเป้าหมายด้วยรูปภาพ

ที่มา: Karlan et al. (2010)

สุดท้ายการศึกษาของ Cho (2010) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของการกำหนดเป้าหมายการออมที่มีต่อพฤติกรรมการออม โดยการทดลอง (Experimental Survey) เพื่อทดสอบผลกระทบการกำหนดเป้าหมายการออมกับทัศนคติการออม โดยมีกรอบแนวคิดในการศึกษา ดังภาพประกอบ 14

ภาพประกอบ 14 กรอบแนวคิดพฤติกรรมการออม

ที่มา: Cho (2010)

การศึกษานี้เก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างวันที่ 12-17 เดือนมิถุนายน ปี 2009 โดยบริษัท Survey Sampling International (SSI) (www.surveysampling.com) และใช้วิธีการสำรวจออนไลน์ โดยการส่งข้อความทาง email แล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนาเพื่ออธิบายคุณลักษณะโดยรวมของกลุ่มตัวอย่าง รวมทั้งสถิติ Multiple Regression เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความรู้และทัศนคติทางอารมณ์ในการออม (Cognitive Attitude and Affective Attitude) เมื่อสอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมการออม พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีตารางการออมเป็นรายเดือนร้อยละ 26 ราย 2 สัปดาห์ร้อยละ 15.6 และรายสัปดาห์ร้อยละ 6.5 ความเพียงพอในการออมได้ 2.9 คะแนน จากคะแนนเต็ม 7 และมากกว่าร้อยละ 60 มีการออมน้อยกว่า 10,000 ดอลลาร์สหรัฐ และร้อยละ 12 มีการออมมากกว่า 100,000 ดอลลาร์สหรัฐ ขณะที่กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 20 มีรายได้ระหว่าง 50,000-75,000 ดอลลาร์สหรัฐ เมื่ออธิบายลักษณะทางประชากร ระหว่างกลุ่ม

ทดลอง (Treatment Groups) ทั้ง 4 แบบ ได้แก่ การตั้งเป้าหมายการออม (Prevention และ Promotion) หรือการตั้งกรอบ (Loss และ Gain) ผลคือตัวแปรประชากรไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญระหว่างเงื่อนไขทั้ง 4 แบบ ส่วนผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณโดยมีตัวแปรตาม 2 ตัว คือทัศนคติด้านความรู้ในการออม (Cognitive Attitude) และทัศนคติทางอารมณ์ในการออม (Affective Attitude) พบว่าเพศหญิงตอบสนองทัศนคติด้านความรู้ในการออมมากกว่าเพศชาย คนที่มีนิสัยการออมตอบสนองทัศนคติด้านความรู้ในการออมและทัศนคติทางอารมณ์ในการออมมากกว่าคนที่มีนิสัยไม่ออม และการส่งเสริมการออม (Orientation) มีผลต่อทัศนคติด้านความรู้และอารมณ์ในการออมมากกว่าวิธีอื่นๆ

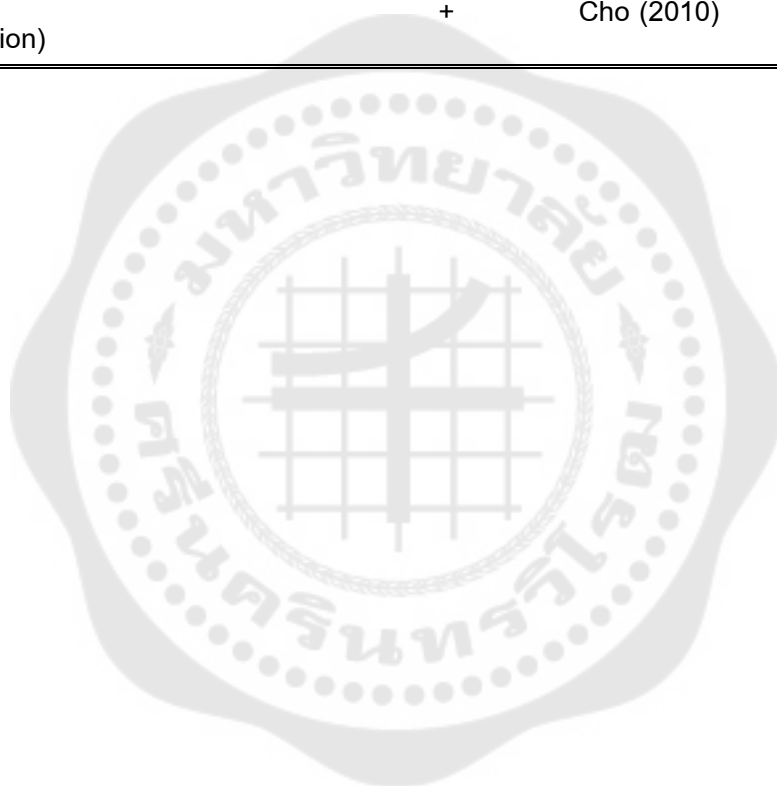
สามารถสรุปเครื่องมือ (Treatment) ที่ใช้ในการทดลองเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการออมเช่น การให้ความรู้ทางการเงิน การตั้งเป้าหมายในการออม การสร้างแรงจูงใจในการออม การย้ำเตือนแบบเฉพาะเจาะจงทั้งทางบวกและทางลบ หรือการจัดสัมมนาส่งเสริมการออม โดยมีรายละเอียดดังตาราง 9

ตาราง 9 สรุปเครื่องมือในการทดลอง (Treatment) ที่มีต่อพฤติกรรมกรรมการออม

การทดลอง (Treatment)	พฤติกรรมออม	ชื่อ (ปี)
ให้ข้อมูลทั่วไป (Baseline)	+	R. Clark et al. (2017)
		Goldin et al. (2017)
	ไม่มีผล	Karlan, McConnell, Mullainathan, and Zinman (2016)
		Saavedra (2016)
ให้ข้อมูลเฉพาะเจาะจงในเชิงลบ (Longevity)	+	R. Clark et al. (2017)
ให้ข้อมูลเฉพาะเจาะจงในเชิงบวก (Tax Advantage)	+	R. Clark et al. (2017)
การตั้งเป้าหมายการออม (Goal)	+	Cho (2010) Saavedra (2016)
การให้รางวัล/สิ่งจูงใจการออม	+	Karlan et al. (2010)
การย้ำเตือนรายเดือน	+	Karlan et al. (2016) Saavedra (2016)

ตาราง 9 (ต่อ)

การย่ำเตือนรายครึ่งเดือน	+	Saavedra (2016)
	(รายครึ่งเดือน ได้ผลมากกว่า)	
การย่ำเตือนแบบเจาะจงรายจ่าย (Specific Expenditures) ในอนาคต	+	Karlan et al. (2010)
การจัดสัมมนาส่งเสริมการออม (Orientation)	+	Cho (2010)

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การประมวลแนวคิดทฤษฎีและการทบทวนวรรณกรรม สามารถออกแบบการดำเนินงานวิจัยได้ 2 กรณี คือ 1) การวิจัยเชิงสำรวจ เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์สถานการณ์ทางการเงิน และวิเคราะห์ผลกระทบของทักษะทางการเงินและการวางแผนการเงินส่วนบุคคลที่มีต่อความอยู่รอดทางการเงิน และ 2) การวิจัยเชิงทดลอง เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการออมการลงทุนและความยั่งยืนทางการเงิน โดยการเปรียบเทียบเครื่องมือ 3 กรณี คือ 1) วิธีการกำหนดนโยบาย (Regulator) 2) การสะกิด (Nudge) ด้วยวิธี Priming และ 3) การไม่แทรกแซงใดๆ (No Intervention) สามารถแบ่งการดำเนินงานตามขั้นตอนดังนี้

การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)

1. การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง
2. ตัวแปรและระดับการวัดตัวแปร
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสำรวจ

การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research)

5. ประชากรและกลุ่มเป้าหมายของการทดลอง
6. เครื่องมือการทดลอง
7. การออกแบบการทดลอง
8. การวิเคราะห์ข้อมูลในการทดลอง

การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)

การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

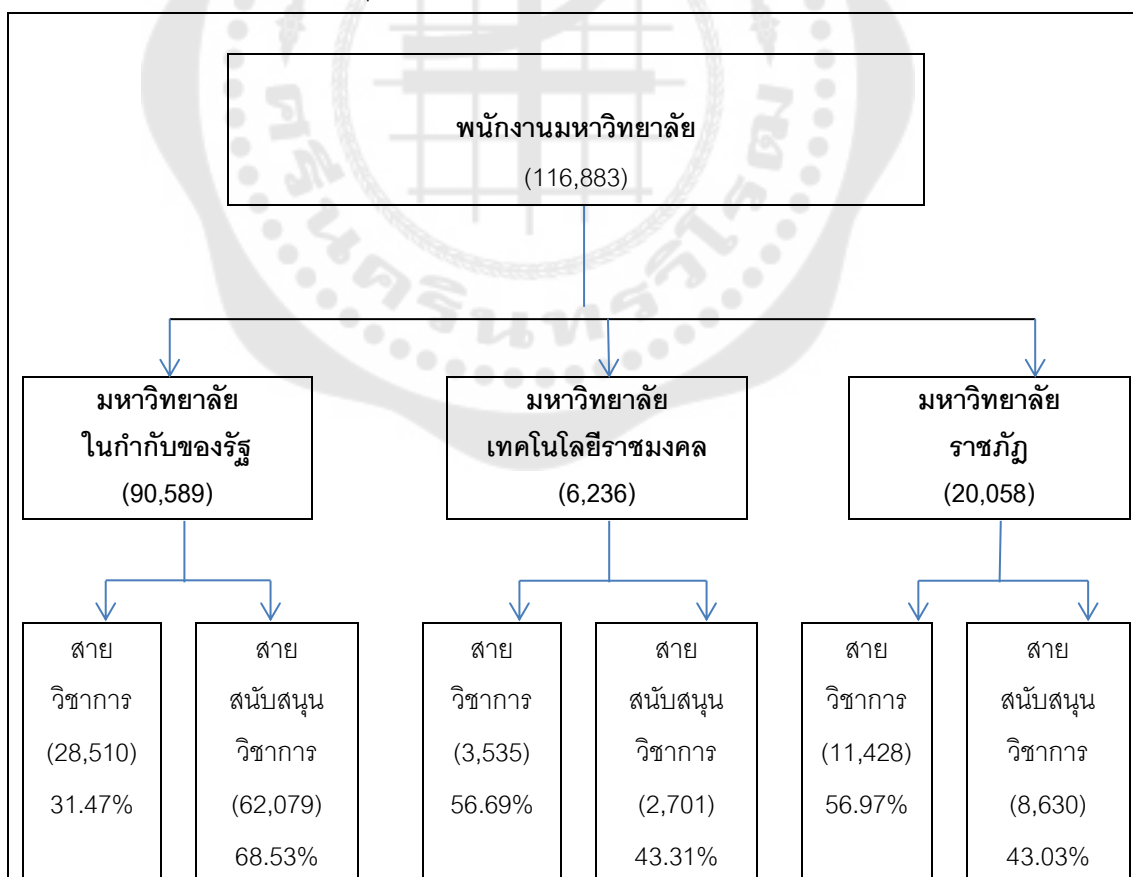
การกำหนดประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือแรงงานในระบบหรือเรียกว่า “มนุษย์เงินเดือน” ที่อยู่ในระบบประกันสังคมและไม่ได้รับบำนาญจากภาครัฐ เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่มีรายได้ประจำใน

แต่ละเดือนแต่มีความเสี่ยงสูงเมื่อเข้าสู่วัยเกษียณ และปัจจุบันยังมีสถานะภาพการทำงานหรือยังไม่เกษียณการทำงาน ทั้งในเขตกรุงเทพมหานครและภูมิภาค

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยนี้จะเลือกกลุ่มตัวอย่างจากพนักงานมหาวิทยาลัยเป็นกรณีศึกษา เพราะการออกนอกระบบของมหาวิทยาลัย ทำให้สัดส่วนของพนักงานมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่พนักงานมหาวิทยาลัยไม่ได้รับสิทธิประโยชน์ในเรื่องสวัสดิการต่างๆ เช่น เงินบำเหน็จบำนาญ หรือการเบิกค่ารักษาพยาบาล ดังนั้นการเตรียมตัวทางการเงินเพื่อวัยเกษียณของพนักงานมหาวิทยาลัยจึงเป็นเรื่องจำเป็น โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างจะครอบคลุมพนักงานมหาวิทยาลัย 3 กลุ่ม ได้แก่ มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐมีจำนวน 90,589 คน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลมีจำนวน 6,236 คน และมหาวิทยาลัยราชภัฏมมีจำนวน 20,058 คน รวมทั้งหมด 116,883 คน โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ พนักงานมหาวิทยาลัยสายวิชาการมีจำนวน 43,473 คน และพนักงานมหาวิทยาลัยสายสนับสนุนวิชาการมีจำนวน 73,410 คน (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2561) ดังภาพประกอบ 15

ภาพประกอบ 15 จำนวนพนักงานมหาวิทยาลัย

ที่มา: สถิติทางการศึกษาปีการศึกษา 2560 สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

วิธีการสุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง

การศึกษานี้เป็นข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) การเลือกตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างโดยสะดวก (Convenience Sampling) เพราะข้อมูลทางการเงินส่วนบุคคลเป็นข้อมูลที่มีความอ่อนไหวมากมักจะไม่เปิดเผยให้บุคคลอื่นทราบจึงยากต่อการเก็บข้อมูลให้ครบถ้วน นอกจากนี้แล้วจะเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสำรวจออนไลน์ (Online Survey) ร่วมด้วยเพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามมีอิสระในการให้ข้อมูลซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์มากขึ้น อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้สร้างข้อคำถามเพื่อใช้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วย เมื่อคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากจำนวนพนักงานมหาวิทยาลัยทั้งหมด 116,883 คน ณ ระดับนัยสำคัญ 0.05 จะได้จำนวนตัวอย่างที่เหมาะสม 400 ตัวอย่าง (Yamane, 1967)

สูตร Taro Yamane

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

กำหนดให้

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการ

N = ขนาดของประชากร

e = ระดับความคาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่าง เท่ากับร้อยละ 5

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ G*Power ช่วยในการคำนวณหาขนาดตัวอย่างขั้นต่ำที่เหมาะสม เพื่อให้การประมาณค่าอำนาจการทดสอบและการกำหนดขนาดตัวอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น นางลักษณ วิรัชชัย (2555) อธิบายว่าโปรแกรม G*power เป็นโปรแกรมที่ตีพิมพ์และสมบูรณ์ ที่สร้างขึ้นจากสูตรการหาขนาดตัวอย่างของโคเฮน (Cohen, 1988) ผ่านการตรวจสอบและรับรองคุณภาพโดยนักวิจัยหลายคน เหมาะกับการเผยแพร่ผลงานวิจัยในระดับสากล โดยเริ่มต้นจาก 1) การเลือกสถิติที่ใช้ในการทดสอบในกลุ่ม Z-test จากนั้นเลือกประเภทของการทดสอบเป็น Logistic Regression 2) เลือกประเภทในการวิเคราะห์อำนาจในการทดสอบก่อนการวิจัย (Priori Power Analysis) 3) กำหนดค่าขนาดอิทธิพล (Effect Size) ให้มีค่าปานกลาง ต่อมาความน่าจะเป็นของความคาดเคลื่อนในการทดสอบประเภทที่หนึ่ง ($\alpha = 0.05$) อำนาจการทดสอบ ($1 - \text{ความน่าจะเป็นของความคาดเคลื่อนในการทดสอบประเภทที่สอง: } 1 - \beta = 0.95$) เมื่อคำนวณด้วยโปรแกรม G*Power ได้ขนาดตัวอย่างแล้ว จากนั้นนำมาคำนวณหาจำนวนตัวอย่างที่มีลักษณะการกระจายตัวเหมือนกับพนักงานมหาวิทยาลัย โดย

แบ่งเป็น มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐร้อยละ 77 ตัวอย่าง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลร้อยละ 5 ตัวอย่าง และมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยละ 17 ตัวอย่าง ดังตาราง 10

ตาราง 10 จำนวนตัวอย่างของพนักงานมหาวิทยาลัย

พนักงานมหาวิทยาลัย	จำนวนบุคลากร	ร้อยละ	จำนวนตัวอย่าง
มหาวิทยาลัย ในกำกับของรัฐ	90,589 คน	77.50	310 คน
มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคล	6,236 คน	5.34	21 คน
มหาวิทยาลัยราชภัฏ	20,058 คน	17.16	69 คน
รวม	116,883 คน	100 %	400 คน

ที่มา: การคำนวณของผู้วิจัย

ตัวแปรและระดับการวัดตัวแปร

ตัวแปรตาม

การวัดเงินออมเพื่อความยั่งยืนทางการเงินนั้นมีหลายวิธี เช่น คำนวณหาเงินออมที่ควรจะมี ณ วันเกษียณเปรียบเทียบกับเงินออมที่มีอยู่จริง คำนวณหาสัดส่วนการใช้เงินออม ณ วันเกษียณ แล้วประมาณว่าเงินออมจะหมดภายในกี่ปี การใช้หลักการหาเงินออมด้วยวิธีของ NPV อย่างไรก็ดีตามจำนวนเงินออมที่ควรจะมีในวันเกษียณจำนวนเท่าไรนั้นไม่สำคัญ เท่ากับการมีรายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายโดยที่ไม่ไปกระทบกับเงินออมแม้ว่าจะอยู่ในวัยเกษียณแล้วก็ตาม งานวิจัยนี้จึงสนใจที่จะวัดความยั่งยืนทางการเงินเพื่อวัยเกษียณโดยเน้นพฤติกรรมทางการเงินในเชิงตัวเลขจากงบการเงินส่วนบุคคล แล้วนำมาคำนวณหาอัตราส่วนความอยู่รอด (Survival Ratio) ทางการเงิน คือรายได้จากการทำงานรวมกับรายได้จากสินทรัพย์หารด้วยรายจ่ายแล้วมีค่ามากกว่าหรือเท่ากับ 1 ถ้าอัตราส่วนความอยู่รอดมีค่าเท่ากับ 1 หมายความว่าไม่มีการออม คือมีรายได้เท่ากับรายจ่ายพอดีสามารถดำรงชีพได้อย่างปกติ แต่เมื่อถึงวัยเกษียณไม่มีรายได้จากการทำงานแล้วจะทำให้อัตราส่วนความอยู่รอดมีค่าน้อยกว่า 1 ดังนั้นเพื่อความยั่งยืนทางการเงินจึงต้องมีการสะสมเงินออมในช่วงที่อยู่ในวัยแรงงาน เช่น มีรายได้ทั้งหมด 100 บาท เก็บออมไว้ 25 บาท จะได้

อัตราส่วนความอยู่รอดเท่ากับ 1.33 (ตาราง 11) เพื่อสร้างรายได้จากสินทรัพย์ให้มีจำนวนเพียงพอ กับรายจ่ายในวัยเกษียณ หรือเรียกว่า “อิสรภาพทางการเงิน” (Financial Freedom) หรือ “ความยั่งยืนทางการเงิน” (Financial Sustainability)

ตาราง 11 การวัดอัตราส่วนความอยู่รอดทางการเงิน

อัตราส่วนความอยู่รอด (Survival ratio)	$\frac{\text{รายได้จากการทำงาน} + \text{รายได้จากสินทรัพย์}}{\text{รายจ่าย}} \geq 1$
1.กรณีไม่มีการออม (รายได้ทั้งหมดเท่ากับรายจ่าย)	$100 / 100 = 1.00$
2.กรณีไม่มีรายได้จากการทำงาน	$50 / 100 < 1.00$
3.กรณีกำหนดสัดส่วนเงินออมร้อยละ 25	$100 / 75 = 1.33$

ดังนั้นตัวแปรตามที่ใช้ในการวิจัยนี้ คือการวัดค่าจากอัตราส่วนความอยู่รอดทางการเงิน (Financial Survival Ratio) เพราะจากการทบทวนวรรณกรรม การวัดความยั่งยืนทางการเงินโดยวิธีนี้เป็นการวัดพฤติกรรมการออมในเชิงปริมาณ และมีจุดเด่นที่สำคัญ คือมุ่งเน้นรายได้จากสินทรัพย์ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญมากเพื่อนำมาทดแทนรายได้จากการทำงานเมื่อถึงวัยเกษียณ และแสดงถึงความอยู่รอดทางการเงิน แม้ว่าจะไม่ได้ทำงานแต่ก็มีรายได้จากสินทรัพย์เพียงพอต่อการใช้จ่าย ส่วนการสร้างรายได้จากสินทรัพย์นั้นเกิดจากการออม ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การออมเท่ากับร้อยละ 25 ของรายได้ เมื่อคำนวณแล้วได้อัตราส่วนความอยู่รอดมีค่ามากกว่าหรือเท่ากับ 1.33 เป็นการแสดงพฤติกรรมของกลุ่มที่มีการออมเพียงพอ โดยมีรายละเอียดดังนี้

อัตราส่วนความอยู่รอด (Survival Ratio)	$= \frac{\text{รายได้จากการทำงาน} + \text{รายได้จากสินทรัพย์}}{\text{รายจ่าย}} \geq 1.33$
--	---

ประกอบด้วยตัวแปรดังนี้

1. รายได้จากการทำงาน ได้แก่
 - 1.1 รายได้ประจำ (เงินเดือน เงินค่าวิชาชีพ โบนัส)
 - 1.2 รายได้พิเศษ (ค่าล่วงเวลา ค่าบรรยายพิเศษ)
2. รายได้จากสินทรัพย์ คือ รายได้ที่ไม่ได้เกิดจากการทำงาน ได้แก่

- 2.1 ดอกเบี้ย
- 2.2 เงินปันผล
- 2.3 ค่าเช่าจากอสังหาริมทรัพย์
3. รายจ่ายในชีวิตประจำวัน ได้แก่
 - 3.1 รายจ่ายประจำวัน (ค่าอาหาร ค่าเดินทาง ค่าสาธารณูปโภค ค่าของใช้)
 - 3.2 รายจ่ายเพื่อการศึกษา (ค่าเล่าเรียน ค่าเรียนพิเศษ ของบุตร)
 - 3.3 รายจ่ายเพื่อดูแลสุขภาพ (ค่ารักษาพยาบาล ค่าออกกำลังกาย)
 - 3.4 ค่าเบี้ยประกัน (ประกันชีวิต ประกันรถยนต์ ประกันอสังหาริมทรัพย์)
 - 3.5 ค่าใช้จ่ายอื่นๆ (การท่องเที่ยว ค่านันทนาการ)
4. รายจ่ายด้านภาระหนี้ ได้แก่
 - 4.1 หนี้เพื่อการอุปโภคบริโภค (หนี้บัตรเครดิต เงินกู้รถยนต์ สินค้าเงินผ่อน)
 - 4.2 หนี้เพื่อการลงทุน (หนี้อสังหาริมทรัพย์)
 - 4.3 หนี้อื่นๆ (หนี้นอกระบบ)

การกำหนดค่าอัตราส่วนความอยู่รอดทางการเงินเท่ากับ 1 นั้นยังไม่เพียงพอต่อความยั่งยืนทางการเงิน เพราะถ้าไม่มีรายได้จากการทำงานหรือเกษียณการทำงานจะทำให้รายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย ส่งผลให้อัตราส่วนความอยู่รอดมีค่าน้อยกว่า 1 ดังนั้นการสร้างคามยั่งยืนทางการเงิน คือในวัยแรงงานจะต้องรู้จักการเก็บออม ไม่ใช่จ่ายเงินเกินตัวหรือใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย เพราะในวัยแรงงานมักจะมีรายได้มากเพียงพอสำหรับการเก็บออม แต่การตัดสินใจของมนุษย์ไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล ดังนั้นจึงต้องมีการสะกิด (Nudge) เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์ นอกจากนี้การประยุกต์แนวคิดทางศาสนาพุทธมาอธิบายแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ หรือเรียกว่า พุทธเศรษฐศาสตร์ (Buddhist Economics) โดยการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยยึดหลักทางสายกลางเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เช่น พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “การดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์ผู้ยังต้องทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว การที่จะทำให้ครอบครัวมีความสุขประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตได้นั้น การรู้จักแสวงหาทรัพย์ด้วยความขยันหมั่นเพียร รู้จักเก็บออมทรัพย์ เพื่อใช้ในคราวจำเป็นและนำทรัพย์ไปลงทุนเพื่อให้ทรัพย์งอกเงยเพิ่มพูนขึ้น ครั้นรวบรวมโภคทรัพย์ได้อย่างนี้แล้ว พึงแบ่งโภคทรัพย์ออกเป็น 4 ส่วน เรียกว่าหลักโภควิภาค 4 (ภาพประกอบ 16) คือส่วนหนึ่งใช้สอย 2 ส่วนใช้ประกอบภาระงาน ส่วน 4 เก็บไว้ด้วยหมายใจว่าจะใช้ในยามมีอันตรายจึงผูกมิตรไว้ได้ (พระครูสิริปริยัติธารง, 2554) ส่วนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเรื่องเกี่ยวกับเงินออมนั้น สอนให้บุคคล

ควรจะกันเงินออมไว้ส่วนหนึ่งก่อนแล้วที่เหลือจึงจะนำไปใช้จ่ายเพื่อสร้างความมั่นคงทางการเงินให้แก่ตนเอง โดยการแบ่งเงินออกเป็น 4 ส่วน แล้วเก็บออม 1 ส่วน หรือคือ เก็บเงินออมร้อยละ 25 ของรายได้ นอกจากนี้ในทฤษฎีด้านการบริหารการเงินส่วนบุคคล กล่าวถึงเงินออมที่ควรมี คือร้อยละ 25 ของรายได้ ในงานวิจัยของ ปฐมาภรณ์ นิธิชัย (2556) กล่าวถึงกลุ่มที่มีเงินออมเพียงพอจะมีอัตราการออมร้อยละ 22 นอกจากนี้จากหนังสือเรื่อง “40+ ยังไม่สาย เกษียณสบายเป็นจริงได้” (อัจฉรา โยมสินธุ์, 2560) ยังกล่าวถึงการออมและลงทุนว่าไม่ควรน้อยกว่าร้อยละ 25 ของรายได้ที่หามาได้ ดังนั้นการวิจัยนี้จะวัดความอยู่รอดทางการเงินโดยกำหนดสัดส่วนเงินออมและเงินลงทุนที่ร้อยละ 25 ของรายได้ทั้งหมด เมื่อคำนวณอัตราส่วนความอยู่รอดจะได้เท่ากับ 1.33 จากนั้นนำค่าอัตราส่วนความอยู่รอดมาจัดแบ่งได้ 3 ระดับ ได้แก่ 1) กลุ่มที่มีสุขภาพทางการเงินอยู่ในระดับดี หมายถึงมีระดับการออมการลงทุนมากกว่าร้อยละ 25 จะได้อัตราส่วนความอยู่รอดมากกว่าหรือเท่ากับ 1.33 2) กลุ่มที่มีสุขภาพทางการเงินอยู่ในระดับเสี่ยง หมายถึงมีระดับการออมการลงทุนระหว่างร้อยละ 0-25 จะได้อัตราส่วนความอยู่รอดมีค่าระหว่าง 1.00-1.33 และ 3) กลุ่มที่มีสุขภาพทางการเงินอยู่ในระดับวิกฤต หมายถึงไม่มีการออมและอาจจะมีภาระหนี้จะได้อัตราส่วนความอยู่รอดมีค่าน้อยกว่า 1 ดังตาราง 12

หลัก “โศควิภาค 4”		
		
1 ส่วน ใช้จ่ายเลี้ยงตน และคนที่ควรบำรุง	2 ส่วน ใช้ลงทุนเพื่อ ประกอบกิจการงาน	1 ส่วน เก็บไว้ใช้ คราวจำเป็น

ภาพประกอบ 16 หลักโศควิภาค 4

ที่มา: ดัดแปลงจากธนาคารทหารไทย

ตาราง 12 การแบ่งระดับความยั่งยืนทางการเงินจากอัตราส่วนความอยู่รอด

กลุ่ม	ระดับการออม การลงทุน	อัตราส่วนความอยู่รอด (Survival Ratio)	Survival Ratio: SR
สุขภาพการเงิน ในระดับดี	มากกว่าหรือ เท่ากับ ร้อยละ 25	$100/75 = 1.33$	$SR \geq 1.33$
สุขภาพการเงิน ในระดับเสี่ยง	ระหว่างร้อยละ 0-25	$100/100 = 1.00$	$1.00 \leq SR < 1.33$
สุขภาพการเงิน ในระดับวิกฤต	ไม่มีการออมหรือ มีภาระหนี้	$100/125 = 0.80$	$SR < 1.00$

ตัวแปรอิสระ

ในการศึกษานี้กำหนดตัวบ่งชี้ของแปรอิสระที่มีอิทธิพลต่อความอยู่รอดทางการเงินออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. ปัจจัยด้านคุณลักษณะประชากร (Demographic Characteristics) หมายถึง ปัจจัยต่างๆ ของแต่ละบุคคลที่มีอิทธิพลต่อความยั่งยืนทางการเงิน ซึ่งเป็นลักษณะความแตกต่างขั้นพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา เขตที่อยู่สถานที่ทำงาน และเคยเรียนหรือได้รับการอบรมทางการเงิน

2. ปัจจัยด้านทักษะทางการเงิน (Financial Literacy) โดยอ้างอิงจาก OECD (2015) และศูนย์คุ้มครองผู้ใช้บริการทางการเงิน (2557b) คือส่วนผสมระหว่างความตระหนักรู้ องค์ความรู้ ทักษะ ทศนคติ และพฤติกรรมที่จำเป็นในการตัดสินใจทางการเงินได้ดี และทำธุรกรรมบรรลุซึ่งความกินดีอยู่ดี การวัดทักษะทางการเงินจะอ้างอิงตามศูนย์คุ้มครองผู้ใช้บริการทางการเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นต้นแบบในการศึกษา โดยแบ่งเป็น 3 หมวด ได้แก่

2.1 ความรู้ทางการเงิน (Financial Knowledge) เป็นการวัดทักษะทางด้านการคำนวณ ได้แก่ การหาร มูลค่าของเงินตามกาลเวลา การคำนวณดอกเบี้ยของสินเชื่อ การคำนวณเงินต้นพร้อมดอกเบี้ย และการคำนวณดอกเบี้ยทบต้น รวม 5 ข้อ ทั้งนี้การสำรวจทักษะทางการเงินของคนไทย (ศูนย์คุ้มครองผู้ใช้บริการทางการเงิน, 2557b) พบว่าคนไทยตอบคำถามถูก คิดเป็นคะแนนเฉลี่ยร้อยละ 46.80 นอกจากนี้ผู้วิจัยยังเพิ่มข้อคำถามการวัดทักษะความรู้ทาง

การเงินขั้นสูง (Advance Financial Knowledge) เกี่ยวกับความเสี่ยงและผลตอบแทนจำนวน 5 ข้อ

2.2 พฤติกรรมทางการเงิน (Financial Behavior) เป็นการวัดเกี่ยวกับพฤติกรรมในการบริหารเงิน การวางแผนรายรับรายจ่าย การตัดสินใจซื้อสินค้า และการตั้งเป้าหมายทางการเงิน

2.3 ทศคติทางการเงิน (Financial Attitudes) เป็นการวัดแนวคิดเกี่ยวกับการออมการลงทุน เช่น การออมทำให้รู้จักการวางแผนการเงิน การออมสร้างความมั่นคงทางการเงิน ภูมิใจที่สามารถออมเงินได้ มีความรู้ในรูปแบบการลงทุน และมีความสุขกับการใช้เงิน

3. ปัจจัยด้านการวางแผนการเงินส่วนบุคคล (Personal Financial Planning) หมายถึงการค้นหาทางเลือกเพื่อสนับสนุนกระบวนการในการตัดสินใจล่วงหน้าเกี่ยวกับปริมาณและเวลาของเงินทุน แหล่งของเงินทุน และการจัดสรรเงินทุน ด้วยการกำหนดกิจกรรม และวิธีการต่างๆ โดยปัจจัยด้านการวางแผนการเงินจะจัดสรรพอร์ตการลงทุนในสินทรัพย์ที่หลากหลายเป็นการกระจายความเสี่ยง (Diversification) สมาคมนักวางแผนการเงินไทย (CFP) แบ่งองค์ประกอบ การวางแผนการเงินส่วนบุคคลออกเป็น การวางแผนกระแสเงินสด การวางแผนการลงทุน การวางแผนภาษี การวางแผนประกัน การวางแผนเกษียณ และการวางแผนมรดก ดังนั้นการวิจัยนี้จะแบ่งการวางแผนการเงินส่วนบุคคลจากการจัดสรรพอร์ตการลงทุนของกลุ่มตัวอย่างในช่องทางต่างๆ คือ เงินฝากในบัญชีออมทรัพย์และบัญชีฝากประจำในธนาคาร เงินฝากในบัญชีสหกรณ์ออมทรัพย์ เงินลงทุนในตราสารทุน (หุ้น) เงินลงทุนในอสังหาริมทรัพย์ เงินลงทุนในกองทุนรวม เงินลงทุนในประกันชีวิต และเงินลงทุนรูปแบบอื่นๆ เช่น สลากออมทรัพย์ รวมถึงการวางแผนทางด้านหนี้โดยแบ่งโครงสร้างเป็นหนี้เพื่อการบริโภค (ค่าผ่อนบัตรเครดิต สินค้า รถยนต์ รถจักรยานยนต์) และหนี้เพื่อการลงทุน (ค่าผ่อนอสังหาริมทรัพย์) โดยมีรายละเอียดของตัวแปรและการวัดตัวแปรสรุปได้ดังตาราง 13

ตาราง 13 ตัวแปรและระดับการวัดตัวแปร

ตัวแปร	รายละเอียด	ระดับการวัด
1. ตัวแปรตาม (Dependent Variable)		
อัตราส่วนความอยู่รอด (SR)	1 = กลุ่มสุขภาพทางการเงินวิกฤต	ตัวแปรหุ่น
เมื่อกำหนดสัดส่วนเงินออม	SR < 1.00	
เงินลงทุนร้อยละ 25 ของรายได้		

ตาราง 13 (ต่อ)

2 = กลุ่มสุขภาพทางการเงินเสี่ยง		
$1.00 \leq SR < 1.33$		
3 = กลุ่มสุขภาพทางการเงินดี $SR \geq 1.33$		
2. ตัวแปรอิสระ (Independent Variable)		
2.1 ปัจจัยด้านคุณลักษณะประชากร (Demographic Characteristics: DC)		
เพศ	0 = หญิง [®] 1 = ชาย	ตัวแปรหุ่น
อายุ	1 = น้อยกว่า 30 ปี [®] 2 = ตั้งแต่ 30 ปี ถึง 40 ปี 3 = ตั้งแต่ 40 ปี ถึง 50 ปี 4 = ตั้งแต่ 50 ปี ขึ้นไป	ตัวแปรหุ่น
สถานภาพ	1 = โสด 2 = สมรส [®]	ตัวแปรหุ่น
ระดับการศึกษาสูงสุด	1 = ระดับปริญญาตรี 2 = ระดับปริญญาโท [®] 3 = ระดับปริญญาเอก	ตัวแปรหุ่น
เขตที่อยู่สถานที่ทำงาน	0 = เขตกรุงเทพและปริมณฑล 1 = เขตภูมิภาค [®]	ตัวแปรหุ่น
ประสบการณ์ทางการเงิน	0 = ไม่เคยเรียน/ไม่ได้รับการอบรม [®] 1 = เคยเรียนหรือได้รับการอบรมการเงิน	ตัวแปรหุ่น
2.2 ปัจจัยด้านทักษะทางการเงินส่วนบุคคล (Personal Financial Literacy: FL)		
ความรู้ทางการเงิน (Financial Knowledge) มีคำถามจำนวน 5 ข้อ		
ด้านการคำนวณ	จำนวนข้อที่ตอบถูก.....ข้อ	ตัวแปรต่อเนื่อง
ความรู้ทางการเงินขั้นสูง (Advance Financial Knowledge) มีคำถามจำนวน 5 ข้อ		
ด้านความเสี่ยงและผลตอบแทน	จำนวนข้อที่ตอบถูก.....ข้อ	ตัวแปรต่อเนื่อง
พฤติกรรมและทัศนคติทางการเงิน (Financial Behavior and Attitude)		
พฤติกรรมและทัศนคติการใช้เงิน	5 = มากที่สุด 4 = มาก 3 = ปานกลาง 2 = น้อย 1 = น้อยที่สุด	ระดับความคิดเห็น

ตาราง 13 (ต่อ)

2.3 ปัจจัยด้านการวางแผนการเงินส่วนบุคคล (Personal Financial Planning: FP)		
การวางแผนการออมและการลงทุน (Saving and Investment Planning)		
บัญชีเงินฝากธนาคารทุกประเภท	สัดส่วนจำนวนเงินในบัญชีเงินฝากธนาคาร เทียบกับเงินลงทุนทั้งหมด	ร้อยละ
บัญชีเงินฝากในสหกรณ์ออมทรัพย์	สัดส่วนจำนวนเงินฝากในสหกรณ์ออมทรัพย์ เทียบกับเงินลงทุนทั้งหมด	ร้อยละ
เงินลงทุนในตราสารทุน (หุ้นสามัญ)	สัดส่วนจำนวนเงินลงทุนในตราสารทุนเทียบกับ เงินลงทุนทั้งหมด	ร้อยละ
เงินลงทุนในอสังหาริมทรัพย์	สัดส่วนจำนวนเงินลงทุนในอสังหาริมทรัพย์ เทียบกับเงินลงทุนทั้งหมด	ร้อยละ
เงินลงทุนในกองทุนรวม	สัดส่วนจำนวนเงินลงทุนในกองทุนรวมเทียบกับ เงินลงทุนทั้งหมด	ร้อยละ
เงินลงทุนในประกันชีวิต / ประกันชีวิต สะสมทรัพย์	สัดส่วนจำนวนเงินลงทุนในประกันชีวิตเทียบกับ เงินลงทุนทั้งหมด	ร้อยละ
เงินลงทุนรูปแบบอื่นๆ เช่น สลากออมสิน ทองคำ	สัดส่วนจำนวนเงินลงทุนในรูปแบบอื่นๆ เทียบ กับเงินลงทุนทั้งหมด	ร้อยละ
การวางแผนหนี้ (Debt Planning)		
โครงสร้างหนี้ (Debt Structure)	1 = ไม่มีภาระหนี้	ตัวแปรหุ่น
	2 = มีหนี้เพื่อการอุปโภคบริโภค (หนี้บัตรเครดิตกรณีผ่อนชำระ หนี้รถยนต์ รถจักรยานยนต์ หนี้จากการซื้อสินค้า)	
	3 = มีหนี้เพื่อการลงทุน ^๑ (หนี้สังหาริมทรัพย์)	
	4 = มีหนี้เพื่อการอุปโภคบริโภคและการลงทุน	

หมายเหตุ ๑ หมายถึง ตัวแปรอ้างอิง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเป็นข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการขอความ
อนุเคราะห์จากหน่วยงานต่างๆ ในการเก็บข้อมูลจะครอบคลุมพนักงานมหาวิทยาลัย 3 กลุ่ม ได้แก่
มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล และมหาวิทยาลัยราชภัฏ ในช่วง
เวลา เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2561 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

การวิจัยนี้ได้พัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในรูปแบบของแบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อคำนวณหาอัตราส่วนความอยู่รอด (Survival Ratio) ทางการเงิน และทักษะทางการเงินจะอ้างอิงจาก OECD (2015) และศูนย์คุ้มครองผู้ใช้บริการทางการเงิน (2557b) ส่วนการวางแผนการเงินส่วนบุคคล จะอ้างอิงตามทฤษฎีการบริการการเงินส่วนบุคคล จากนั้นนำมาสร้างแบบสอบถาม โดยรายละเอียดของแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 5 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อคำถามเกี่ยวกับกระแสเงินสดส่วนบุคคล เป็นรายการเกี่ยวกับรายได้ รายจ่าย และการออมการลงทุน เพื่อนำมาคำนวณหาอัตราส่วนความอยู่รอดทางการเงิน

ส่วนที่ 2 ข้อคำถามเกี่ยวกับคุณลักษณะประชากร ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา เขตที่อยู่สถานที่ทำงาน และประสบการณ์ทางการเงิน

ส่วนที่ 3 ข้อคำถามเกี่ยวกับทักษะทางการเงิน ได้แก่ ความรู้ทางการเงิน พฤติกรรมทางการเงิน และทัศนคติทางการเงิน โดยอ้างอิงจากรายงานผลสำรวจทักษะการเงินของคนไทยปี 2556 (ศูนย์คุ้มครองผู้ใช้บริการทางการเงิน, 2557b) การวัดระดับทักษะทางการเงินกับการมีส่วนร่วมในตลาดทุน ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (วิศกรณ์ ศิริวรรณ, 2558) และการศึกษา Measuring Financial Literacy (OECD, 2015) เป็นต้นแบบ

ส่วนที่ 4 ข้อคำถามเกี่ยวกับพฤติกรรมส่วนบุคคล เป็นรายการเกี่ยวกับสินทรัพย์ และหนี้สิน เพื่อนำมาคำนวณสัดส่วนการวางแผนทางการเงิน เช่น การออมและการลงทุนในบัญชีเงินฝากธนาคาร สหกรณ์ออมทรัพย์ เงินลงทุนในตราสารทุน อสังหาริมทรัพย์ กองทุนรวม ประกันชีวิต และการลงทุนในรูปแบบอื่นๆ

ส่วนที่ 5 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสำรวจ

แบบจำลองที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยนี้จะคำนวณอัตราส่วนความอยู่รอดทางการเงิน (SR) โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มสุขภาพทางการเงินดี กลุ่มสุขภาพทางการเงินเสี่ยง และกลุ่มสุขภาพทางการเงินวิกฤต สามารถสร้างแบบจำลองได้ดังนี้

$$SR = \beta_0 + DC\beta_1 + FL\beta_2 + FP\beta_3 + \varepsilon$$

โดยที่ SR คือ อัตราส่วนความอยู่รอดทางการเงิน (Survival Ratio: SR)

DC คือ เวกเตอร์คุณลักษณะประชากร (Demographic Characteristics: DC) ประกอบด้วยตัวแปร เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา เขตที่อยู่สถานที่ทำงาน และประสบการณ์ทางการเงิน

FL คือ เวกเตอร์ของทักษะทางการเงิน (Financial Literacy: FL) ประกอบด้วยตัวแปร ความรู้ทางการเงิน พฤติกรรมทางการเงิน และทัศนคติทางการเงิน

FP คือ เวกเตอร์ของการวางแผนการเงิน (Financial Planning: FP) ประกอบด้วยตัวแปร การวางแผนการออมการลงทุน การวางแผนภาษี การวางแผนประกัน และการวางแผนหนี้

ϵ คือ ค่าความคาดเคลื่อน (Error)

ดังนั้น สามารถสรุปจำนวนตัวแปรอิสระแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม รวมทั้งหมด 17 ตัวแปร ได้แก่

ปัจจัยด้านคุณลักษณะประชากร

Sex = เพศ

Age = อายุ

Status = สถานภาพสมรส

Education = ระดับการศึกษาสูงสุด

Address = เขตที่อยู่สถานที่ทำงาน

Experience = ประสบการณ์ทางการเงิน

ปัจจัยด้านทักษะทางการเงินส่วนบุคคล

Financial Knowledge = ความรู้ทางการเงิน

k1 คือ ความรู้ทางการเงิน

Financial Behavior = พฤติกรรมทางการเงิน

b1 คือ ไตร่ตรองก่อนซื้อสินค้า

b2 คือ เปรียบเทียบสินค้าหลายๆ ชนิด

b3 คือ ชำระเงินตรงเวลา

b4 คือ ดูแลการเงินอย่างใกล้ชิด

b5 คือ ตั้งเป้าหมายการเงินในระยะยาว

Financial Attitude = ทศคติทางการเงิน

a1 คือ มีความรู้ในรูปแบบการลงทุน

a2 คือ การออมทำให้รู้จักการวางแผนการเงิน

a3 คือ การออมสร้างความมั่นคงทางการเงิน

a4 คือ ภูมิใจที่สามารถออมเงินได้

a5 คือ มีความสุขกับการใช้เงิน

ปัจจัยด้านการวางแผนการเงินส่วนบุคคล

Bank = บัญชีเงินฝากในธนาคาร

Cooperative = บัญชีเงินฝากในสหกรณ์ออมทรัพย์

SET = เงินลงทุนในตราสารทุน (หุ้น)

Property = เงินลงทุนในอสังหาริมทรัพย์

Fund = เงินลงทุนในกองทุนรวม

Insurance = เงินลงทุนในประกันชีวิต หรือประกันชีวิตสะสมทรัพย์

Other = เงินลงทุนในรูปแบบอื่นๆ เช่น สลากออมสิน

Debt Planning = การวางแผนหนี้

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษานี้เป็นการศึกษาข้อมูลในลักษณะภาคตัดขวาง (Cross Sectional Survey) โดยแบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหา สถานการณ์ทางการเงิน และพฤติกรรมการออมการลงทุน นอกจากนี้ยังอธิบายคุณลักษณะส่วนบุคคลทางประชากร ทักษะทางการเงิน และการวางแผนการเงินส่วนบุคคล เพื่อตอบวัตถุประสงค์การศึกษาข้อที่ 1

2. การวิเคราะห์ข้อมูลขั้นสูง ใช้สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ได้แก่ การวิเคราะห์ถดถอยโลจิสติกแบบเรียงลำดับ (Ordinal Logistic Regression) เพราะตัวแปรตามคืออัตราส่วนความอยู่รอดเป็นตัวแปรหุ่นแบบเรียงลำดับ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มสุขภาพการเงินดี กลุ่มสุขภาพการเงินเสี่ยง และกลุ่มสุขภาพการเงินวิกฤต โดยการทดสอบสมมติฐานทางสถิติ เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของตัวแปร ได้แก่ คุณลักษณะประชากร ทักษะทางการเงิน และการวางแผนการเงินส่วนบุคคล ที่มีต่อความอยู่รอดทางการเงิน เพื่อตอบวัตถุประสงค์การศึกษาข้อที่ 2

การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research)

เมื่อดำเนินการวิจัยเชิงสำรวจทำให้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการออมการลงทุนในเชิงปริมาณแล้ว ผู้วิจัยทำการวิจัยเชิงทดลองต่อไปเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 คือ วัดความอยู่รอดทางการเงินจากพฤติกรรมการออม และวิเคราะห์พฤติกรรมการลงทุนของกลุ่มเป้าหมายภายใต้กิจกรรมทางการเงินที่แตกต่างกัน โดยใช้กระบวนการทดลองเป็นเครื่องมือการวิจัย และมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

ประชากรและกลุ่มเป้าหมายของการทดลอง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือพนักงานมหาวิทยาลัย ประกอบด้วย มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล และมหาวิทยาลัยราชภัฏ โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างตามสะดวก (Convenience Sampling) จำนวน 120 คน เพราะกิจกรรมทางการเงินเป็นเรื่องละเอียดอ่อนไม่เปิดเผยให้บุคคลอื่นทราบ จึงต้องอาศัยความสมัครใจในการเข้าร่วมการทดลอง โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนมีนาคม ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2562 และแบ่งการทดลองออกเป็น 3 กรณี ได้แก่

การทดลองที่ 1 คือ ไม่มีการแทรกแซงใดๆ (No Intervention) โดยปล่อยให้เป็นไปตามสถานการณ์และสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ของแต่ละบุคคล โดยมีผู้เข้าร่วมการทดลองจำนวน 40 คน

การทดลองที่ 2 คือ มีการแทรกแซงโดยการกำหนดนโยบาย (Regulator) ให้ผู้เข้าร่วมการทดลองตั้งเป้าหมายทางการเงิน (Financial Goals) ในระยะยาวเพื่อวัยเกษียณการทำงาน จำนวน 40 คน

การทดลองที่ 3 คือ การสะกิด (Nudge) ด้วยวิธีการชี้นำข้อมูล (Priming) เกี่ยวกับความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) ที่สำคัญ แก่ผู้เข้าร่วมการทดลองจำนวน 40 คน

เครื่องมือการทดลอง (Treatment)

การทดลองแบ่งออกเป็น 3 กรณี เพื่อแก้ปัญหาเชิงพฤติกรรมเกี่ยวกับการไม่ออมเนื่องจาก ความเฉื่อย (Inertia) ความกลัวการสูญเสีย (Loss Aversion) และความลำเอียงในปัจจุบัน (Present Bias) (Thaler and Sunstein, 2008) โดยแบ่งเครื่องมือที่ใช้ในการทดลองออกเป็นดังนี้

เครื่องมือที่ 1 (Treatment 1) การจัดกิจกรรมโดยการกำหนดนโยบาย (Regulator) ให้ผู้เข้าร่วมการทดลองตั้งเป้าหมายทางการเงินในระยะยาว เนื่องจากมนุษย์มีพฤติกรรมลำเอียงในปัจจุบัน (Present Bias) มองไม่เห็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ในระยะยาว จึงคาดหวังความพอใจในปัจจุบันมากกว่าในอนาคต ทำให้มีความพอใจที่จะใช้จ่ายเงินในปัจจุบันมากกว่าจะเก็บไว้ใน

อนาคต ดังนั้นสามารถแก้ปัญหานี้ได้โดยวิธีการกำหนดให้ตั้งเป้าหมายทางการเงิน (Financial Goals) เพื่อพิจารณาว่าเมื่อมีการใช้นโยบาย (Policy) บังคับให้ผู้เข้าร่วมการทดลองตั้งเป้าหมายทางการเงินแล้วจะส่งผลให้พวกเขามีพฤติกรรมการออมที่เพิ่มขึ้นหรือไม่

เครื่องมือที่ 2 (Treatment 2) การจัดกิจกรรมโดยการสะกิด (Nudge) ด้วยวิธีการชี้นำด้วยข้อมูล (Priming) ทางการเงินและการลงทุนที่สำคัญๆ เนื่องจากมนุษย์มีพฤติกรรมของความเฉื่อย (Inertia) และความกลัวการสูญเสีย (Loss Aversion) จึงทำให้พฤติกรรมการออมการลงทุนเหมือนเดิม คือเคยมีพฤติกรรมอย่างไรก็ตามนั้นไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง การ Priming ด้วยการให้ความรู้ทางการเงิน (Financial Knowledge) เช่น เรื่องอัตราผลตอบแทนและความเสี่ยงของเงิน เพื่อกระตุ้นให้กลุ่มทดลองลดการบริโภคในปัจจุบันและออมเงินในช่องทางต่างๆ มากขึ้น

การออกแบบการทดลอง

1. การทดลองแบ่งออกเป็น 15 รอบ ใช้เวลาประมาณ 45 นาที โดยก่อนการทดลองจะอธิบายวัตถุประสงค์ และขั้นตอนวิธีการทดลอง รวมทั้งให้ผู้เข้าร่วมการทดลองลงนามแสดงความเต็มใจในการให้ข้อมูล

2. หน่วยเงินตราของการทดลอง (Experimental Currency Unit: ECU) เป็นร้อยละ (%)

3. รายได้ รอบที่ 1 ถึง 10 ผู้เข้าร่วมการทดลองจะได้รับเงินคนละ 100 ECU (%) เปรียบเสมือนเป็นช่วงที่อยู่ในวัยทำงาน อายุระหว่าง 30-60 ปี และรอบที่ 11 ถึง 15 เปรียบเสมือนเป็นช่วงที่เกษียณการทำงานแล้ว อายุระหว่าง 61-75 ปี จะไม่มีรายได้จากการทำงานเหลือเพียงเงินออมและเงินลงทุนที่สะสมมาในช่วงก่อนหน้านี้

4. รายจ่าย รอบที่ 1 ถึง 10 ผู้เข้าร่วมการทดลองจะมีรายจ่ายโดยเฉลี่ยร้อยละ 74 ของรายได้ โดยใช้เกณฑ์การออมเพียงพอคือร้อยละ 25 ของรายได้ (ปฐมาภรณ์ นิธิชัย, 2556; พระครูสิริปริยัติธำรง, 2554; อัจฉรา โยมสินธุ์, 2560) และรอบที่ 11 ถึง 15 มีรายจ่ายโดยใช้เกณฑ์ร้อยละ 50 ของรายได้ก่อนเกษียณ เป็นรายจ่ายขั้นต่ำเพื่อการดำรงชีพ หลักการโดยทั่วไปจะอยู่ระหว่างร้อยละ 50-70 ของรายได้ก่อนเกษียณ (Hurd & Rohwedder, 2015; ฝ่ายวิจัยและยุทธศาสตร์, 2546)

5. เงินคงเหลือ คือ รายได้ – รายจ่าย ต่อมาผู้เข้าร่วมการทดลองจะเล่นเกม โดยการวางแผนการเงิน 2 เรื่อง คือวางแผนการออม และวางแผนการลงทุน

6. วางแผนการออม แบ่งเป็น 2 ทางเลือก ได้แก่

ทางเลือกที่ 1 คือ ผู้เข้าร่วมการทดลองมีการซื้อสินค้าเพิ่มเติมจากของรางวัลเล็กน้อยเพื่อเป็นการจูงใจ (เปรียบเสมือนเป็นการบริโภคในปัจจุบัน) ทำให้มีเงินออมเหลือน้อยลง

ทางเลือกที่ 2 คือออม (เงินออมเต็มจำนวน) ผู้เข้าร่วมการทดลองจะไม่ได้รับของรางวัลใดๆ (เปรียบเสมือนการอดทนรอคอยเพื่อการบริโภคในอนาคต)

7. วางแผนการลงทุน

ถ้าผู้เข้าร่วมการทดลองเลือกที่มีเงินออม ขึ้นต่อมาจะต้องวางแผนการลงทุน โดยนำเงินออมไปลงทุนในรูปแบบต่างๆ แบ่งออกเป็น 3 ทางเลือก ได้แก่

ทางเลือกที่ 1 ความเสี่ยงต่ำมากและผลตอบแทนต่ำ แต่มีสภาพคล่องสูง เช่น การฝากเงินธนาคาร ในการทดลองกำหนดอัตราผลตอบแทนร้อยละ 1 ต่อรอบ และได้รับผลตอบแทนแน่นอนทุกๆ รอบ

ทางเลือกที่ 2 ความเสี่ยงสูงมากและผลตอบแทนที่คาดว่าจะได้รับสูงด้วย เช่น การลงทุนในตลาดหุ้น ในการทดลองกำหนดอัตราผลตอบแทนร้อยละ 20 ต่อรอบ แต่มีโอกาสสูงที่จะไม่ได้รับผลตอบแทนตามที่คาดหวังไว้ โดยในการทดลอง 10 รอบ มีผลตอบแทนเป็น 0 จำนวน 4 รอบ เมื่อคำนวณผลตอบแทนเฉลี่ย 10 รอบจะได้ร้อยละ 15 มีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 10.33

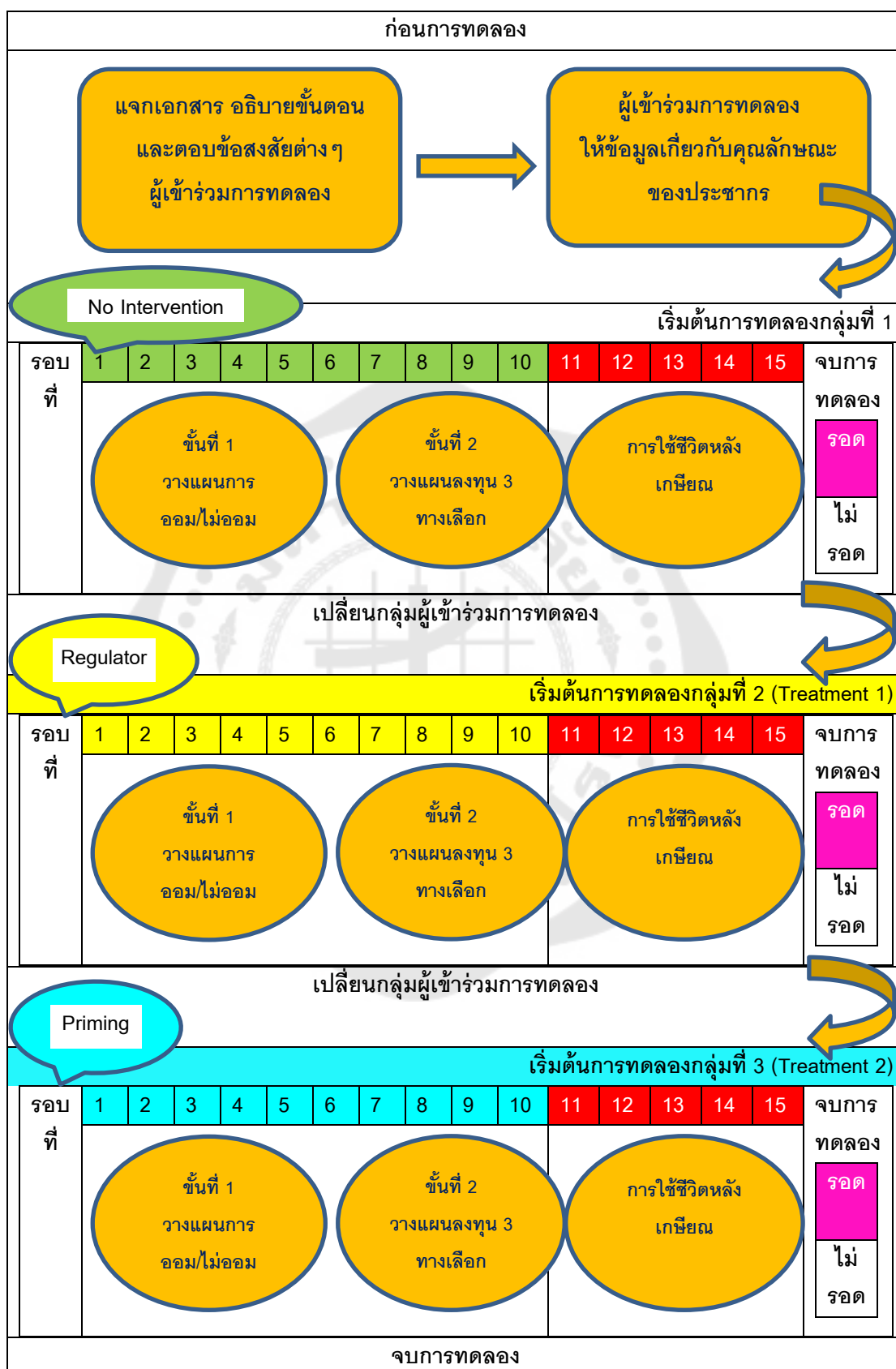
ทางเลือกที่ 3 ความเสี่ยงปานกลางและผลตอบแทนที่คาดว่าจะได้รับปานกลางด้วย เช่น การลงทุนในอสังหาริมทรัพย์ หรือกองทุนรวม ในการทดลองกำหนดอัตราผลตอบแทนร้อยละ 10 ต่อรอบ แต่มีโอกาสปานกลางที่จะไม่ได้รับผลตอบแทนตามที่คาดหวังไว้ โดยในการทดลอง 10 รอบ มีผลตอบแทนเป็น 0 จำนวน 2 รอบ เมื่อคำนวณผลตอบแทนเฉลี่ย 10 รอบจะได้ร้อยละ 8 มีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 4.21

8. อัตราผลตอบแทนจากการลงทุนเป็นแบบไม่ทบต้น ได้รับการยกเว้นภาษี และไม่มีการเบิกถอนเงินก่อนครบ 10 รอบ

9. สรุปผลการทดลอง แบ่งเป็น 2 กรณี คือ

เมื่อจบรอบที่ 15 ถ้าเงินออมเงินลงทุนที่สะสมมีเพียงพอต่อการใช้ชีวิตหลังเกษียณแสดงว่าสามารถอยู่รอดทางการเงิน (Financial Survival) ผู้เข้าร่วมการทดลองจะได้รับรางวัลก้อนใหญ่ (เปรียบเสมือนการอดทนรอคอยเพื่อการบริโภคในอนาคต)

หรือเมื่อจบรอบที่ 15 ถ้าเงินออมเงินลงทุนที่สะสมมีไม่เพียงพอต่อการใช้ชีวิตหลังเกษียณแสดงว่ามีปัญหาการเงิน (Non Survival) ของรางวัลที่เคยได้รับมาในรอบที่ 1-10 จะถูกคืนสรุปเป็นแผนภาพขั้นตอนการทดลอง ดังภาพประกอบ 17 และตารางการทดลอง ดังตาราง 14-15

ภาพประกอบ 17 สรุปขั้นตอนการทดลองความอยู่รอดทางการเงิน

การวิเคราะห์ข้อมูลในการทดลอง

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรตาม ได้แก่ ความอยู่รอดทางการเงิน (Financial Survival) เป็นตัวแปรหุ่น

มีค่า = 1 ถ้าจบเกมแล้วมีเงินออมสะสมเพียงพอ (อยู่รอดทางการเงิน)

มีค่า = 0 ถ้าจบเกมแล้วเงินออมสะสมมีไม่เพียงพอ (ไม่รอดทางการเงิน)

ตัวแปรอิสระ ได้แก่ เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง คือ

1. ไม่มีการแทรกแซงใดๆ (No Intervention)
2. การกำหนดนโยบาย (Regulator) ตั้งเป้าหมายทางการเงิน (Financial Goals)

3. การสะกิด (Nudge) ด้วยวิธีชี้นำด้วยข้อมูลที่สำคัญๆ (Priming) ทางการเงินและการลงทุน (Financial Literacy)

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบพฤติกรรมการออมการลงทุนของการทดลองทั้ง 3 กรณี

2. การวิเคราะห์ข้อมูลขั้นสูง สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ได้แก่ Chi-square เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณกับเครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง (Treatments) ต่อจากนั้นวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองโลจิสติกสองทางเลือก (Binary Logistic Model) เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มหรือความน่าจะเป็นที่จะอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณของผู้เข้าร่วมการทดลอง

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษานี้แบ่งผลการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน คือผลการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อวิเคราะห์ความอยู่รอดทางการเงินในระดับบุคคล และผลการวิจัยเชิงทดลองเพื่อเปรียบเทียบผลของการใช้เครื่องมือ (Treatment) ที่มีต่อพฤติกรรมการออมการลงทุน และความยั่งยืนทางการเงินในวัยเกษียณการทำงาน โดยมีรายละเอียดดังนี้

ผลการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)

การวิจัยเชิงสำรวจโดยการสุ่มตัวอย่างจากพนักงานมหาวิทยาลัยเป็นกรณีศึกษา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นพนักงานมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐจำนวน 332 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 77.21 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลจำนวน 20 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 4.65 และมหาวิทยาลัยราชภัฏจำนวน 78 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 18.14 รวมทั้งหมด 430 คน ซึ่งมีสัดส่วนร้อยละใกล้เคียงกับจำนวนพนักงานมหาวิทยาลัย (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2561) ตามตาราง 16

ตาราง 16 จำนวนตัวอย่างของพนักงานมหาวิทยาลัย

พนักงานมหาวิทยาลัย	จำนวนบุคลากร	ร้อยละ	จำนวนตัวอย่าง	ร้อยละ
มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ	90,589 คน	77.50	332 คน	77.21
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล	6,236 คน	5.34	20 คน	4.65
มหาวิทยาลัยราชภัฏ	20,058 คน	17.16	78 คน	18.14
รวม	116,883 คน	100	430 คน	100

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา และการสำรวจ

โดยการศึกษาร่วมจากการคำนวณหาอัตราส่วนความอยู่รอดทางการเงิน และวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนาเพื่ออธิบายคุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่างในภาพรวมเกี่ยวกับคุณลักษณะทางประชากร ทักษะทางการเงิน และการวางแผนการเงินส่วนบุคคล จากนั้นจึงวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความอยู่รอดทางการเงิน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมด 430 คน มีรายละเอียดดังนี้

อัตราส่วนความอยู่รอดทางการเงิน

การคำนวณอัตราส่วนความอยู่รอดนั้นจะวัดจากรายได้ รายจ่าย และระดับการออมการลงทุนของแต่ละบุคคลแล้วแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มสุขภาพการเงินอยู่ในระดับดีหมายถึงมีระดับการออมการลงทุนมากกว่าหรือเท่ากับร้อยละ 25 หรืออัตราส่วนความอยู่รอด (SR) มีค่ามากกว่าหรือเท่ากับ 1.33 พบว่ามีจำนวน 185 คน คิดเป็นร้อยละ 43.02 2) กลุ่มสุขภาพทางการเงินอยู่ในระดับเสี่ยงหมายถึงมีระดับการออมการลงทุนอยู่ระหว่างร้อยละ 0 ถึง 25 หรืออัตราส่วนความอยู่รอด (SR) มากกว่าหรือเท่ากับ 1 แต่มีค่าน้อยกว่า 1.33 พบว่ามีจำนวน 100 คน คิดเป็นร้อยละ 23.26 และ 3) กลุ่มสุขภาพทางการเงินในระดับวิกฤตหมายถึงกลุ่มที่ไม่มีการออมหรือมีรายจ่ายมากกว่ารายได้ หรืออัตราส่วนความอยู่รอด (SR) มีค่าน้อยกว่า 1 พบว่ามีจำนวน 145 คน คิดเป็นร้อยละ 33.72 ดังตาราง 17 ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย (2556) ที่กล่าวว่าแรงงานจะเกษียณสุขร้อยละ 44 เกษียณพอเพียงร้อยละ 27 และเกษียณทุกข์ร้อยละ 29 ส่วนปฐมาภรณ์ นิธิชัย (2556) พบว่ามนุษย์เงินเดือนร้อยละ 40 มีโอกาสที่เงินออมจะไม่เพียงพอสำหรับวัยเกษียณ

ตาราง 17 อัตราส่วนความอยู่รอด (SR) ทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่ม	Survival Ratio: SR	จำนวนตัวอย่าง	ร้อยละ
สุขภาพทางการเงินดี	$SR \geq 1.33$	185 คน	43.02
สุขภาพทางการเงินเสี่ยง	$1.00 \leq SR < 1.33$	100 คน	23.26
สุขภาพทางการเงินวิกฤต	$SR < 1.00$	145 คน	33.72
รวม		430 คน	100

ที่มา: การคำนวณของผู้วิจัย

ด้านคุณลักษณะประชากร (Demographic Characteristics: DC)

ตาราง 18 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 60.33 ในขณะที่สุขภาพทางการเงินของเพศชายและเพศหญิงไม่แตกต่างกันมาก โดยสุขภาพทางการเงินอยู่ในระดับดีมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 42.86 และ 43.13 และสุขภาพทางการเงินวิกฤตคิดเป็นร้อยละ 32.14 และ 34.73 ตามลำดับ

ตาราง 18 ร้อยละของเพศเปรียบเทียบกับสุขภาพทางการเงิน

เพศ	สุขภาพทางการเงินวิกฤต	สุขภาพทางการเงินเสี่ยง	สุขภาพทางการเงินดี	รวม (คน)
ชาย	54 (32.14%)	42 (25.00%)	72 (42.86%)	168 (39.07%)
หญิง	91 (34.73%)	58 (22.14%)	113 (43.13%)	262 (60.33%)
รวม	145 (33.72%)	100 (23.26%)	185 (43.02%)	430 (100.00%)

ตาราง 19 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อายุอยู่ระหว่าง 30-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 40.70 และอายุระหว่าง 40-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 30.46 โดยคนอายุ 50 ปี ขึ้นไปมีสุขภาพทางการเงินอยู่ในระดับดีมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 65.31 และกลุ่มคนอายุน้อยกว่า 30 ปี อายุ 30-40 ปี และ อายุ 40-50 ปี มีสุขภาพทางการเงินวิกฤตใกล้เคียงกันประมาณร้อยละ 34-36

ตาราง 19 ร้อยละของอายุเปรียบเทียบกับสุขภาพทางการเงิน

อายุ	สุขภาพทางการเงินวิกฤต	สุขภาพทางการเงินเสี่ยง	สุขภาพทางการเงินดี	รวม (คน)
อายุน้อยกว่า 30 ปี	27 (36.00%)	18 (24.00%)	30 (40.00%)	75 (17.44%)
อายุตั้งแต่ 30 ปี ถึง 40 ปี	62 (35.43%)	42 (24.00%)	71 (40.57%)	175 (40.70%)

ตาราง 19 (ต่อ)

อายุ	สุขภาพทางการเงินวิกฤต	สุขภาพทางการเงินเสี่ยง	สุขภาพทางการเงินดี	รวม (คน)
อายุตั้งแต่ 40 ปี	45	34	52	131
ถึง 50 ปี	(34.35%)	(25.95%)	(39.69%)	(30.46%)
อายุตั้งแต่ 50 ปี	11	6	32	49
ขึ้นไป	(22.45%)	(12.24%)	(65.31%)	(11.40%)
รวม	145 (33.72%)	100 (23.26%)	185 (43.02%)	430 (100.00%)

ตาราง 20 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่สถานภาพเป็นคนโสดคิดเป็นร้อยละ 56.51 โดยคนโสดและคนสมรสมีสุขภาพทางการเงินอยู่ในระดับดีใกล้เคียงกันประมาณร้อยละ 41-44 แต่คนสมรสมีสุขภาพทางการเงินวิกฤตมากกว่าคิดเป็นร้อยละ 40.64

ตาราง 20 ร้อยละของสถานภาพเปรียบเทียบกับสุขภาพทางการเงิน

สถานภาพ	สุขภาพทางการเงินวิกฤต	สุขภาพทางการเงินเสี่ยง	สุขภาพทางการเงินดี	รวม (คน)
โสด	69 (28.40%)	67 (27.57%)	107 (44.03%)	243 (56.51%)
สมรส	76 (40.64%)	33 (17.65%)	78 (41.71%)	187 (43.40%)
รวม	145 (33.72%)	100 (23.26%)	185 (43.02%)	430 (100.00%)

ตาราง 21 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับปริญญาตรีและปริญญาโทในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันประมาณร้อยละ 39 และยังมีสุขภาพทางการเงินในระดับดีมากที่สุดร้อยละ 43-45 ในขณะที่คนจบการศึกษาระดับปริญญาเอกมีสุขภาพทางการเงินวิกฤตคิดเป็นร้อยละ 38.46

ตาราง 21 ร้อยละของระดับการศึกษาสูงสุดเปรียบเทียบกับสุขภาพทางการเงิน

ระดับการศึกษา สูงสุด	สุขภาพทาง การเงินวิกฤต	สุขภาพทาง การเงินเสี่ยง	สุขภาพทาง การเงินดี	รวม (คน)
ระดับปริญญาตรี	55 (32.35%)	37 (21.76%)	78 (45.88%)	170 (39.54%)
ระดับปริญญาโท	55 (32.54%)	41 (24.26%)	73 (43.20%)	169 (39.30%)
ระดับปริญญา เอก	35 (38.46%)	22 (24.18%)	34 (37.36%)	91 (21.16%)
รวม	145 (33.72%)	100 (23.26%)	185 (43.02%)	430 (100.00%)

ตาราง 22 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสถานที่ทำงานอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑลคิดเป็นร้อยละ 70 โดยคนที่ทำงานในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีสุขภาพทางการเงินอยู่ในระดับดีมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 46.48 และคนที่ทำงานในเขตภูมิภาคมีสุขภาพทางการเงินวิกฤตคิดเป็นร้อยละ 41.86

ตาราง 22 ร้อยละของเขตสถานที่ทำงานเปรียบเทียบกับสุขภาพทางการเงิน

เขตสถานที่ ทำงาน	สุขภาพทาง การเงินวิกฤต	สุขภาพทาง การเงินเสี่ยง	สุขภาพทาง การเงินดี	รวม (คน)
กรุงเทพและ ปริมณฑล	91 (30.23%)	69 (22.92%)	141 (46.48%)	301 (70.00%)
ส่วนภูมิภาค	54 (41.86%)	31 (24.03%)	44 (34.11%)	129 (30.00%)
รวม	145 (33.72%)	100 (23.26%)	185 (43.02%)	430 (100.00%)

ตาราง 23 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เคยเรียนหรือเคยเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการเงินคิดเป็นร้อยละ 58.60 โดยคนที่เคยเรียนหรือได้รับการอบรมทางการเงินมีสุขภาพทางการเงินอยู่ในระดับดีมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 45.63 ในขณะที่มีสุขภาพการเงินวิกฤตใกล้เคียงกันประมาณร้อยละ 33

ตาราง 23 ร้อยละของประสบการณ์ทางการเงินเปรียบเทียบกับสุขภาพทางการเงิน

ประสบการณ์ทางการเงิน	สุขภาพทางการเงินวิกฤต	สุขภาพทางการเงินเสี่ยง	สุขภาพทางการเงินดี	รวม (คน)
ไม่เคยเรียน/ไม่ได้	60	48	70	178
รับการอบรม	(33.71%)	(26.97%)	(39.33%)	(41.40%)
เคยเรียน/ได้รับ	85	52	115	252
การอบรมการเงิน	(33.73%)	(20.63%)	(45.63%)	(58.60%)
รวม	145	100	185	430
	(33.72%)	(23.26%)	(43.02%)	(100.00%)

ด้านทักษะทางการเงินส่วนบุคคล (Personal Financial Literacy: FL)

ทักษะทางการเงินส่วนบุคคลแบ่งออกเป็น 3 หมวด ได้แก่ความรู้ทางการเงิน พฤติกรรมทางการเงิน และทัศนคติทางการเงิน โดยมีรายละเอียดดังนี้ ความรู้ทางการเงินด้านการคำนวณกลุ่มตัวอย่างมีความรู้ทางการเงินในระดับปานกลางค่อนข้างต่ำ โดยมีคะแนนเฉลี่ย 6.21 จากคะแนนเต็ม 10 ด้านพฤติกรรมทางการเงินได้คะแนนเฉลี่ย 4.19 จากคะแนนเต็ม 5 โดยมีพฤติกรรมการชำระตรงตามเวลามากที่สุดได้คะแนนเฉลี่ย 4.40 ในขณะที่พฤติกรรมการตั้งเป้าหมายทางการเงินระยะยาวได้คะแนนต่ำสุดเฉลี่ย 3.89 จากคะแนนเต็ม 5 ส่วนด้านทัศนคติทางการเงินได้คะแนนเฉลี่ย 3.54 จากคะแนนเต็ม 5 โดยเชื่อว่าการออมสร้างความมั่นคงทางการเงินได้คะแนนมากที่สุดเฉลี่ย 4.30 ในขณะที่ความรู้ในรูปแบบการลงทุนและมีความสุขกับการใช้เงินได้คะแนนต่ำสุดประมาณ 2.80 จากคะแนนเต็ม 5 ดังตาราง 24

ตาราง 24 คะแนนทักษะทางการเงินส่วนบุคคล

ทักษะทางการเงิน	คะแนนเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน
ความรู้ทางการเงิน (Financial Knowledge) : คะแนนเต็ม 10		
ความรู้ทางการเงิน (การคำนวณ)	6.21	2.06
พฤติกรรมทางการเงิน (Financial Behavior) : คะแนนเต็ม 5		
ไตร่ตรองก่อนซื้อสินค้า	4.31	0.78
เปรียบเทียบสินค้าหลายๆ ชนิด	4.20	0.83
ชำระเงินตรงตามเวลา	4.40	0.85
ดูแลการเงินอย่างใกล้ชิด	4.17	0.88
ตั้งเป้าหมายการเงินระยะยาว	3.89	0.94
ค่าเฉลี่ย	4.19	
ทัศนคติทางการเงิน (Financial Attitude) : คะแนนเต็ม 5		
มีความรู้ในรูปแบบการลงทุน	2.81	0.97
การออมทำให้รู้จักการวางแผนการเงิน	3.81	0.94
การออมสร้างความมั่นคงทางการเงิน	4.30	0.80
ภูมิใจที่สามารถออมเงินได้	4.01	0.96
มีความสุขกับการใช้เงิน	2.75	1.06
ค่าเฉลี่ย	3.54	

ต่อเมื่อเมื่อพิจารณาทักษะทางการเงิน 3 ด้านเป็นรายข้อ (ตาราง 25) พบว่า 1) คนที่มีสุขภาพทางการเงินดีจะมีคะแนนความรู้ทางการเงินด้านการคำนวณมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับคนที่มีสุขภาพการเงินวิกฤต 2) คนที่มีสุขภาพทางการเงินดีจะมีพฤติกรรมตั้งเป้าหมายการเงินระยะยาวมากที่สุดสูงถึงร้อยละ 49.62 และมากร้อยละ 41.18 ซึ่งมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับคนที่มีสุขภาพการเงินวิกฤต และ 3) คนที่มีสุขภาพทางการเงินดีจะมีทัศนคติการออมทำให้รู้จักการวางแผนการเงินมากที่สุดร้อยละ 46.96 และมากร้อยละ 50.63 ซึ่งมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับคนที่มีสุขภาพการเงินวิกฤต

ตาราง 25 ทักษะทางการเงินส่วนบุคคลเปรียบเทียบกับสุขภาพทางการเงิน

ทักษะทางการเงิน	สุขภาพทางการเงินวิกฤต	สุขภาพทางการเงินเสี่ยง	สุขภาพทางการเงินดี	รวม
ความรู้ทางการเงิน :				
การคำนวณ (ค่าเฉลี่ย)	5.74	6.32	6.56	
พฤติกรรมทางการเงิน : ตั้งเป้าหมายการเงินระยะยาว				
น้อยที่สุด	3 (50.00%)	1 (16.67%)	2 (33.33%)	6 (1.40%)
น้อย	9 (45.00%)	5 (25.00%)	6 (30.00%)	20 (4.65%)
ปานกลาง	42 (35.00%)	29 (24.17%)	49 (40.83%)	120 (27.91%)
มาก	52 (33.99%)	38 (24.84%)	63 (41.18%)	153 (35.58%)
มากที่สุด	39 (29.77%)	27 (20.61%)	65 (49.62%)	131 (30.47%)
รวม	145 (33.72%)	100 (23.26%)	185 (43.02%)	430 (100.00%)
ทัศนคติทางการเงิน : การออมทำให้รู้จักการวางแผนการเงิน				
น้อยที่สุด	1 (20.00%)	3 (60.00%)	1 (20.00%)	5 (1.16%)
น้อย	13 (46.43%)	5 (17.86%)	10 (35.71%)	28 (6.51%)
ปานกลาง	52 (41.94%)	32 (25.81%)	40 (32.26%)	124 (28.84%)
มาก	41 (25.95%)	37 (23.42%)	80 (50.63%)	158 (36.74%)
มากที่สุด	38 (33.04%)	23 (20.00%)	54 (46.96%)	115 (26.74%)
รวม	145 (33.72%)	100 (23.26%)	185 (43.02%)	430 (100.00%)

ด้านการวางแผนการเงินส่วนบุคคล (Personal Financial Planning: FP)

การวางแผนการออมและการลงทุน (Saving and Investment Planning)

การวางแผนการเงินส่วนบุคคล หมายถึงการจัดสรรพอร์ตเงินออมเงินลงทุนในช่องทางต่างๆ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละเท่าใดของเงินออมเงินลงทุนทั้งหมด ทั้งนี้เป็นการออมการลงทุนโดยสมัครใจของกลุ่มตัวอย่างโดยไม่นับรวมการออมภาคบังคับในกองทุนประกันสังคม และกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ (Provident Fund) พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการออมการลงทุนในเงินฝากธนาคารพาณิชย์มากที่สุดร้อยละ 28.50 รองลงมาได้แก่ อสังหาริมทรัพย์ร้อยละ 21.54 สหกรณ์ออมทรัพย์ร้อยละ 21.05 และประกันชีวิตร้อยละ 11.15 ยังพบว่าคนที่มีความสุขทางการเงินดีมีการถือเงินสดและออมเงินในธนาคารพาณิชย์ และตลาดหลักทรัพย์น้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับคนที่มีความสุขทางการเงินวิกฤต ส่วนคนที่มีความสุขทางการเงินดีมีการออมเงินในสหกรณ์ออมทรัพย์ อสังหาริมทรัพย์ กองทุนรวม และประกันชีวิตมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับคนที่มีความสุขทางการเงินวิกฤต ดังตาราง 26

ตาราง 26 ร้อยละของการจัดสรรพอร์ตการลงทุนเปรียบเทียบกับสุขภาพทางการเงิน

ประเภท เงินออม	สุขภาพทาง การเงินวิกฤต	สุขภาพทาง การเงินเสี่ยง	สุขภาพทาง การเงินดี	รวม
Cash	6.08%	5.99%	3.29%	5.12%
Bank	29.79%	30.30%	25.41%	28.50%
Cooperative	20.50%	19.41%	23.25%	21.05%
SET	4.91%	2.19%	2.57%	3.23%
Property	21.36%	15.98%	27.29%	21.54%
Fund	2.82%	5.47%	3.81%	4.03%
Insurance	9.50%	13.62%	10.32%	11.15%
Other	5.03%	7.03%	4.06%	5.37%
			รวม	100%

การวางแผนหนี้ หมายถึงการสร้างภาระผูกพันทางการเงินในอนาคต โดยแบ่งเป็นหนี้เพื่อการบริโภคจัดเป็นหนี้ที่ต้องพึงระวังเพราะเป็นหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้และใช้หมดไปกับการบริโภค ส่วนหนี้เพื่อการลงทุน เช่น อสังหาริมทรัพย์ จัดเป็นหนี้ดีเพราะเป็นการผูกมัดการออมเงิน

ในระยะยาวและยังทำให้เงินออมเพิ่มขึ้นด้วยจากการที่มูลค่าของสินทรัพย์เพิ่มขึ้น พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีภาระหนี้เพื่อการบริโภคมากที่สุดร้อยละ 31.86 มีภาระหนี้ทั้งการบริโภคและการลงทุนร้อยละ 23.49 และมีภาระหนี้เพื่อการลงทุนอย่างเดียวร้อยละ 15.81 ในขณะที่ไม่มีภาระหนี้เลยคิดเป็นร้อยละ 28.84 ดังตาราง 27 โดยผลการศึกษานี้ใกล้เคียงกับรายงานของธนาคารแห่งประเทศไทย (2562) กล่าวว่าการก่อหนี้ของครัวเรือนไทยส่วนใหญ่เป็นหนี้ระยะสั้นเพื่อใช้อุปโภคบริโภคมีสัดส่วนร้อยละ 32 ของหนี้รวม ขณะที่การก่อหนี้ระยะยาวเพื่อซื้อสินทรัพย์ที่มีความมั่นคงมีสัดส่วนน้อยเพียงร้อยละ 34 ของหนี้รวม แตกต่างกับประเทศอื่นที่มีสัดส่วนการก่อหนี้เพื่อที่อยู่อาศัยมากกว่าครึ่งหนึ่งของหนี้รวม เช่น ประเทศสิงคโปร์ร้อยละ 75 ประเทศญี่ปุ่นร้อยละ 68 ประเทศเกาหลีใต้และมาเลเซียร้อยละ 52 นอกจากนี้แล้วยังพบว่า คนที่มีหนี้เพื่อการลงทุนมีสุขภาพทางการเงินในระดับดีมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 63.24 และคนที่มีหนี้เพื่อการบริโภคและลงทุน และมีหนี้เพื่อการบริโภคอย่างเดียวมีสุขภาพทางการเงินวิกฤตคิดเป็นร้อยละ 41.58 และ 38.69 ตามลำดับ

ตาราง 27 ร้อยละของประเภทหนี้เปรียบเทียบกับสุขภาพทางการเงิน

ประเภทหนี้	สุขภาพทางการเงินวิกฤต	สุขภาพทางการเงินเสี่ยง	สุขภาพทางการเงินดี	รวม (คน)
ไม่มีภาระหนี้	35 (28.23%)	31 (25.00%)	58 (46.77%)	124 (28.84%)
มีหนี้เพื่อการบริโภค	53 (38.69%)	41 (29.93%)	43 (31.39%)	137 (31.86%)
มีหนี้เพื่อการลงทุน	15 (22.06%)	10 (14.18%)	43 (63.24%)	68 (15.81%)
มีหนี้เพื่อการบริโภคและลงทุน	42 (41.58%)	18 (17.82%)	41 (40.59%)	101 (23.49%)
รวม	145 (33.72%)	100 (23.26%)	185 (43.02%)	430 (100.00%)

การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความยั่งยืนทางการเงิน

ตาราง 28 แสดงการวิเคราะห์ผลกระทบของคุณลักษณะทางประชากร ทักษะทางการเงิน และการวางแผนการเงินส่วนบุคคลที่มีต่อความอยู่รอดทางการเงิน ทั้งนี้ก่อนการวิเคราะห์ผู้วิจัยได้ตรวจสอบ Multicollinearity พบว่าไม่มีตัวแปรอิสระคู่ใดที่มีความสัมพันธ์กันมากกว่า 0.8 จากนั้นตรวจสอบความเหมาะสมของแบบจำลอง โดยการทดสอบสัมประสิทธิ์การถดถอยในแบบจำลองแต่ละกลุ่มว่าเท่ากันหรือไม่ (Proportionality of Odds) (Lachin, 2000) ได้ค่า Chi-square เท่ากับ 39.80 นั้นแสดงว่าสัดส่วนการแบ่งกลุ่มมีค่าไม่แตกต่างกัน (Parallel) และได้เกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่งกลุ่มความอยู่รอดทางการเงิน คือ Cut1 หมายถึง ค่าที่แบ่งระหว่างกลุ่มสุขภาพการเงินวิกฤตกับสุขภาพการเงินเสี่ยง และ Cut2 หมายถึง ค่าที่แบ่งระหว่างกลุ่มสุขภาพการเงินเสี่ยงกับสุขภาพการเงินดี ต่อมาตรวจสอบการกระจายของค่าความคาดเคลื่อน พบว่าเป็นแบบโค้งไม่ปกติ (not normal) ดังนั้นจึงได้แบบจำลองที่เหมาะสมในการวิเคราะห์นี้ คือถดถอยโลจิสติกแบบเรียงลำดับ (Ordered Logistic Regression) จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่าง 430 คน โดยมีค่า Log likelihood เท่ากับ -413.04 ค่า Likelihood Ratio Chi-square เท่ากับ 92.96 หมายความว่าตัวแปรอิสระอย่างน้อย 1 ตัว มีผลต่อแนวโน้มความอยู่รอดทางการเงิน ทั้งนี้เมื่อสรุปผลการศึกษาโดยรวมแล้ว พบว่าแนวโน้มคนที่จะได้รับการจัดลำดับอยู่ในกลุ่มสุขภาพทางการเงินวิกฤตมีร้อยละ 30.88 กลุ่มสุขภาพทางการเงินเสี่ยงมีร้อยละ 27.41 และกลุ่มสุขภาพทางการเงินดีมีร้อยละ 41.71

ต่อมาวิเคราะห์ค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal Effects) ของปัจจัยที่มีต่อแนวโน้มความอยู่รอดทางการเงิน (SR) โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ สุขภาพทางการเงินวิกฤต Pr(1) สุขภาพทางการเงินเสี่ยง Pr(2) และสุขภาพทางการเงินดี Pr(3) ตัวแปรอิสระแบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านคุณลักษณะประชากร ด้านทักษะทางการเงิน และด้านการวางแผนการเงิน เมื่อปัจจัยต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปมีแนวโน้มที่จะส่งผลต่อสุขภาพการเงินอย่างไร มีรายละเอียดดังนี้

ด้านคุณลักษณะทางประชากร

พบว่า อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา และเขตสถานที่ทำงาน เป็นตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติ โดยที่คนอายุมากกว่าหรือเท่ากับ 50 ปี มีแนวโน้มที่จะเกิดวิกฤตการเงินน้อยกว่าคนอายุต่ำกว่า 30 ปี ร้อยละ 21.27 มีแนวโน้มที่จะเกิดความเสี่ยงทางการเงินน้อยกว่าอายุต่ำกว่า 30 ปี ร้อยละ 9.07 และมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีมากกว่าอายุต่ำกว่า 30 ปี ร้อยละ 30.35 ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 กล่าวคือคนวัยใกล้เกษียณ (อายุ 50 ปีขึ้นไป) มีการเตรียมความพร้อมทางการเงินเพื่อการเกษียณมากกว่าคนที่อยู่ในช่วงวัย 30-50 ปี สอดคล้องกับการศึกษาของ มุกดา ไควหกุล (2559) กล่าวว่าคนที่มีอายุมากจะมีการออมมากขึ้น แต่การเตรียม

ตัวทางการเงินเพื่อวัยเกษียณนั้นควรเริ่มต้นตั้งแต่อายุน้อยๆ โดยเฉพาะคนในกลุ่มอายุ 40-50 ปี ควรจะเริ่มวางแผนทางการเงินเพื่อวัยเกษียณทันทีก่อนที่จะสายเกินไป

คนโสดมีแนวโน้มที่จะเกิดวิกฤตการเงินน้อยกว่าสถานภาพสมรสร้อยละ 17.47 มีแนวโน้มที่จะเกิดความเสี่ยงทางการเงินน้อยกว่าสถานภาพสมรสร้อยละ 1.78 และมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีมากกว่าสถานภาพสมรสร้อยละ 19.26 ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 กล่าวคือคนโสดมีรายจ่ายในชีวิตประจำวันน้อยกว่าคนสมรสจึงทำให้มีเงินเก็บออมมากกว่าและมีแนวโน้มที่จะอยู่รอดทางการเงินมากกว่า อีกทั้งการศึกษาในประเทศเวียดนาม (Kono & Tanaka, 2019) ยังพบว่าคนที่แต่งงานแล้วไม่ได้ทำให้การออมเพิ่มขึ้นแต่ยังทำให้ปัญหาหนี้สินรุนแรงมากขึ้น อย่างไรก็ตามเมื่อถึงวัยเกษียณแล้ว คนโสดไม่มีรายได้จากบุตรหลานที่คอยดูแลช่วยเหลือ ดังนั้น การเตรียมความพร้อมทางการเงินเพื่อวัยเกษียณจึงเป็นเรื่องจำเป็นมากสำหรับทุกคนรวมถึงคนโสดด้วยที่จะต้องดูแลตนเอง

คนจบการศึกษาระดับปริญญาเอกมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีน้อยกว่าระดับปริญญาโทร้อยละ 11.15 ณ ระดับนัยสำคัญ 0.01 กล่าวคือ การศึกษาระดับปริญญาเอกใช้ระยะเวลาศึกษานานหลายปีจึงทำให้มีระยะเวลาในการเก็บออมเงินน้อยกว่า แต่ไม่ได้หมายความว่าคนที่จบการศึกษาระดับปริญญาเอกจะมีสุขภาพทางการเงินวิกฤตมากกว่าระดับปริญญาโท แสดงให้เห็นว่าคนที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี หรือปริญญาโท สามารถมีสุขภาพทางการเงินที่ดีได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวางแผนจัดการทางการเงินของแต่ละบุคคล

คนทำงานในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีแนวโน้มที่จะเกิดวิกฤตการเงินน้อยกว่าเขตภูมิภาคร้อยละ 9.84 และมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีมากกว่าเขตภูมิภาคร้อยละ 10.66 ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.10 กล่าวคือ คนทำงานในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการออมการลงทุนมากกว่ารวมทั้งมีสิ่งกระตุ้นในการเตรียมตัวและวางแผนจัดการทางการเงินในวัยเกษียณมากกว่าด้วย

ด้านทักษะทางการเงินส่วนบุคคล

ความรู้ทางการเงิน พบว่าเป็นตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อคนมีความรู้ทางการเงินด้านการคำนวณเพิ่มขึ้น 1 คะแนนมีแนวโน้มที่จะเกิดวิกฤตการเงินลดลงร้อยละ 4.87 มีแนวโน้มที่จะเกิดความเสี่ยงทางการเงินลดลงร้อยละ 0.67 และมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีเพิ่มขึ้นร้อยละ 5.55 ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 กล่าวคือคนที่มีความรู้ทางการเงินด้านการคำนวณจะคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับอัตราผลตอบแทนและความเสี่ยงในการออมการลงทุนได้ดีกว่า อีกทั้งยังมีการวางแผนทางการเงินและคำนวณเกี่ยวกับเงินออมเพื่อใช้ในวัยเกษียณ

พฤติกรรมทางการเงิน พบว่าการตั้งเป้าหมายทางการเงินในระยะยาวเป็นตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อคนมีการตั้งเป้าหมายการเงินระยะยาวเพิ่มขึ้น 1 คะแนน มีแนวโน้มที่จะเกิดวิกฤตการเงินลดลงร้อยละ 5.72 และมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีเพิ่มขึ้นร้อยละ 6.51 ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.10 กล่าวคือ การตั้งเป้าหมายทางการเงินในระยะยาว เช่น การออมเงิน เพื่อใช้ในวัยเกษียณจะทำให้ผู้ออมเงินพยายามทำให้ได้ตามเป้าหมายทางการเงินที่ตั้งไว้ และทำให้สัดส่วนของเงินออมเงินลงทุนเพิ่มขึ้นด้วย

ทัศนคติทางการเงิน พบว่าการออมทำให้รู้จักการวางแผนการเงินเป็นตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อคนมีวางแผนการเงินเพิ่มขึ้น 1 คะแนนมีแนวโน้มที่จะเกิดวิกฤตการเงินลดลงร้อยละ 5.03 และมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีเพิ่มขึ้นร้อยละ 5.73 ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.10 กล่าวคือ คนที่มีทัศนคติที่ดีเอาใจใส่ทางการเงินของตนเอง และมีการวางแผนจัดสรรเงินออมเงินลงทุนของตนเอง ในระยะยาวมีแนวโน้มทำให้สัดส่วนเงินออมเงินลงทุนในวัยเกษียณมากกว่า

ด้านการวางแผนการเงินส่วนบุคคล (Financial Planning)

พบว่า การออมและลงทุนในสหกรณ์ออมทรัพย์ อสังหาริมทรัพย์ กองทุนรวม ประกันชีวิต และการวางแผนหนี้ เป็นตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ เมื่อจำนวนเงินออมในสหกรณ์ออมทรัพย์เพิ่มขึ้นร้อยละ 1 ของจำนวนเงินทั้งหมด มีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินวิกฤตลดลงร้อยละ 0.52 มีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินเสี่ยงลดลงร้อยละ 0.07 และมีแนวโน้มที่จะสุขภาพทางการเงินดีเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.59 ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

จำนวนเงินออมและลงทุนในอสังหาริมทรัพย์เพิ่มขึ้นร้อยละ 1 ของจำนวนเงินทั้งหมด มีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินวิกฤตลดลงร้อยละ 0.57 มีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินเสี่ยงลดลงร้อยละ 0.08 และมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.65 ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

จำนวนเงินออมและลงทุนในกองทุนรวมเพิ่มขึ้นร้อยละ 1 ของจำนวนเงินทั้งหมด มีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินวิกฤตลดลงร้อยละ 0.48 และมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.55 ณ ระดับนัยสำคัญ 0.10

จำนวนเงินออมและลงทุนในประกันชีวิตเพิ่มร้อยละ 1 ของจำนวนเงินทั้งหมด มีแนวโน้มที่จะวิกฤตการเงินลดลงร้อยละ 0.45 และมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.51 ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.10

ทั้งนี้สังเกตได้ว่า การออมและลงทุนในสหกรณ์ออมทรัพย์ อสังหาริมทรัพย์ กองทุนรวม และประกันชีวิต เป็นการผูกมัดตนเองให้ออมเงินในระยะยาวมากกว่า 10 ปี การเบิกถอนเงินมาใช้จ่ายกระทำได้ยากทำให้สุขภาพทางการเงินดีกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับการออมเงินในธนาคารพาณิชย์หรือตลาดหลักทรัพย์ สอดคล้องกับการศึกษาของ Lusardi and Mitchell (2011) กล่าวว่า ครอบครัวที่มีการวางแผนทางการเงินจะประสบความสำเร็จในการสะสมความมั่งคั่งเพื่อการเกษียณการทำงานมากกว่าครอบครัวที่ไม่มีการวางแผนทางการเงิน

ด้านการวางแผนหนี้ (Debt Planning) พบว่า คนที่มีภาระหนี้เพื่อการบริโภคอย่างเดียวมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินวิกฤตมากกว่าหนี้เพื่อการลงทุนร้อยละ 26.28 และมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีน้อยกว่าหนี้เพื่อการลงทุนร้อยละ 26.59 ณ ระดับนัยสำคัญ 0.01 ในขณะที่คนที่มีการหนี้เพื่อการบริโภคและการลงทุนมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินวิกฤตมากกว่าหนี้เพื่อการลงทุนอย่างเดียวร้อยละ 24.20 และมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีน้อยกว่าหนี้เพื่อการลงทุนอย่างเดียวร้อยละ 23.64 ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 กล่าวคือคนที่มีการหนี้เพื่อการบริโภคเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบในทางลบต่อความอยู่รอดทางการเงินอย่างมาก เพราะเป็นการนำรายได้ในอนาคตมาใช้จ่ายและหมดไปในปัจจุบัน ทำให้สุขภาพการเงินมีแนวโน้มเข้าสู่ความเสี่ยงหรือภาวะวิกฤตสูงมาก เมื่อเปรียบเทียบกับคนที่มีการหนี้เพื่อการลงทุน เพราะเป็นการออมการลงทุนในระยะยาวอีกทั้งยังได้รับผลตอบแทนจากการลงทุนในรูปของมูลค่าสินทรัพย์ที่เพิ่มขึ้น ถึงแม้ว่าจะต้องเสียอัตราดอกเบี้ยจากการกู้ยืมเงินแต่อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ยืมในปัจจุบันต่ำมาก

ตาราง 28 การวิเคราะห์ถดถอยโลจิสติกแบบเรียงลำดับ (Ordered Logistic Regression)

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์ (Coefficients)	ค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal Effect): dy/dx		
		สุขภาพการเงินวิกฤต	สุขภาพการเงินเสี่ยง	สุขภาพการเงินดี
		Pr(1) = 30.88	Pr(2) = 27.41	Pr(3) = 41.71
ด้านคุณลักษณะประชากร (Demographic Characteristics: DC)				
Male	0.2285	-0.0615	-0.0097	0.0712
Female	กลุ่มอ้างอิง			
Age < 30	กลุ่มอ้างอิง			
30 ≤ Age < 40	0.4191	-0.0879	-0.0142	0.1021
40 ≤ Age < 50	0.4280	-0.0882	-0.0167	0.1049
Age ≥ 50	1.2605***	-0.2127***	-0.0907*	0.3035***
Single	0.8095***	-0.1747***	-0.0178*	0.1926***

ตาราง 28 (ต่อ)

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์ (Coefficients)	ค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal Effect): dy/dx		
		สุขภาพการเงินวิกฤต Pr(1) = 30.88	สุขภาพการเงินเสี่ยง Pr(2) = 27.41	สุขภาพการเงินดี Pr(3) = 41.71
Married		กลุ่มอ้างอิง		
Undergraduate	0.3614	-0.0759	-0.0122	0.0881
Graduate		กลุ่มอ้างอิง		
Ph.D.	-0.4731 [*]	0.1056	0.0058	-0.1115 [*]
Bangkok	0.4475 [*]	-0.0984 [*]	-0.0081	0.1066 [*]
Regions		กลุ่มอ้างอิง		
Train	-0.1461	0.0310	0.0045	-0.0356
No train		กลุ่มอ้างอิง		
ด้านทักษะทางการเงินส่วนบุคคล (Personal Financial Literacy: FL)				
Financial Knowledge				
ด้านการคำนวณ	0.2285 ^{***}	-0.0487 ^{***}	-0.0067 ^{**}	0.0555 ^{***}
Financial Behavior				
ไต่รถรอกก่อนซื้อ	-0.0778	0.0166	0.0023	-0.0189
เปรียบเทียบสินค้า	-0.2389	0.0507	0.0070	-0.0578
ชำระเงินตรงเวลา	0.0090	-0.0019	-0.0002	0.0021
ดูแลการเงิน	0.0021	-0.0004	-0.0001	0.0005
ตั้งเป้าหมายการเงิน	0.2680 [*]	-0.0572 [*]	-0.0079	0.0651 [*]
Financial Attitude				
มีความรู้ในการลงทุน	-0.0369	0.0078	0.0010	-0.0089
รู้จักการวางแผน	0.2358 [*]	-0.0503 [*]	-0.0069	0.0573 [*]
สร้างความมั่นคง	-0.1182	0.0252	0.0035	-0.0287
ภูมิใจในการออม	0.0778	-0.0166	-0.0023	0.0189
มีความสุขการใช้เงิน	0.0172	-0.0036	-0.0005	0.0041
ด้านการวางแผนการเงินส่วนบุคคล (Personal Financial Planning: FP)				
การวางแผนการออมและการลงทุน (Saving and Investment Planning)				
Bank	0.0175	-0.0037	-0.0005	0.0042
Cooperative	0.0245 ^{**}	-0.0052 ^{**}	-0.0007 [*]	0.0059 ^{**}
SET	-0.0047	0.0010	0.0001	-0.0011
Property	0.0267 ^{**}	-0.0057 ^{**}	-0.0008 [*]	0.0065 ^{**}

ตาราง 28 (ต่อ)

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์ (Coefficients)	ค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal Effect): dy/dx		
		สุขภาพการเงินวิกฤต Pr(1) = 30.88	สุขภาพการเงินเสี่ยง Pr(2) = 27.41	สุขภาพการเงินดี Pr(3) = 41.71
Fund	0.0228 [*]	-0.0048 [*]	-0.0006	0.0055 [*]
Insurance	0.0210 [*]	-0.0045 [*]	-0.0006	0.0051 [*]
Other	0.0168	-0.0035	-0.0005	0.0040
การวางแผนหนี้ (Debt Planning)				
ไม่มีภาระหนี้	-0.4110	0.0903	0.0076	-0.0981
หนี้เพื่อการบริโภค	-1.1710 ^{***}	0.2628 ^{***}	0.0031	-0.2659 ^{***}
หนี้เพื่อการลงทุน	กลุ่มอ้างอิง			
หนี้บริโภค&ลงทุน	-1.0558 ^{***}	0.2420 ^{***}	-0.0055	-0.2364 ^{***}
_cut1	3.5781	(Ancillary parameters)		
_cut2	4.7184			
Number of obs. = 430 คน				
Log likelihood = -413.0407		LR chi-square = 92.96	Peseudo R ² = 0.1011	P-value = 0.0000
Test of proportionality of odds				
Chi-square = 39.80		Prob > chi2 = 0.1087		

หมายเหตุ: * $p < 0.10$ ** $p < 0.05$ และ *** $p < 0.01$

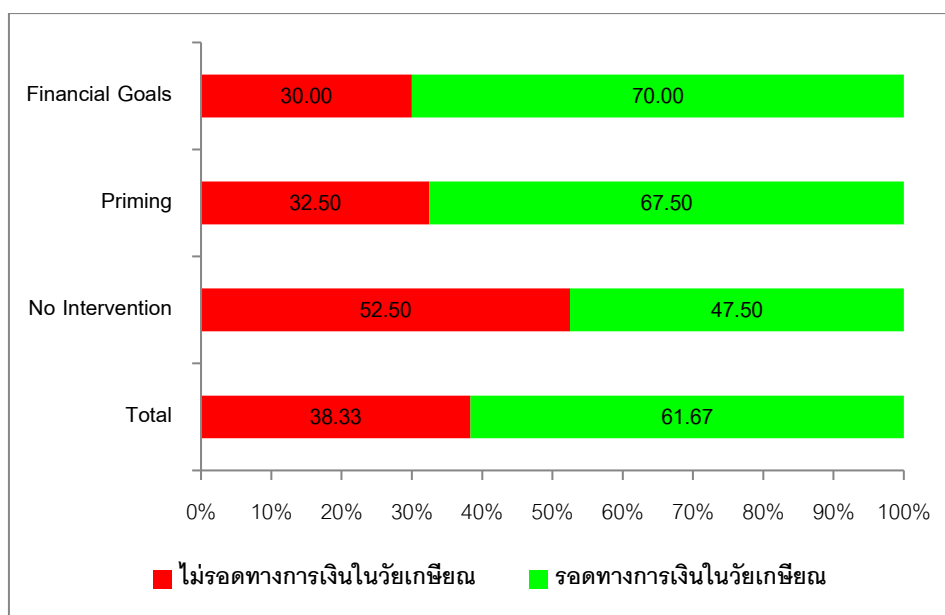
ผลการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research)

ต่อมาผู้วิจัยออกแบบการทดลองทางการเงิน (Financial Experimental) เพื่อค้นหาเครื่องมือในการสร้างความยั่งยืนทางการเงิน และยืนยันผลการวิจัยเชิงสำรวจในประเด็นทักษะทางการเงิน (Financial Literacy) โดยสุ่มตัวอย่างจากพนักงานมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 120 คน ด้วยวิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในการทดลองกลุ่มตัวอย่างจะได้รับ URL ที่ไม่ซ้ำกันเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมการออมการลงทุนเพื่อวัยเกษียณ ผ่านโปรแกรม google sheet จำนวนทั้งหมด 15 รอบต่อคน ในแต่ละรอบกลุ่มตัวอย่างจะได้สถานการณ์สมมติเกี่ยวกับรายได้รายจ่ายและมีเงินคงเหลือจำนวนหนึ่ง ต่อมาผู้วิจัยจะมีสินค้านำเสนอเพื่อจูงใจให้กลุ่มตัวอย่างเลือกซื้อ กลุ่มตัวอย่างจะต้องเลือกระหว่างการบริโภคในปัจจุบันหรือจะเก็บออมเพื่อใช้ในวัยเกษียณ ในกรณีที่ผู้ร่วมทดลองตัดสินใจซื้อเท่ากับว่ารอบนั้น

ผู้เข้าร่วมการทดลองจะมีเงินออมลดลง จากนั้นกลุ่มตัวอย่างที่มีเงินออมจะวางแผนทางการเงิน โดยนำเงินออมไปลงทุนใน 3 ทางเลือกที่มีผลตอบแทนและความเสี่ยงแตกต่างกัน คือ ฝากธนาคารพาณิชย์ ลงทุนในอสังหาริมทรัพย์ และลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยต้องการศึกษาผลกระทบของเครื่องมือ (Treatment) จึงแบ่งการทดลองออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มที่ไม่มีการแทรกแซงใดๆ (No Intervention) จำนวน 40 คน 2) กลุ่มที่มีการแทรกแซงโดยการกำหนด (Regulator) ให้ตั้งเป้าหมายทางการเงินเพื่อวัยเกษียณ (Financial Goals) จำนวน 40 คน และ 3) กลุ่มที่มีการสะกิด (Nudge) ด้วยวิธีการชี้นำข้อมูล (Priming) ทางการเงินและการลงทุนที่สำคัญ (Financial Literacy) จำนวน 40 คน เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมการออมการลงทุนของกลุ่มตัวอย่าง และประเมินความอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณการทำงาน

ผลการทดลองความอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณ

ผลการทดลองในภาพประกอบ 18 พบว่า กลุ่มที่ไม่มีการแทรกแซงใดๆ (No Intervention) อยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณร้อยละ 47.50 กลุ่มที่มีการชี้นำ (Priming) โดยให้ข้อมูลทางการเงินการลงทุนอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณร้อยละ 67.50 และกลุ่มที่มีการกำหนดนโยบาย (Regulator) ให้ตั้งเป้าหมายทางการเงินอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณร้อยละ 70.00 เมื่อพิจารณาในภาพรวมทั้งหมด พบว่ากลุ่มตัวอย่างอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณร้อยละ 61.67 ในขณะที่ไม่สามารถอยู่รอดทางการเงินร้อยละ 38.33 สอดคล้องกับผลการศึกษาในงานวิจัยเชิงสำรวจนี้ที่พบว่าสุขภาพทางการเงินในกลุ่มวิกฤตมีร้อยละ 33.72 เมื่อมีการให้ข้อมูลชี้นำทางการเงินการลงทุนที่สำคัญๆ ทำให้กลุ่มตัวอย่างอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณเพิ่มขึ้นร้อยละ 20 และเมื่อมีการกำหนดให้ตั้งเป้าหมายทางการเงินทำให้กลุ่มตัวอย่างอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณเพิ่มขึ้นร้อยละ 22.50 เมื่อเปรียบเทียบกับการไม่แทรกแซงใดๆ จะเห็นได้ว่าการกำหนดนโยบายให้ตั้งเป้าหมายทางการเงินมีผลทำให้อยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณมากกว่าการชี้นำด้วยการให้ข้อมูลทางการเงินเล็กน้อย อย่างไรก็ตามการให้ชี้นำด้วยข้อมูลทางการเงินที่สำคัญๆ (Priming) ทำให้ผู้เข้าร่วมการทดลองยอมรับโดยสมัครใจไม่มีการต่อต้าน ต่างกับการกำหนดนโยบาย (Regulator) ตั้งเป้าหมายทางการเงินอาจจะรู้สึกว่าเป็นการบังคับ

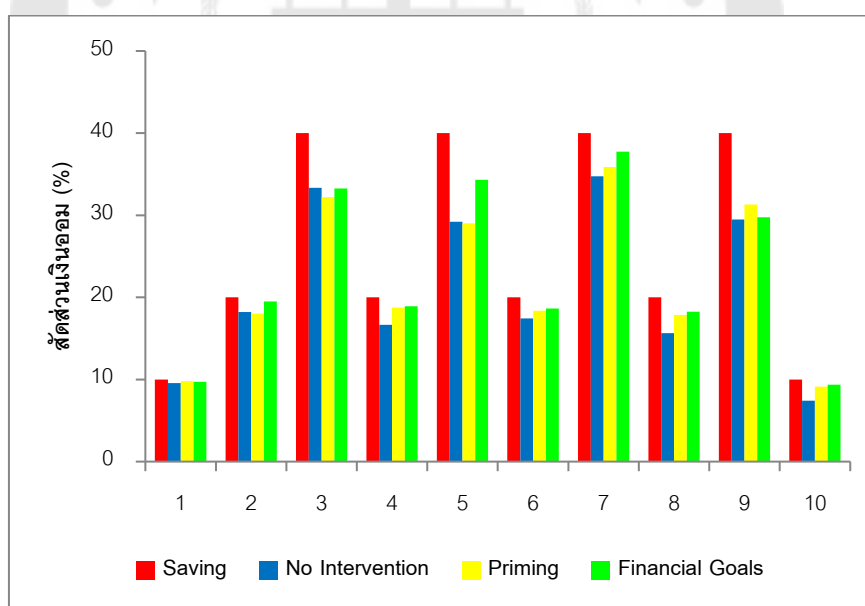

ภาพประกอบ 18 เปรียบเทียบผลการทดลองความอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณ

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาพฤติกรรมการออมการลงทุน พบว่าการกำหนดนโยบาย (Regulator) ให้ตั้งเป้าหมายทางการเงิน และการสะกิด (Nudge) ด้วยวิธีการชี้นำข้อมูล (Priming) ทางการเงิน และการลงทุนที่สำคัญๆ ทำให้กลุ่มตัวอย่างอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีไม่แทรกแซงใดๆ (No Intervention) อย่างไรก็ตามการศึกษาของ Thaler and Sunstein (2008) กล่าวถึงข้อค้นพบที่ทำให้การออมเป็นเรื่องยากเป็นเพราะมนุษย์มีข้อบกพร่องโดยธรรมชาติ 3 ประการ ขณะที่การทดลองสังเกตพฤติกรรมการออมการลงทุนของผู้เข้าร่วมการทดลองพบข้อบกพร่องดังกล่าว คือ

1. ความเฉื่อย (Inertia) กล่าวคือกลุ่มทดลองที่เป็นกลุ่มควบคุมจะไม่ได้รับข้อมูลใดๆ (No Intervention) ในการทดลองรอบที่ 1 – 10 เมื่อมีการกระตุ้นโดยใช้สินค้าเป็นสิ่งล่อใจให้ซื้อหรือบริโภค พบว่าผู้เข้าร่วมการทดลองที่มีพฤติกรรมชอบซื้อก็จะซื้อสินค้าเกือบทุกๆ รอบ ในขณะที่คนที่ไม่ซื้อสินค้านี้ก็จะมีพฤติกรรมเหมือนเดิมแม้ว่าจะมีสินค้ามากระตุ้นแล้ว ลักษณะเช่นนี้เป็นพฤติกรรมของมนุษย์มักจะกระทำเหมือนๆ เดิม หรือเรียกว่า “Inertia” ต่อมาเมื่อมีการให้ข้อมูลชี้นำ (Priming) โดยการให้ข้อมูลทางการเงิน และการกำหนดนโยบาย (Regulator) ให้ตั้งเป้าหมายทางการเงิน พบว่าเมื่อมีสินค้ามากระตุ้นล่อใจให้ซื้อ ผู้เล่นมีพฤติกรรมเปลี่ยนไปโดยเลือกที่จะไม่ซื้อสินค้ามากขึ้นจึงทำให้สัดส่วนเงินออมมากกว่า และสามารถยืนยันผลการทดลองได้ในทุกๆ รอบของการทดลอง (ภาพประกอบ 19) สอดคล้องกับการศึกษาของ Hastings and

Mitchell (2020) ในประเทศชิลี พบว่าการให้ความรู้ทางการเงินพื้นฐาน เช่น อัตราเงินเฟ้อ การคำนวณอัตราดอกเบี้ย และอัตราผลตอบแทนการลงทุน ทำให้การออมเงินเพื่อวัยเกษียณเพิ่มขึ้น และ (Bhutoria & Vignoles, 2018; Huang, Nam, & Sherraden, 2013; Tasneem, Azerot, de Montaignac, & Engle-Warnick, 2018) นอกจากนี้ Lusardi and Mitchell (2011) ยังพบว่าผู้ที่มีคะแนนทักษะทางการเงินสูงมีแนวโน้มที่จะวางแผนเกษียณการทำงานมากกว่า อย่างไรก็ตามในการทดลองสัดส่วนเงินออมของกลุ่มที่ถูกชี้นำ (Priming) และกลุ่มที่ถูกบังคับ (Regulator) เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มที่ไม่มีการแทรกแซงใดๆ (No Intervention) แล้วแตกต่างกันไม่มาก เนื่องจากสินค้าที่นำมาจูงใจให้กลุ่มทดลองซื้อมี 1 ชนิดในแต่ละรอบ ความพอใจในสินค้าของผู้เล่นแต่ละคนไม่เหมือนกัน แต่ในชีวิตจริงมนุษย์มีสินค้ามากมายให้เลือกซื้อ อีกทั้งยังถูกกระตุ้นให้เลือกซื้อสินค้าจากสื่อต่างๆ มากมาย ดังนั้นสัดส่วนเงินออมในชีวิตจริงของกลุ่มที่ไม่มีการแทรกแซงใดๆ จะต่ำกว่าการทดลองมาก การให้ข้อมูลชี้นำ (Priming) จึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้มนุษย์ยับยั้งชั่งใจการบริโภคสินค้าที่ไม่จำเป็นและเลือกที่จะเก็บออมเงินมากขึ้นเพื่อไว้ใช้จ่ายในอนาคตโดยเฉพาะวัยสูงอายุเพราะไม่มีรายได้จากการทำงานแล้ว

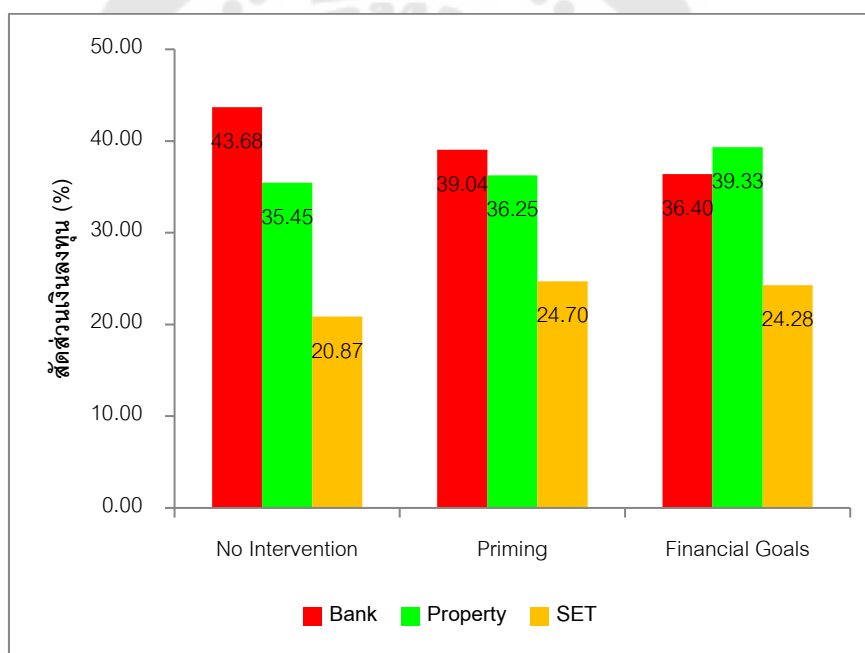
ภาพประกอบ 19 เปรียบเทียบพฤติกรรมกรรมการออมของกลุ่มทดลอง

2. ความกลัวการสูญเสีย (Loss Aversion) กล่าวคือกลุ่มทดลองที่เป็นกลุ่มควบคุมจะไม่ได้รับข้อมูลใดๆ (No Intervention) ในการทดลองรอบที่ 1 – 10 เลือกที่จะจัดสรรเงินออมเก็บไว้

ในธนาคารมากที่สุด ทั้งๆ ที่รู้ว่าอัตราดอกเบี้ยจากเงินฝากธนาคารนั้นต่ำมาก ซึ่งเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ที่กลัวการสูญเสียมากกว่าประโยชน์ที่ได้รับ หรือเรียกว่า “Loss Aversion” (Sutter, 2007) กล่าวว่าการกลัวการสูญเสียเป็นพฤติกรรมโดยปกติของมนุษย์ในการตัดสินใจภายใต้ความเสี่ยง และพบว่า การตัดสินใจในระดับที่ม (three heads) จะลดความกลัวการสูญเสียและทำให้การออมการลงทุนในระดับที่มีมากกว่าบุคคล ต่อมาในการทดลองนี้จะชี้แนะ (Priming) ด้วยข้อมูลที่สำคัญๆ ทางการเงินและการลงทุนเกี่ยวกับความเสี่ยงและผลตอบแทนของเงิน พบว่าผู้เข้าร่วมการทดลองลดสัดส่วนการออมเงินในเงินฝากธนาคาร และจัดสรรพอร์ตการลงทุนในอสังหาริมทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์เพิ่มขึ้น (ภาพประกอบ 20) แสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีพฤติกรรมหลีกเลี่ยงการสูญเสียจึงเลือกออมเงินไว้ในธนาคารพาณิชย์มากที่สุด ถึงแม้ว่าการลงทุนในทางเลือกอื่นจะให้ผลตอบแทนสูงกว่าแต่ก็มีความเสี่ยงที่จะขาดทุนสูงขึ้นด้วย มนุษย์จึงเลือกเก็บเงินไว้ในธนาคารซึ่งเป็นวิธีออมเงินที่ปลอดภัยมากกว่า การชี้แนะ (Priming) ด้วยข้อมูลที่สำคัญทางการเงินและการลงทุน เพื่อให้มนุษย์จัดสรรพอร์ตการลงทุนใหม่ โดยการกระจายการลงทุนในสินทรัพย์ที่ให้อัตราผลตอบแทนเพิ่มขึ้นในระดับความเสี่ยงที่แต่ละคนยอมรับได้เพื่อให้เงินออมงอกเงยขึ้น

3. ความลำเอียงในปัจจุบัน (Present Bias) กล่าวคือกลุ่มทดลองที่เป็นกลุ่มควบคุม จะไม่ได้รับข้อมูลใดๆ (No Intervention) ในการทดลองรอบที่ 1 – 10 เมื่อมีการกระตุ้นโดยใช้สินค้าเป็นสิ่งล่อใจให้ซื้อหรือบริโภค พบว่าผู้เข้าร่วมการทดลองจะเลือกซื้อสินค้าในทันทีซึ่งเป็นพฤติกรรมโดยปกติ มนุษย์เลือกที่จะบริโภคในปัจจุบันมากกว่าถึงแม้จะรู้ว่าการเก็บออมเงินเพื่อใช้ในอนาคตเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นเรื่องที่ดี หรือเรียกว่า “Present Bias” โดยการทดลองเปรียบเทียบความพอใจในปัจจุบันกับผลตอบแทนในอนาคต (Hastings & Mitchell, 2020) พบว่ามนุษย์มีความไม่อดทนในการเก็บออมจึงเลือกที่จะใช้จ่ายเงินในปัจจุบันมากกว่า ส่วน Goda, Levy, Manchester, Sojourner, and Tasoff (2015) พบว่าความลำเอียงในปัจจุบันเป็นปัจจัยในการทำนายเงินออมเพื่อวัยเกษียณอย่างมีนัยสำคัญสูงมาก และยังมีอัตราการเติบโตเป็นแบบ Exponential โดยการขาดความระมัดระวังในตนเองของความลำเอียงในปัจจุบันนี้ส่งผลต่อเงินออมเพื่อวัยเกษียณในทางลบ การกำจัดความลำเอียงในปัจจุบันหรือทำให้คนเห็นความสำคัญของการออมเงินเพื่ออนาคตมีผลทำให้การออมเพื่อวัยเกษียณเพิ่มขึ้นร้อยละ 12-70 การศึกษานี้จึงทำการทดลองกำหนดนโยบาย (Regulator) ให้ผู้เข้าร่วมการทดลองตั้งเป้าหมายทางการเงินระยะยาวเพื่อสร้างความอดทนในการเก็บออมเงินสำหรับใช้วัยเกษียณ พบว่าผู้เข้าร่วมการทดลองมีพฤติกรรมบริโภคแบบทันทีลดลง มีความตั้งใจในการเก็บออมเงินมากขึ้น และทำให้การออมเพิ่มขึ้นมากกว่าการให้ข้อมูลชี้แนะ (Priming) เล็กน้อย โดยผู้เข้าร่วมการทดลองวางแผนการออม

การลงทุนในอสังหาริมทรัพย์มากที่สุด ในขณะที่สัดส่วนการฝากเงินในธนาคารลดลงมากที่สุด ส่วนการลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ไม่แตกต่างกันเมื่อเปรียบเทียบกับการให้ความรู้ทางการเงิน (ภาพประกอบ 20) ขณะที่ Carpena, Cole, Shapiro, and Zia (2019) อธิบายว่าคนมีความสามารถควบคุมตนเอง (Self-Control) ในระดับต่ำ การให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคล หรือการกำหนดให้การตั้งเป้าหมายทางการเงินจะช่วยหลีกเลี่ยงพฤติกรรมการเงินที่ไม่เหมาะสมและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการออมและการกู้ยืมเงิน ดังนั้นการ การปรับพฤติกรรมการออมการลงทุนในระยะยาว คือจะต้องมีความอดทนไม่นำเงินออมออกมาใช้เพื่อหวังสร้างความพอใจในปัจจุบัน โดยเลือกลงทุนในอสังหาริมทรัพย์ซึ่งเป็นการออมเงินแบบสม่ำเสมอและยากต่อการเบิกถอนเป็นทางเลือกหนึ่งในการเก็บออมเงินไว้ในวัยเกษียณการทำงาน

ภาพประกอบ 20 เปรียบเทียบพฤติกรรมการลงทุนของกลุ่มทดลอง

ความสัมพันธ์ระหว่างความอยู่รอดทางการเงินกับเครื่องมือในการทดลอง

เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณกับเครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง (Treatments) พบว่ากลุ่มที่ไม่มีการสร้างเสริมประสบการณ์ใดๆ (No Intervention) อยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณ 19 คน หรือร้อยละ 47.50 ต่อมาเมื่อมีการกำหนดนโยบาย (Regulator) ให้ตั้งเป้าหมายทางการเงิน พบว่าอยู่รอดทางการเงิน 28 คน หรือร้อยละ

70.00 และเมื่อมีการชี้นำ (Priming) ด้วยข้อมูลที่สำคัญทางการเงินและการลงทุน พบว่าอยู่รอดทางการเงิน 27 คน หรือร้อยละ 67.50 เมื่อมีการทดสอบด้วยค่าสถิติ Chi-square ได้ค่า P-value เท่ากับ 0.076 นั้นหมายความว่าเครื่องมือที่ใช้ในการทดลองมีความสัมพันธ์กับความอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณ ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.10 ดังตาราง 29

ตาราง 29 การทดสอบความสัมพันธ์ของความอยู่รอดทางการเงินกับเครื่องมือในการทดลอง

เครื่องมือการทดลอง (Treatments)				
อยู่รอดทางการเงิน	ไม่แทรกแซง	เป้าหมายทางการเงิน	ชี้นำข้อมูลทางการเงิน	รวม
รอด	19 (47.50%)	28 (70%)	27 (67.50%)	74 (61.67%)
ไม่รอด	21 (52.50%)	12 (30%)	13 (32.50%)	46 (38.33%)
รวม	40	40	40	120
Chi-square = 5.1469			P-value = 0.076	

เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายคู่ พบว่ากลุ่มที่ไม่มีการแทรกแซงใดๆ กับกลุ่มตั้งเป้าหมายทางการเงินได้ค่า P-value เท่ากับ 0.041 กลุ่มที่ไม่มีการแทรกแซงใดๆ กับกลุ่มชี้นำด้วยข้อมูลทางการเงินได้ค่า P-value เท่ากับ 0.070 และกลุ่มตั้งเป้าหมายทางการเงินกับกลุ่มชี้นำด้วยข้อมูลทางการเงินได้ค่า P-value เท่ากับ 0.809 แสดงให้เห็นว่าเครื่องมือที่ใช้ในการทดลองที่แตกต่างกันมีความสัมพันธ์กับความอยู่รอดทางการเงินเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มที่ไม่มีการแทรกแซงใดๆ ในขณะที่เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองไม่มีความสัมพันธ์กันเอง นั้นหมายความว่า การสะกิด (Nudge) โดยวิธีการให้ข้อมูลชี้นำ (Priming) และการกำหนดนโยบาย (Policy) มีผลต่อการปรับพฤติกรรมทางการเงินของกลุ่มทดลองอย่างมีนัยสำคัญ (ตาราง 30-32)

ตาราง 30 ความสัมพันธ์ของความอยู่รอดทางการเงินกับเครื่องมือในการทดลองเป็นรายคู่

เครื่องมือการทดลอง (Treatments)			
อยู่รอดทางการเงิน (Financial Survival)	ไม่มีการแทรกแซง (No Intervention)	เป้าหมายทางการเงิน (Financial Goals)	รวม
รอด	19 (47.50%)	28 (70.00%)	47 (58.75%)
ไม่รอด	21 (52.50%)	12 (30.00%)	33 (41.25%)
รวม	40 (100%)	40 (100%)	80 (100%)
Chi-square = 4.1779		P-value = 0.041	

ตาราง 31 ความสัมพันธ์ของความอยู่รอดทางการเงินกับเครื่องมือในการทดลองเป็นรายคู่

เครื่องมือการทดลอง (Treatments)			
อยู่รอดทางการเงิน (Financial Survival)	ไม่มีการแทรกแซง (No Intervention)	ชี้นำข้อมูลทาง การเงิน (Priming)	รวม
รอด	19 (47.50%)	27 (67.50%)	46 (57.50%)
ไม่รอด	21 (52.50%)	13 (32.50%)	34 (42.50%)
รวม	40 (100%)	40 (100%)	80 (100%)
Chi-square = 3.2731		P-value = 0.070	

ตาราง 32 ความสัมพันธ์ของความอยู่รอดทางการเงินกับเครื่องมือในการทดลองเป็นรายคู่

เครื่องมือการทดลอง (Treatments)			
อยู่รอดทางการเงิน (Financial Survival)	เป้าหมายทาง การเงิน (Financial Goals)	ชี้นำข้อมูลทาง การเงิน (Priming)	รวม
รอด	28 (70.00%)	27 (67.50%)	55 (68.75%)
ไม่รอด	12 (30.00%)	13 (32.50%)	25 (31.25%)
รวม	40 (100%)	40 (100%)	80 (100%)
Chi-square = 0.0582		P-value = 0.809	

การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณ

เมื่อนำผลการทดลองมาวิเคราะห์ผ่านแบบจำลองทางเศรษฐมิติ ตามตาราง 33 พบว่าการทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับผลกระทบของเครื่องมือที่ใช้ในการทดลองกับความอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณ โดยตัวแปรตาม หมายถึงการอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณ (Financial Survival) เป็นตัวแปรที่มี 2 ค่า คือเงินออมมีเพียงพอในวัยเกษียณมีค่าเท่ากับ 1 และเงินออมมีไม่พอในวัยเกษียณมีค่าเท่ากับ 0 ส่วนตัวแปรอิสระเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการทดลองเป็นตัวแปรกลุ่ม (Dummy) แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มทดลองที่ไม่มีการสร้างเสริมประสบการณ์ใดๆ (No Intervention) ให้เป็นกลุ่มอ้างอิง 2) กลุ่มทดลองที่มีการกำหนดนโยบาย (Regulation) ให้ตั้งเป้าหมายทางการเงินในวัยเกษียณ (Financial Goals) และ 3) กลุ่มทดลองที่มีการชี้นำ (Priming) ด้วยข้อมูลที่สำคัญทางการเงิน (Financial Literacy) จากนั้นวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองโลจิสติกสองทางเลือก (Binary Logistic Model) เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มหรือความน่าจะเป็นที่จะอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณ เริ่มจากการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระโดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ พบว่าไม่มีเครื่องมือการทดลองใดที่มีความสัมพันธ์กันเกิน 0.8 จึงสรุปได้ว่าไม่มีปัญหา Multicollinearity และมีค่า Log likelihood เท่ากับ -73.33 ค่า Likelihood Ratio Chi-square เท่ากับ 5.09 หมายความว่าตัวแปรอิสระอย่างน้อย 1 ตัว มีผลต่อแนวโน้มความอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณ และความน่าจะเป็นในการอยู่รอดทางการเงิน $Pr(\text{Financial Survival})$ มีค่าร้อยละ 62.07

เมื่อพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์ พบว่า การตั้งเป้าหมายทางการเงินในวัยเกษียณ และการชี้นำด้วยข้อมูลที่สำคัญทางการเงินและการลงทุน เป็นตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติในทิศทางเดียวกันกับความอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณ โดยมีค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal Effects) คือ กลุ่มทดลองวิธีการกำหนดนโยบาย (Regulator) ตั้งเป้าหมายทางการเงินในวัยเกษียณ (Financial Goals) มีแนวโน้มที่จะอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับกรณีไม่ให้ข้อมูลใดๆ (No Intervention) ร้อยละ 21.06 ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 สอดคล้องกับงานวิจัยที่กล่าวถึงการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการตั้งเป้าหมายทางการเงินในวัยเกษียณ เพื่อไว้เป็นค่าใช้จ่ายในช่วงเกษียณการทำงานทำให้ผู้เข้าร่วมการทดลองลดการบริโภคในปัจจุบันและมีการเก็บออมเงินมากขึ้น (Cho, 2010; Saavedra, 2016) ในขณะที่กลุ่มทดลองที่สะกิด (Nudge) ด้วยวิธีชี้นำ (Priming) ด้วยข้อมูลที่สำคัญทางการเงิน (Financial Literacy) มีแนวโน้มที่จะอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับกรณีไม่ให้ข้อมูลใดๆ (No Intervention) ร้อยละ 18.64 ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.10 ขณะที่การให้ความรู้ทางการเงิน

เกี่ยวกับความเสี่ยงและผลตอบแทนทำให้ผู้เข้าร่วมการทดลองมีการออมและกระจายการลงทุนในสินทรัพย์ที่ให้ผลตอบแทนมากกว่าการฝากเงินในธนาคาร (Henager & Cude, 2016; Spann, 2014) เมื่อกล่าวโดยรวมจะเห็นว่าผลการศึกษาทั้งหมดมีความสอดคล้องกัน โดยพบว่าการกำหนดนโยบาย (Regulator) มีผลทำให้การอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณมากกว่าการชี้นำ (Priming) เพียงเล็กน้อย ในขณะที่การกำหนดนโยบายทำให้ผู้เข้าร่วมการทดลองรู้สึกว่าเป็นการบังคับและอาจจะทำให้บางคนมีความไม่พอใจและไม่ยอมรับหรือปฏิบัติตาม ส่วนการสะกิด (Nudge) ด้วยวิธีให้ข้อมูลชี้นำที่สำคัญๆ (Priming) ทำให้ผู้เข้าร่วมการทดลองมองเห็นถึงความสำคัญของปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต จึงมีการยอมรับและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทิศทางที่ต้องการได้โดยสมัครใจ

ตาราง 33 การวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองโลจิสติกสองทางเลือก (Binary Logistic Model)

Treatments	Coefficients	Marginal Effect	Std. Err.	P-value
No Intervention	กลุ่มอ้างอิง			
Financial Goals	0.9473**	0.2106**	0.0964	0.029
Priming	0.8309*	0.1864*	0.0975	0.056
Number of obs. = 120 คน		Pr(Financial Survival) = 62.07		
Log likelihood = -77.3336		LR chi-square = 5.09		P-value = 0.0783
Pseudo R ² = 0.0319		Count R ² = 0.633		

หมายเหตุ: * p < 0.10 ** p < 0.05 และ *** p < 0.01

จากผลการศึกษาดังกล่าวนี้นำให้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตที่สำคัญได้ 2 ประการ ดังต่อไปนี้ ประการที่หนึ่ง ความเฉื่อย (Inertia) ความกลัวการสูญเสีย (Loss Aversion) และ ความลำเอียงในปัจจุบัน (Present Bias) คือ อคติเชิงพฤติกรรม (Behavioral Bias) ที่สำคัญที่ทำให้ผู้ร่วมทดลองในกลุ่มที่หนึ่งที่ไม่มีการแทรกแซง (No intervention) ออมเงินในปริมาณน้อย และส่งผลให้ผู้ร่วมทดลองมากกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 52.5) มีเงินออมไม่เพียงพอต่อการเกษียณ หรือ ไม่อยู่รอดทางการเงิน ในระหว่างการทดลองจะสังเกตเห็นได้ว่า เมื่อไม่มีการแทรกแซงใดๆ ผู้ร่วมทดลองส่วนใหญ่มีการออมในระดับต่ำเนื่องจากนำเงินดังกล่าวไปบริโภคของรางวัล ซึ่งเปรียบเสมือนการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยในสัดส่วนที่ค่อนข้างสูง เป็นการแสดงให้เห็นว่าผู้ร่วมทดลองเลือกที่จะ

บริโภคนในปัจจุบัน (Present Bias) โดยแลก (Trade-off) มาด้วยเงินออมในอนาคตที่ลดลง รวมทั้งผู้ร่วมทดลองส่วนใหญ่จะยึดติดพฤติกรรมการออมแบบเดิม (ความเฉื่อย; Inertia) และไม่ค่อยกล้าที่เปลี่ยนรูปแบบการออม (ความกลัวการสูญเสีย; Loss Aversion) ดังนั้นพฤติกรรมการออมตลอดระยะเวลา 10 รอบแรกจะค่อนข้างนิ่ง (Stable) เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มที่มีการตั้งเป้าหมายทางการเงิน และกลุ่มที่มีการสะกิดด้วยการให้ข้อมูลทางการเงินที่สำคัญ ซึ่งสองกลุ่มหลังนอกจากจะมีการออมเงินที่มากกว่าแล้ว ยังมีการออมในรูปแบบที่หลากหลายกว่าโดยเปรียบเทียบ

ข้อสังเกตประการที่สอง คือ การตั้งเป้าหมายทางการเงิน (Financial Goal) และ การสะกิด (Nudge) ด้วยการชี้นำ (Priming) ข้อมูลทางการเงินที่สำคัญ มีประสิทธิภาพที่ใกล้เคียงกันในการส่งเสริมการออมให้กับกลุ่มตัวอย่าง โดยจุดที่แตกต่างกันระหว่างสองวิธีการนี้ คือ การตั้งเป้าหมายทางการเงิน (Financial Goal) นั้นผู้ร่วมทดลองในกลุ่มนี้ถูกกำหนดให้ต้องตั้งเป้าหมายทางการเงินทุกคน เปรียบเสมือนการวางนโยบาย (Policy) เพื่อบังคับใช้ให้ทุกคนปฏิบัติตาม ในขณะที่วิธีการสะกิด (Nudge) ด้วยการชี้นำ (Priming) เป็นการปรับพฤติกรรมโดยปราศจากการบังคับ

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยเรื่องความยั่งยืนทางการเงินส่วนบุคคลและพฤติกรรมการออมการลงทุนเพื่อวัยเกษียณ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากการกลุ่มตัวอย่างพนักงานมหาวิทยาลัยจำนวน 430 ตัวอย่าง ต่อจากนั้นทำการทดลองกับพนักงานมหาวิทยาลัยอีกจำนวน 120 คน เพื่อค้นหาเครื่องมือในการปรับพฤติกรรมที่ทำให้คนไม่ออม ได้แก่ ความเฉื่อย ความกลัวการสูญเสีย และความลำเอียงในปัจจุบัน สรุปผลได้ดังนี้

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย (Conclusion and Discussion)

งานวิจัยฉบับนี้ศึกษาความยั่งยืนทางการเงินส่วนบุคคลและพฤติกรรมการออมการลงทุนเพื่อวัยเกษียณ โดยวิธีการวิจัยเชิงสำรวจและการวิจัยเชิงทดลองควบคู่กันไปจากกลุ่มตัวอย่างพนักงานมหาวิทยาลัย ผลการศึกษาจากงานวิจัยเชิงสำรวจ พบว่ากลุ่มตัวอย่างสุขภาพทางการเงินอยู่ในเกณฑ์ ร้อยละ 43.02 สุขภาพทางการเงินอยู่ในภาวะเสี่ยง ร้อยละ 23.26 และสุขภาพทางการเงินอยู่ในภาวะวิกฤต ร้อยละ 33.72 ต่อมาเมื่อเปรียบเทียบตัวแปรต่างๆ กับความอยู่รอดทางการเงิน พบว่าคนที่มีสุขภาพการเงินดีมากกว่าสุขภาพการเงินวิกฤตอย่างชัดเจนในช่วงอายุ 50 ปีขึ้นไป ซึ่งเข้าเกินไปจึงกลายเป็นปัญหาที่หลายคนมีเงินออมไม่เพียงพอในการใช้ชีวิตหลังเกษียณ ดังนั้นควรจะมีการกระตุ้นส่งเสริมการออมตั้งแต่คนอายุน้อยๆ ส่วนระดับการศึกษาจะเห็นว่าคนที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรีและปริญญาโทสามารถมีสุขภาพทางการเงินดีมากกว่าระดับปริญญาเอกได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การวางแผนจัดการทางการเงินของแต่ละบุคคล ส่วนคนที่ทำงานในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีสุขภาพการเงินดีกว่าเขตภูมิภาค คนที่เคยเรียนหรือได้รับการอบรมทางการเงินมีสุขภาพทางการเงินดีกว่า คนที่ได้คะแนนความรู้ทางการเงินสูงกว่าจะมีสุขภาพทางการเงินดีกว่า ส่วนคนที่มีพฤติกรรมและทัศนคติทางการเงินที่ดีมีสุขภาพทางการเงินดีกว่าเช่นกัน คนที่มีการวางแผนการออมการลงทุนแบบระยะยาวและยากต่อการเบิกถอนมีสุขภาพทางการเงินที่ดีกว่า และคนที่มึหนี้เพื่อการลงทุนอย่างเดียวมีสุขภาพทางการเงินดีกว่ามากเมื่อเปรียบเทียบกับสุขภาพการเงินวิกฤต นอกจากนี้แล้วยังพบว่าคนที่มึหนี้เพื่อการบริโภคอย่างเดียวมีสัดส่วนมากที่สุดและเป็นกลุ่มคนที่มีสุขภาพทางการเงินวิกฤต

ต่อมาเมื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความอยู่รอดทางการเงินในทางบวก ได้แก่ อายุ มากกว่าหรือเท่ากับ 50 ปี สถานภาพโสด สถานที่ทำงานเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ความรู้ทางการเงินเกี่ยวกับการคำนวณ ด้านพฤติกรรมมีการตั้งเป้าหมายทางการเงินในระยะยาว ด้านทัศนคติการออมทำให้รู้จักการวางแผนการเงิน และด้านการวางแผนการออมการลงทุน ได้แก่ การจัดสรรพอร์ตการออมการลงทุนในสหกรณ์ออมทรัพย์ อสังหาริมทรัพย์ กองทุนรวม และประกันชีวิต ในขณะที่ปัจจัยที่มีผลต่อความอยู่รอดทางการเงินในทางลบ ได้แก่ การศึกษาระดับปริญญาเอก มีหนี้เพื่อการอุปโภคบริโภคอย่างเดียว และมีทั้งหนี้เพื่อการอุปโภคบริโภคและหนี้เพื่อการลงทุน

โดยมีคะแนนทักษะทางการเงิน (Financial Literacy) ทั้ง 3 ด้าน คือ 1) ความรู้ทางการเงินด้านการคำนวณได้ 6.21 จาก 10 คะแนน 2) ด้านพฤติกรรมทางการเงินได้ 4.19 จาก 5 คะแนน และ 3) ด้านทัศนคติทางการเงินได้ 3.54 จาก 5 คะแนน การสำรวจนี้ได้คะแนนทักษะทางการเงินมากกว่าการสำรวจของ OECD (2016) และการสำรวจของศูนย์คุ้มครองผู้ใช้บริการทางการเงิน (2557b) เล็กน้อย เป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป อย่างไรก็ตามคะแนนความรู้ทางการเงินด้านการคำนวณที่ได้ยังอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างต่ำ โดย Hastings and Mitchell (2020) กล่าวถึงผู้บริโภคมีปัญหาเกี่ยวกับการตัดสินใจทางการเงินเนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจอย่างง่ายและการคำนวณดอกเบี้ยทบต้น

ส่วนด้านการวางแผนการออมและการลงทุน (Saving and Investment Planning) พบว่ากลุ่มตัวอย่างจัดสรรพอร์ตการออมการลงทุนในธนาคารพาณิชย์มากที่สุดร้อยละ 28.03 รองลงมาได้แก่ อสังหาริมทรัพย์ร้อยละ 22.66 สหกรณ์ออมทรัพย์ร้อยละ 21.43 และประกันชีวิตร้อยละ 10.81 ในขณะที่การออมเงินในธนาคารพาณิชย์ให้อัตราผลตอบแทนต่ำที่สุดและง่ายต่อการเบิกถอนจึงทำให้เงินออมไม่เป็นไปตามแผนทางการเงินที่วางไว้ ดังนั้นการให้ความรู้ทางการเงินและการตั้งเป้าหมายทางการเงินในระยะยาวเพื่อปรับพอร์ตการออมการลงทุนใหม่ โดยลดสัดส่วนการออมเงินในธนาคารพาณิชย์แล้วเลือกออมเงินในทางเลือกอื่นๆ ที่เป็นการสะสมเงินออมเงินลงทุนในระยะยาวแบบสม่ำเสมอและยากต่อการเบิกถอนมีแนวโน้มทำให้การอยู่รอดทางการเงินเพิ่มขึ้น

ด้านการวางแผนหนี้ (Debt Planning) พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีภาระหนี้เพื่อการบริโภคร้อยละ 31.86 ซึ่งเป็นตัวเลขที่สูงมาก รองลงมามีภาระหนี้ทั้งการบริโภคและการลงทุนร้อยละ 23.49 และมีภาระหนี้เพื่อการลงทุนอย่างเดียวต่ำสุดเพียงร้อยละ 15.81 สอดคล้องกับการศึกษาของ จารุ

มาส ปาละรัตน์ and กมลทิพย์ ลออกิจ (2557) พบว่าการกู้ยืมของครัวเรือนเพื่อการอุปโภคบริโภค มีสัดส่วนสูงสุดซึ่งน่าเป็นห่วงเพราะเป็นหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ ส่วนรายงานของธนาคารแห่งประเทศไทย (2562) พบว่าครัวเรือนไทยส่วนใหญ่เป็นหนี้ระยะสั้นเพื่อใช้อุปโภคบริโภคส่วนบุคคล มีสัดส่วนร้อยละ 40 ของหนี้รวม ขณะที่การก่อหนี้ระยะยาวเพื่อซื้อสินทรัพย์ที่มีความมั่นคงมี สัดส่วนร้อยละ 34 ของหนี้รวม แตกต่างกับต่างประเทศที่มีสัดส่วนหนี้เพื่อที่อยู่อาศัยมากกว่า ครึ่งหนึ่งของหนี้รวม ถ้ามีปัจจัยลบที่กระทบต่อรายได้ (Income Shock) จะส่งผลกระทบต่อสภาพคล่องของครัวเรือน และกระทบเป็นลูกโซ่ต่อสถาบันการเงินกลายเป็นวิกฤตเศรษฐกิจรอบใหม่ของไทย ดังนั้นการสะกิด (Nudge) ด้วยวิธีชี้นำข้อมูล (Priming) ทางการเงินที่สำคัญๆ จะช่วยให้ผู้บริโภคลดรายจ่ายในการซื้อสินค้าที่ไม่จำเป็นทำให้มีเงินเหลือเก็บออมเพิ่มขึ้น รวมทั้งการมีหนี้เพื่อการลงทุน เช่น อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งเป็นการบังคับให้ออมเงินเป็นประจำทุกๆ เดือน และยากต่อการเบิกถอน ทำให้ในระยะยาวมีเงินออมเป็นสินทรัพย์แทนที่จะใช้จ่ายแล้วหมดไปกับการบริโภค และยังเป็นการปรับโครงสร้างหนี้ของครัวเรือนไทยเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ โดยการลดสัดส่วนหนี้เพื่อการอุปโภคบริโภค (หนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้) และเพิ่มสัดส่วนหนี้ในภาคอสังหาริมทรัพย์ (หนี้ดี) ด้วย

การปรับพฤติกรรมทางการเงินในระดับบุคคลเพื่อสร้างความยั่งยืนทางการเงินในวัยเกษียณและแก้ปัญหาที่ทำให้คนไม่ออมเงิน (Thaler & Sunstein, 2008) ได้แก่ 1) ความเฉื่อย (Inertia) คือ มนุษย์มีพฤติกรรมการออมแบบเดิมๆ หรือเห็นความสำคัญของการออมในช่วงอายุ 50 ปี ซึ่งช้าเกินไป การตั้งเป้าหมายทางการเงินช่วยลดอิทธิพลของความเฉื่อย กลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมออมเปลี่ยนไปและมีโอกาสอยู่รอดทางการเงินเพิ่มขึ้น โดยการกำหนดเป้าหมายทางการเงินที่ชัดเจนเป็นกลยุทธ์การออมเงินในระยะยาว (Stawski, Hershey, & Jacobs-Lawson, 2007) ที่ช่วยให้เราตัดสินใจและวางแผนทางการเงินดีขึ้น 2) ความกลัวการสูญเสีย (Loss Aversion) คือมนุษย์มีพฤติกรรมหลีกเลี่ยงความเสี่ยงโดยเลือกออมเงินในบัญชีเงินฝากธนาคารมากที่สุด ซึ่งให้ผลตอบแทนต่ำมากแต่มีสภาพคล่องสูงจึงทำให้เงินออมก่อนหน้านี้หมดไปเมื่อไรก็ได้ ดังนั้นการจัดกิจกรรมชี้นำข้อมูล (Priming) ทางการเงินเกี่ยวกับความเสี่ยงและผลตอบแทนเพื่อวางแผนจัดสรรพอร์ตการลงทุนใหม่ โดยการกระจายการลงทุนในสินทรัพย์ที่ให้ผลตอบแทนมากกว่าและยากต่อการเบิกถอน เช่น การออมการลงทุนในกองทุนรวม ประกันชีวิต ตราสารหนี้ สหกรณ์ออมทรัพย์ หรือ อสังหาริมทรัพย์ และ 3) ความลำเอียงในปัจจุบัน (Present Bias) คือ มนุษย์ให้ความสำคัญกับปัจจุบันมากกว่าอนาคตจึงใช้เงินเพื่อการบริโภคและให้ความสุขกับตนเองในปัจจุบันมากกว่า (Goda et al., 2015; Hastings & Mitchell, 2020;

Tasneem et al., 2018) ขณะที่ Carpena et al. (2019) อธิบายว่าคนมีความสามารถควบคุมตนเอง (Self-Control) ในระดับต่ำ การให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคลจะช่วยหลีกเลี่ยงพฤติกรรมทางการเงินที่ไม่เหมาะสมโดยเฉพาะการนำเงินในอนาคตมาบริโภคในปัจจุบัน ดังนั้นจึงต้องมีการชี้้นำข้อมูลที่สำคัญๆ (Priming) เป็นประจำอย่างต่อเนื่องเพื่อเป็นการเตือนและปรับพฤติกรรมการใช้จ่ายซื้อสินค้าที่ไม่จำเป็นทำให้มีเงินเหลือเก็บออมมากขึ้นและนำไปสู่ความมั่นคงทางการเงินในวัยเกษียณการทำงาน

โดยงานวิจัยเชิงทดลองแบ่งเครื่องมือในการทดลองออกเป็น การสะกิด (Nudge) ด้วยวิธีชี้้นำ (Priming) ข้อมูลทางการเงินที่สำคัญๆ และการกำหนดนโยบาย (Regulator) ด้วยวิธีตั้งเป้าหมายทางการเงิน เพื่อเปรียบเทียบกับกรณีไม่แทรกแซงใดๆ (No Intervention) และในการทดลองจะจำลองสถานการณ์ชีวิตตั้งแต่ช่วงวัยทำงานจนกระทั่งถึงวัยเกษียณการทำงานรวมทั้งหมด 15 รอบ เพื่อสังเกตพฤติกรรมการใช้จ่ายและการออมการลงทุนของกลุ่มตัวอย่าง ผลการทดลองกรณีไม่แทรกแซงใดๆ (No Intervention) พบว่าเข้าผู้ร่วมการทดลองที่มีเงินเพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในวัยเกษียณการทำงาน (อยู่รอดทางการเงิน) ร้อยละ 47.50 และผู้ที่มีเงินไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในวัยเกษียณการทำงาน (ไม่รอดทางการเงิน) ร้อยละ 52.50 อย่างไรก็ตามเมื่อมีการแทรกแซงโดย การกำหนดนโยบาย (Regulator) ตั้งเป้าหมายทางการเงินในวัยเกษียณ ทำให้โอกาสในการอยู่รอดทางการเงินเพิ่มขึ้นร้อยละ 22.50 นอกจากนี้มีการทดลองโดยให้คนอเมริกาตั้งเป้าหมายการเงิน (Archuleta, Mielitz, Jayne, & Le, 2020) พบว่าสามารถลดความตึงเครียดทางการเงินได้ ในขณะที่การทดลองโดยการสะกิด (Nudge) ด้วยวิธีชี้้นำข้อมูล (Priming) ทางการเงินและการลงทุนที่สำคัญๆ ทำให้โอกาสในการอยู่รอดทางการเงินเพิ่มขึ้นร้อยละ 20 เมื่อเทียบกับกลุ่มทดลองที่ไม่ได้รับข้อมูลใดๆ (No Intervention) จึงสรุปได้ว่าผลของการกำหนดนโยบาย (Regulator) โดยการตั้งเป้าหมายทางการเงินทำให้พฤติกรรมการออมการลงทุนเปลี่ยนไปและมีโอกาสอยู่รอดทางการเงินมากกว่าการสะกิด (Nudge) ด้วยวิธีชี้้นำข้อมูล (Priming) ทางการเงินที่สำคัญๆ เพียงเล็กน้อย อย่างไรก็ตามการกำหนดนโยบายอาจจะทำให้รู้สึกว่าเป็นการบังคับจึงเกิดความไม่พอใจหรือไม่เห็นด้วย ในขณะที่การชี้้นำด้วยข้อมูล (Priming) ที่สำคัญๆ เพื่อทำให้คนตระหนักถึงความสำคัญของการออมเงินเพื่อไว้ใช้จ่ายในอนาคตจึงเป็นวิธีการที่เหมาะสมกว่าเพราะทำให้คนปรับพฤติกรรมการออมของตนเองโดยสมัครใจ นอกจากนี้แล้วการชี้้นำ (Priming) ด้วยข้อมูลทางการเงินจะต้องกระทำอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การออมเป็นไปโดยอัตโนมัติและกลายเป็นนิสัยปกติ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Policy Recommendation)

งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า พนักงานมหาวิทยาลัยมีสุขภาพทางการเงินอยู่ในระดับดีร้อยละ 43.02 สุขภาพทางการเงินอยู่ในระดับเล็กร้อยละ 23.26 และสุขภาพทางการเงินอยู่ในระดับวิกฤตร้อยละ 33.72 ต่อมาเมื่อทำการวิจัยเชิงทดลองยังพบว่า ถ้าไม่มีการแทรกแซงใดๆ (No Intervention) พนักงานมหาวิทยาลัยอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณร้อยละ 47.50 เมื่อมีการสะกิด (Nudge) ด้วยการชี้นำข้อมูล (Priming) ทางการเงินที่สำคัญๆ หรือการกำหนดนโยบาย (Regulator) ให้ตั้งเป้าหมายทางการเงิน ทั้ง 2 วิธี พบว่ามีผลต่ออยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 20 ดังนั้นการแก้ปัญหาเงินออมมีไม่เพียงพอในวัยเกษียณของพนักงานมหาวิทยาลัย อันเนื่องมาจากปัญหาอคติเชิงพฤติกรรม 3 ด้าน คือความเฉื่อย (Inertia) ความกลัวการสูญเสีย (Loss Aversion) และความลำเอียงในปัจจุบัน (Present Bias) สามารถกระทำได้ง่ายๆ ด้วยการสะกิด (Nudge) ซึ่งเป็นวิธีการสร้างความยอมรับโดยสมัครใจและมีความเหมาะสมมากกว่าการกำหนดเป็นนโยบาย (Regulator) ที่เป็นการบังคับอาจจะเกิดการต่อต้านได้ โดยการชี้นำข้อมูล (Priming) ทางการเงินการลงทุนที่สำคัญๆ หรือแนะนำวิธีการออมการลงทุนที่เป็นการผูกมัดเงินออมในระยะยาวยากต่อการเบิกถอนมาใช้ง่าย เช่น สหกรณ์ออมทรัพย์ อสังหาริมทรัพย์ กองทุนรวมเพื่อการเลี้ยงชีพ (RMF) และประกันชีวิตหรือประกันชีวิตสะสมทรัพย์ การชี้นำด้วยข้อมูลทางการเงินที่สำคัญๆ (Priming) นี้สามารถกระทำผ่านสื่อต่างๆ ของมหาวิทยาลัยที่มีอยู่แล้วเป็นประจำบ่อยๆ ทั้งนี้มีเป้าหมายที่จะยกระดับพนักงานมหาวิทยาลัยให้สุขภาพทางการเงินอยู่ในเกณฑ์ที่เพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 20 โดยเฉพาะพนักงานมหาวิทยาลัยในกลุ่มเสี่ยงมีความเป็นไปได้มากที่สุด

นอกจากนี้แล้วยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกคนโดยเฉพาะในกลุ่มมนุษย์เงินเดือน เพราะเป็นกลุ่มที่มีรายได้สม่ำเสมอแต่เมื่อถึงวัยเกษียณรายได้จากการทำงานเป็นศูนย์ จึงต้องมีการวางแผนทางการเงินเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับวัยเกษียณ ขณะที่ อิศริยา บุญณะศิริ (2551) พบว่าแรงงานที่มีศักยภาพการออมสูงจะมีอายุระหว่าง 50-54 ปี สอดคล้องกับผลการศึกษาและผลการศึกษานี้ยังพบอีกว่ากลุ่มอายุ 30-50 ปี ไม่ได้มีความอยู่รอดทางการเงินดีกว่ากลุ่มอายุต่ำกว่า 30 ปี อย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้นจึงต้องเร่งอัตราการออมของคนในกลุ่มอายุ 30-50 ปี โดยปรับพฤติกรรมการใช้จ่ายลดการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย และพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่ส่งเสริมการออมเงินเพื่อการเกษียณ นอกจากนี้แล้วสถานที่ทำงานทั้งภาครัฐและเอกชนควรมีส่วนร่วมในการสะกิด (Nudge) ด้วยการชี้นำข้อมูล (Priming) โดยการจัดกิจกรรมทางการเงินแก่พนักงานในองค์กร เช่น การให้ข้อมูลทางการเงินที่สำคัญๆ เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์

เงินเดือนให้ตระหนักถึงความสำคัญของการออมเงินในระยะยาวโดยจัดสรรพอร์ตการออมการลงทุนเป็นแบบระยะยาว รวมถึงผู้กำหนดนโยบายระดับประเทศควรดำเนินนโยบายการสะกิด (Nudge) ด้วยวิธีชี้นำข้อมูล (Priming) ทางการเงินและการลงทุนแก่ประชาชนโดยทั่วไป เพื่อลดจำนวนคนในกลุ่มสุขภาพการเงินเสี่ยงและสุขภาพการเงินวิกฤต และเพิ่มจำนวนคนในกลุ่มสุขภาพการเงินดี ซึ่งเป็นการเตรียมคนเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างมีความสุขทางการเงิน (Financial Well-Being) หรือในระยะยาวเรียกว่า “ความยั่งยืนทางการเงิน” (Financial Sustainability) ในระดับบุคคล และยังช่วยลดภาระทางด้านงบประมาณของภาครัฐในการดูแลผู้สูงอายุด้วย อีกทั้งยังเป็นการป้องกันความเสี่ยงทางการเงินของประชาชนเมื่อมีวิกฤตทางเศรษฐกิจเกิดขึ้น

วิธีการชี้นำด้วยข้อมูลทางการเงินในการศึกษานี้แล้ว ยังมีวิธีการสะกิด (Nudge) กรณีนี้อื่นๆ ที่น่าจะศึกษาเพิ่มเติม เช่น การให้คำปรึกษาและวางแผนการเงิน (Archuleta et al., 2020) การให้รางวัลสูงใจในเรียนรู้ (Carpena et al., 2019) เพื่อเสียดุลการบริโภคในปัจจุบันไปบริโภคในอนาคต หรือในอเมริกามีการแจกใบปลิวที่มีข้อมูลเกี่ยวกับแผนการออมเงิน 401 (K) ให้กับแรงงานให้เข้าร่วมโครงการออมเงินเพื่อวัยเกษียณและเพิ่มอัตราการส่งเงินสมทบ (R. L. Clark, Maki, & Morrill, 2014) นอกจากนี้แล้วยังมีการให้สิทธิประโยชน์ทางภาษี หรือการจัดสัมมนาให้ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ทางการเงินและเป้าหมายทางการเงินเพื่อเป็นการสร้างแรงบันดาลใจในการวางแผนการออมการลงทุนเพื่อวัยเกษียณ (Hershey, Mowen, & Jacobs-Lawson, 2003) อีกทั้งยังมีข้อเสนอการสะกิด (Nudge) ในทางลบ โดยวิธีสร้างความวิตกกังวลทางการเงินเพื่อให้ตระหนักถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งนี้เพื่อเปรียบเทียบขนาดประสิทธิผลของการสะกิด (Nudge) แล้วเลือกใช้อย่างเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์หรือใช้หลายๆ เครื่องมือร่วมกัน เพื่อให้ผู้บริโภคมมีความสามารถตัดสินใจทางการเงินอย่างเหมาะสม (Optimal Financial Decision) ได้ด้วยตนเอง เสริมสร้างความเป็นอยู่ที่ดีทางการเงินในระดับบุคคล และสร้างความมั่นคงทางรายได้ในวัยเกษียณ

บรรณานุกรม

- Altfest, L. J. (2016). *Personal financial planning*: McGraw-Hill Higher Education, Singapore.
- Archuleta, K. L., Mielitz, K. S., Jayne, D., & Le, V. (2020). Financial goal setting, financial anxiety, and solution-focused financial therapy (SFFT): A quasi-experimental outcome study. *Contemporary Family Therapy*, 42(1), 68-76.
- Bhutoria, A., & Vignoles, A. (2018). Do financial education interventions for women from poor households impact their financial behaviors? Experimental Evidence from India. *Journal of Research on Educational Effectiveness*, 11(3), 409-432.
- Carpena, F., Cole, S., Shapiro, J., & Zia, B. (2019). The ABCs of financial education: experimental evidence on attitudes, behavior, and cognitive biases. *Management Science*, 65(1), 346-369.
- Cho, S. H. (2010). *Role of saving goals in savings behavior: Regulatory focus approach*. The Ohio State University. (Degree Doctor of Philosophy, Education and Human Ecology).
- Clark, R., Hammond, R., & Khalaf, C. (2017). Nudging Retirement Savings: A Field Experiment on Supplemental Plans. *NBER Working Paper Series*, 23679.
- Clark, R. L., Maki, J. A., & Morrill, M. S. (2014). Can simple informational nudges increase employee participation in a 401 (k) plan? *Southern Economic Journal*, 80(3), 677-701.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed..). New York: Lawrence Erlbaum Associates.
- Cohn, A., & Maréchal, M. A. (2016). Priming in economics. *Current Opinion in Psychology*, 12, 17-21.
- Goda, G. S., Levy, M. R., Manchester, C. F., Sojourner, A., & Tasoff, J. (2015). *The role of time preferences and exponential-growth bias in retirement savings*: National Bureau of Economic Research.
- Goldin, J., Homonoff, T., & Tucker-Ray, W. (2017). Retirement Contribution Rate Nudges

- and Plan Participation: Evidence from a Field Experiment. *American Economic Review*, 107(5), 456-461.
- Hastings, J., & Mitchell, O. S. (2020). How financial literacy and impatience shape retirement wealth and investment behaviors. *Journal of Pension Economics & Finance*, 19(1), 1-20.
- Henager, R., & Cude, B. J. (2016). Financial Literacy and Long- and Short-Term Financial Behavior in Different Age Groups. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 27(1), 3-19.
- Henkel, C., Seidler, A.-R., Kranz, J., & Fiedler, M. (2019). How to nudge pro-environmental behaviour: An experimental study.
- Hershey, D. A., Mowen, J. C., & Jacobs-Lawson, J. M. (2003). An experimental comparison of retirement planning intervention seminars. *Educational Gerontology*, 29(4), 339-359.
- Huang, J., Nam, Y., & Sherraden, M. S. (2013). Financial knowledge and child development account policy: A test of financial capability. *Journal of Consumer Affairs*, 47(1), 1-26.
- Hurd, M., D., & Rohwedder, S. (2015). *Measuring Economic Preparation for Retirement: Income Versus Consumption*: Michigan Retirement Research Center.
- Huston, S. J. (2010). Measuring Financial Literacy. *Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 296-316.
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). PROSPECT THEORY: AN ANALYSIS OF DECISION UNDER RISK. *Econometrica*, 47(2), 263-292.
- Karlan, D., McConnel, M., Mullainathan, S., & Zinman, J. (2010). *Getting to the top of mind: How reminders increase saving*: Center Discussion Paper, Economic Growth Center.
- Karlan, D., McConnell, M., Mullainathan, S., & Zinman, J. (2016). Getting to the Top of Mind: How Reminders Increase Saving. *Management Science*, 62(12), 3393-3411.
- Kono, H., & Tanaka, T. (2019). Does marriage work as a savings commitment device? Experimental evidence from Vietnam. *PLoS ONE*, 14(6).

- Lachin, J. M. (2000). *Biostatistical methods: the assessment of relative rate*. New York: WileyInterscience.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. (2011). Financial Literacy and Planning: Implications for Retirement Wellbeing. *NBER Working Paper Series*, 17078.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2007). Baby Boomer retirement security: The roles of planning, financial literacy, and housing wealth. *Journal of Monetary Economics*, 54(1), 205-224.
- Madrian, B. C., & Shea, D. F. (2001). The power of suggestion: Inertia in 401 (k) participation and savings behavior. *The Quarterly journal of economics*, 116(4), 1149-1187.
- Modigliani, F. (1966). The life cycle hypothesis of saving, the demand for wealth and the supply of capital. *Social research*, 160-217.
- Moon, S. J., Yuh, Y., & Hanna, S. D. (2002). Financial ratio analysis of Korean households. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 30(4), 496-525.
- OECD. (2015). *Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion*. Paris: France.
- OECD. (2016). Survey of Adult Financial Literacy Competencies.
<https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/OECD-INFE-International-Survey-of-Adult-Financial-Literacy-Competencies.pdf>
- Saavedra, J. (2016). Nudging Youth Develop Savings Habits: Experimental Evidence Using SMS Messages. In. Center for Social Development, Washington University in St. Louis.
- Shipley, J. (2011). 10 Steps to Financial Freedom in Your Twenties and Thirties.
<https://www.yumpu.com/en/document/view/21546065/10-steps-to-financial-freedom-in-your-twenties-and-genspring>
- Spann, S. (2014). *Three essays on financial wellness in the workplace*. College of Human Ecology, Kansas State University. (Dissertation Degree Doctor of Philosophy School of Family Studies and Human Services, ProQuest Dissertations and Theses).

- Stawski, R. S., Hershey, D. A., & Jacobs-Lawson, J. M. (2007). Goal clarity and financial planning activities as determinants of retirement savings contributions. *The International Journal of Aging and Human Development*, 64(1), 13-32.
- Sutter, M. (2007). Are teams prone to myopic loss aversion? An experimental study on individual versus team investment behavior. *Economics Letters*, 97(2), 128-132.
- Tasneem, D., Azerot, A., de Montaignac, M., & Engle-Warnick, J. (2018). *A Laboratory Study of Nudge with Retirement Savings: Center for Interuniversity Research and Analysis on Organizations*.
- Thaler, R. H. (2015). *Misbehaving : the making of behavioral economics*. New York: W.W. Norton and Company.
- Thaler, R. H., & Benartzi, S. (2004). Save More Tomorrow: Using Behavioral Economics to Increase Employee Saving. *Journal of Political Economy*, 112(1), S164-187.
- Thaler, R. H., & Sunstein, C. R. (2008). *Nudge: improving decisions about health, wealth, and happiness* (Vol. 47). New Haven & London: Yale University Press.
- UN. (2015). World Population Ageing 1950-2050.
<http://www.un.org/esa/population/publications/worldageing19502050/pdf/195thail.pdf>
- Wagner, J. (2015). *An analysis of the effects of financial education on financial literacy and financial behaviors*. The Graduate College at the University of Nebraska. (Dissertation Degree of Doctor of Philosophy Faculty, ProQuest Dissertations and Theses).
- WHO. (2016). *Assessing national capacity for the prevention and control of noncommunicable diseases: report of the 2015 global survey*. Geneva: World Health Organization.
- Yamane, T. (1967). *Statistics: an introductory analysis* NY, Harper & Row.
- กระทรวงแรงงาน. (2563). สถานการณ์ด้านแรงงาน ประจำปี 2562. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน.
- กฤติกา โพธิ์ไทรย์. (2558). ความรู้ทางการเงินของคนไทย. วารสารการออมและการลงทุน, 2(34).
- กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ. (2548). เกร็ดการออม.

<http://www.pssgroup.moi.go.th/pdf/save/save.pdf>

- คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา, & คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2559). โครงการศึกษาวิเคราะห์ระดับสินทรัพย์การออมขั้นต่ำที่ผู้เกษียณอายุพึงมีสำหรับการประกันคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐาน (วัยสูงอายุ): เงินงบประมาณในลักษณะบูรณาการประจำปี 2559 ประเด็นการส่งเสริมการวิจัยและการพัฒนา และการพัฒนาคนตลอดชีวิต.
- จารุมาส ปาละรัตน์, & กมลทิพย์ ลออภิจ. (2557). หนี้ครัวเรือนภาคเหนือ: ทางออกด้วยการให้ความรู้ทางการเงิน: ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ.
- จัตตชัย สิริเทวัญกุล. (2556). การจัดสรรสินทรัพย์ลงทุนที่เหมาะสมกับวัยเกษียณ. สถาบันวิจัยเพื่อตลาดทุน ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย, *CMRI Working Paper 5/2556*.
- ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์, & สุวิมล เสงพัฒนา. (2557). ศึกษาเรื่องการออม ความมั่งคั่ง และบำนาญผู้สูงอายุของครัวเรือนไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2562). โครงสร้างหนี้ครัวเรือนไทยและนัยต่อฐานะการเงินภาคครัวเรือน. กรุงเทพฯ: ธนาคารแห่งประเทศไทย.
- นครินทร์ เจียวสว่าง. (2558). ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการออมเพื่อวัยเกษียณ:กรณีศึกษาข้าราชการกรมโยธาธิการและผังเมือง. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (การค้นคว้าอิสระ ปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต).
- นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2555). วิธีการที่ถูกต้องและทันสมัยในการกำหนดขนาดตัวอย่าง. กรุงเทพฯ: ศูนย์การเรียนรู้ทางการเงิน สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ปฐมาภรณ์ นิธิชัย. (2556). วิเคราะห์พอร์ตการลงทุนของมนุษย์เงินเดือนนัยก่อนเกษียณกับการเพิ่มโอกาสเกษียณสุข. *Research Note ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย*, 4 (ตุลาคม).
- ฝ่ายวิจัยและยุทธศาสตร์. (2546). เงินได้เลี้ยงชีพหลังเกษียณจากการออมผ่านแหล่งเงินออมระยะยาว. กรุงเทพฯ: ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.
- พระครูสิริปริยัติารัง. (2554). ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบโรควิภาค 4 กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา. (ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา).
- พัชรพล วังศ์บุญสิน. (2553). การลดลงของอัตราเจริญพันธุ์: นัยต่อการปันผลทางประชากรระยะที่ 2 ของสังคมไทยยุคสังคมเสี่ยงภัย. *วารสารประชากรศาสตร์*, 26(2), 27-62.
- มนต์หนา คงแก้ว, ขวามาศ แก้วสุกใส, & นัฒพลพิชัย ดุลยวาทีต. (2557). การบริหารการเงินส่วน

- บุคคลเพื่อสู่อิสรภาพทางการเงินของข้าราชการใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้: คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย.
- มุกดา โควนกุล. (2559). การจัดการการเงินส่วนบุคคลที่มีผลต่อพฤติกรรมการออมของประชากรในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. วารสารเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจปริทัศน์, 12(1). ระบบฐานข้อมูลด้านสังคมและคุณภาพชีวิต. (2563). สัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพต่อค่าใช้จ่ายครัวเรือนทั้งหมด. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- วิศกรณ์ ศิริวรรณ. (2558). การวัดระดับทักษะทางการเงินกับการมีส่วนร่วมในตลาดทุน. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยตลาดทุน ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.
- วีระชาติ กิเลนทอง. (2555). การเตรียมความพร้อมสำหรับการวางแผนทางการเงินเพื่อวัยเกษียณของกลุ่มแรงงานในระบบช่วงอายุ 40-60 ปี. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อตลาดทุน ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.
- ศูนย์คุ้มครองผู้ให้บริการทางการเงิน. (2557a). เป็นหนี้อย่างเป็นสุข. กรุงเทพฯ: ธนาคารแห่งประเทศไทย.
- ศูนย์คุ้มครองผู้ให้บริการทางการเงิน. (2557b). รายงานผลการสำรวจทักษะทางการเงินของคนไทยปี 2556. กรุงเทพฯ: ธนาคารแห่งประเทศไทย.
- ศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ตลาดทุน. (2559). เงินทองต้องวางแผน. กรุงเทพฯ: ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.
- สถาบันคีนันแห่งเอเซีย. (2558). คนไทยก้าวไกลใส่ใจการเงิน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิที่ดี.
- สถาบันพัฒนาความรู้ตลาดทุน. (2552). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการวางแผนการเงิน. กรุงเทพฯ: ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.
- สถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย. (2556). การเตรียมความพร้อมสำหรับการวางแผนทางการเงินเพื่อวัยเกษียณของกลุ่มแรงงานในระบบ ช่วงอายุ 40-60 ปี. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2554). อนาคตสังคมสูงอายุไทยยังน่าห่วง. <https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2012/09/pr004.pdf>
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2561). ข้อมูลสถิติทางการศึกษา. http://www.info.mua.go.th/information/show_all_statdata_table.php?data_show=4
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2556). การคาดประมาณ

- ประชากรของประเทศไทย พ.ศ.2553-2583. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เด็อนตุลา.
- สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง. (2558). ความรู้ทางการเงินของคนไทย. วารสารการออมและการลงทุน, 2 34(ตุลาคม).
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2557). การสำรวจประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2557. กรุงเทพฯ: บริษัท เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด.
- สุภาพงษ์ ต้นสุภาพ. (2559). ผลของการควบคุมตนเองที่มีต่อการออม: กรณีศึกษาบุคลากรของ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ. (ปริญาเศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต).
- สุริยาพร จันทรเจริญ. (2555). การออมของแรงงานวัยก่อนสูงอายุและวัยสูงอายุที่ทำงานในระบบ และนอกระบบ. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, นครปฐม. (ปริญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยประชากรและสังคม).
- อัฉรา โยมสินธุ์. (2560). 40+ยังไม่สาย เกษียณสบายเป็นจริงได้. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ตลาดทุน ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.
- อิสริยา บุญณะศิริ. (2551). การออมทำไมจึงต้องเร่งภายใต้โครงสร้างประชากรผู้สูงอายุ. วารสารเศรษฐกิจและสังคม, 45(1), 26-30.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
นียบามการอม

การออม (Saving)

ความหมายของการออม รูปแบบการออม เช่น เป็นเงินสดหรือการฝากธนาคารเป็นวิธีที่คนส่วนใหญ่นิยมออมเพราะมีความมั่นคงสูง ในขณะที่เดียวกันผลตอบแทนที่ได้รับต่ำมาก นอกจากนี้ยังมีการออมโดยวิธีอื่นๆ อีก เช่นการซื้อสังหาริมทรัพย์แต่มีสภาพคล่องต่ำ หรือการลงทุนในตลาดหุ้นแต่มีความเสี่ยงสูง โดยมีรายละเอียดดังนี้

เงินออม หมายถึงส่วนหนึ่งของรายได้ที่ไม่ได้ใช้จ่ายเพื่อการบริโภค หากแต่เก็บไว้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการใช้จ่ายต่างๆ ในอนาคต การใช้เงินออมอาจทำได้หลายรูปแบบ เช่นการถือไว้เป็นเงินสด นำเงินออมไปฝากธนาคาร หรือนำเงินออมไปซื้อหลักทรัพย์ต่างๆ ดังนั้นการออมจึงมีได้หลายรูปแบบ นอกจากการออมเป็นเงินสดและการฝากธนาคารแล้ว ได้แก่

1.การออมในรูปสินทรัพย์ถาวร (Real Assets)

คือ การออมโดยวิธีการซื้อสินทรัพย์ถาวรมานำเก็บไว้ ได้แก่ ที่ดินและสิ่งก่อสร้างโดยคาดว่าในอนาคตมูลค่าจะเพิ่มขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางการเงินของครอบครัว นอกจากนี้การซื้อสินทรัพย์ประเภททุน (Capital Goods) เช่น เครื่องมือ เครื่องจักรต่างๆ สำหรับการผลิตถือเป็นส่วนหนึ่งของการออม รวมถึงการซื้อโลหะมีค่า เช่น ทองคำ เพชร พลอย และอัญมณีต่างๆ มาเป็นเครื่องประดับ และยังคงคาดว่าในอนาคตมูลค่าจะเพิ่มสูงขึ้น

2.การออมในรูปทรัพย์สินทางการเงิน (Financial Assets)

การออมในรูปแบบนี้มีสภาพคล่องสูงสามารถเปลี่ยนเป็นเงินสดได้ง่าย และมีโอกาสที่จะได้ผลตอบแทนสูง ในขณะเดียวกันมีความเสี่ยงสูงด้วยขึ้นอยู่กับประเภทของตราสารทางการเงินนั้นๆ ได้แก่ตราสารหนี้ เช่น พันธบัตรรัฐบาล หุ้นกู้ภาคเอกชน ตราสารทุน เช่น หุ้นสามัญ นอกจากนี้ยังมีการออมในรูปของกองทุนรวม การประกันชีวิตแบบสะสมทรัพย์ หรือ การซื้อสลากออมสิน การออมในรูปของตราสารทางการเงินนี้มักจะได้ผลตอบแทนสูงกว่าการฝากธนาคารในขณะเดียวกันมีความเสี่ยงที่จะไม่ได้รับผลตอบแทนตามที่คาดไว้มากขึ้นเช่นกัน

ระบบหลักประกันการออม

ธนาคารโลก (The World Bank Pension Conceptual Framework, 2005) เสนอกรอบแนวคิดในการปฏิรูประบบบำนาญแก่ประเทศต่างๆ เพื่อลดปัญหาของการที่ประชากรมีเงินไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพหลังเกษียณ แนวคิดดังกล่าวเริ่มจากการจัดให้มีความคุ้มครองทางสังคมในการรองรับผู้สูงอายุสำหรับการดำรงชีพพื้นฐานขั้นต่ำ ต่อมาธนาคารโลกได้กำหนดรูปแบบการออมทั้งภาคบังคับและภาคสมัครใจ และจัดให้มีระบบสวัสดิการต่างๆ เพื่อรองรับการใช้ชีวิตหลังเกษียณ ภายใต้ทฤษฎีเสาหลัก 5 ต้น (The Five Pillar Framework) ดังภาพที่ 2.1 คือ

1.Pillar 0

คือ ระบบหลักประกันทางสังคมแบบที่ไม่ต้องจ่ายเงินสะสมเข้ากองทุน เป็นการให้เงินช่วยเหลือแบบให้เปล่าแก่ผู้สูงอายุสำหรับการดำรงชีพพื้นฐานขั้นต่ำ โดยให้ครอบคลุมผู้สูงอายุทุกราย (universal) หรือให้เฉพาะผู้ยากไร้ไม่มีที่พึ่ง (means-tested) กรณีของประเทศไทย ได้แก่ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ

2.Pillar 1

คือ ระบบบำนาญภาคบังคับ มีการจ่ายเงินเข้ากองทุนซึ่งมาจากนายจ้าง ลูกจ้าง หรือภาครัฐ โดยมีภาครัฐเป็นผู้บริหารเงินกองทุน โดยผู้ส่งเงินสมทบจะได้รับผลประโยชน์ตามที่กำหนดไว้ล่วงหน้าเมื่อเกษียณ (defined benefit system) กรณีของประเทศไทย ได้แก่ ระบบบำนาญข้าราชการ กองทุนประกันสังคมกรณีชราภาพ

3.Pillar 2

คือ ระบบบำนาญภาคบังคับที่กำหนดจำนวนเงินสะสมเข้ากองทุนเพื่อรองรับการเกษียณ (defined contribution system) โดยมีการจ่ายเงินเข้ากองทุน ซึ่งมาจากนายจ้าง ลูกจ้าง หรือภาครัฐ ที่มีการบริหารจัดการโดยองค์กรที่จัดตั้งขึ้นมาเฉพาะ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีการออมเพิ่มเติมจากการออมใน Pillar 1 โดยผู้ออมจะได้รับเงินสะสมพร้อมผลตอบแทนจากกองทุนเมื่อเกษียณ กรณีประเทศไทย ได้แก่ กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ

4.Pillar 3

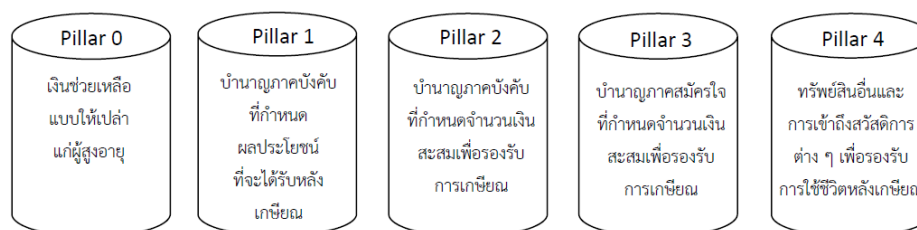
คือ ระบบบำนาญภาคสมัครใจที่กำหนดจำนวนเงินสะสมเพื่อรองรับการเกษียณ (defined contribution system) โดยผู้ออมจะได้รับเงินสะสมพร้อมผลตอบแทนเมื่อเกษียณ จัดเป็นการออมส่วนบุคคลที่มีได้หลายรูปแบบ โดยบริหารจัดการโดยภาคเอกชน กรณีของประเทศไทย ได้แก่ กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ กองทุนรวมเพื่อการเลี้ยงชีพ และประกันชีวิตแบบบำนาญ

5.Pillar 4

คือ ระบบที่ใช้ทรัพย์สินอื่น และการเข้าถึงสวัสดิการต่างๆ เพื่อรองรับการใช้ชีวิตหลังเกษียณ รวมถึงการเข้าถึงการสนับสนุนอย่างไม่เป็นทางการ เช่น การสนับสนุนจากครอบครัว โครงการทางสังคมอื่นๆ เช่น การดูแลสุขภาพ ที่อยู่อาศัย และทรัพย์สินส่วนบุคคลอื่นๆ ซึ่งอาจนำมาใช้ขอสินเชื่อสำหรับผู้สูงอายุ หรือเรียกว่า reverse mortgage

ธนาคารโลกได้วางกรอบระบบบำนาญไว้เพื่อสนับสนุนความแข็งแกร่งของระบบการออมเพื่อการเกษียณ และเตรียมความพร้อมสำหรับประเทศต่างๆ ในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตามระบบหลักประกันทางการเงินของประเทศไทย ในระดับ Pillar 0 Pillar 1 และ Pillar 2 นั้นไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพอย่างมีความสุข (Well-Being) ของผู้สูงอายุโดยเฉลี่ยอีก 20 ปี

ดังนั้นการศึกษานี้จึงเน้นการสร้างความแข็งแกร่งทางการเงินในภาคสมัครใจ คือ Pillar 3 และ Pillar 4 เช่น การออมในรูปแบบของกองทุนรวมเพื่อการเลี้ยงชีพ (RMF) หรือการออมในรูปแบบทรัพย์สินอื่นๆ ได้แก่ ทองคำ ตราสารทางการเงิน ประกันชีวิตสะสมทรัพย์ หรือ อสังหาริมทรัพย์เพื่อเป็นรายได้หลังเกษียณการทำงาน

ภาพผนวก 1 ทฤษฎีเสาหลัก 5 ต้นของธนาคารโลก

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.)

งบการเงินส่วนบุคคล (Personal Financial Statement)

คือรายงานแสดงข้อมูลทางการเงินของบุคคล ได้แก่ สินทรัพย์ หนี้สิน รายได้ ค่าใช้จ่าย หรือรายการที่เกี่ยวข้องกับการเงิน งบการเงินส่วนบุคคลเป็นเครื่องมือสำคัญในการวางแผนการเงิน เพราะจะทำให้ทราบสถานะทางการเงินที่แท้จริง สามารถประเมินสถานการณ์ทางการเงินในปัจจุบันและที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เครื่องมือทางการเงินที่ใช้แสดงฐานะทางการเงินของบุคคลแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) งบดุลส่วนบุคคล (personal balance sheet) หรือเรียกว่า งบแสดงความมั่งคั่งสุทธิส่วนบุคคล (personal statement of net worth) และ 2) งบกระแสเงินสดส่วนบุคคล (personal statement of cash flow) หรือ งบรายได้และค่าใช้จ่ายส่วนบุคคล (personal income and expense statement) (ศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ตลาดทุน, 2559)

1. งบดุลส่วนบุคคล (Personal Balance Sheet)

คือ รายงานที่แสดงสถานะความมั่งคั่งทางการเงินของบุคคล ณ เวลาใดเวลาหนึ่งว่ามีฐานะการเงินอย่างไร งบดุลส่วนบุคคลทำให้ทราบว่าสินทรัพย์ (assets) อะไรบ้าง มีหนี้สิน (liabilities) จำนวนเท่าใด และสรุปแล้วมีความมั่งคั่งสุทธิ (net worth) มากน้อยเพียงใด โดยมีรายละเอียด ดังนี้

สินทรัพย์ (Assets) หมายถึงทรัพยากรต่างๆ ที่บุคคลเป็นเจ้าของ ซึ่งมีมูลค่าทางเศรษฐกิจสามารถตีราคาเป็นเงินสดได้ การถือครองทรัพยากรนั้นๆ สามารถสร้างกระแสเงินสดได้ในอนาคต โดยจะตีราคาตามมูลค่าตลาด (market value)

หนี้สิน (Liabilities) หมายถึงภาระผู้พัน (obligations) ทางการเงินต่างๆ ที่บุคคลต้องชำระคืนในอนาคตอันเนื่องมาจากการกู้ยืมหรือสัญญา ซึ่งแบ่งเป็นหนี้สินระยะสั้น (ชำระคืนภายใน 1 ปี) และหนี้สินระยะยาว (ชำระคืนมากกว่า 1 ปี)

ความมั่งคั่งสุทธิ (Net Worth) หมายถึงมูลค่าสินทรัพย์ที่เหลือหลังจากชำระคืนหนี้สินหรือภาระผูกพันทางการเงินต่างๆ ซึ่งเป็นตัวบ่งบอกถึงความมั่งคั่งที่แท้จริงของบุคคลนั้นๆ

งบดุลส่วนบุคคล คือ สินทรัพย์ = หนี้สิน + ความมั่งคั่งสุทธิ ความมั่งคั่งสุทธิ = สินทรัพย์ - หนี้สิน
--

ทั้งนี้สามารถสรุปรายการต่างๆ ในงบดุลส่วนบุคคลได้ดังนี้

สินทรัพย์	หนี้สิน
1.สินทรัพย์สภาพคล่อง (liquid assets) เพื่อใช้จ่ายในการดำรงชีวิต เช่น เงินสด เงินฝากธนาคาร เงินลงทุนระยะสั้น	1.หนี้สินระยะสั้น (current liability) เป็นภาระหนี้ที่ต้องชำระภายใน 1 ปี เช่น หนี้บัตรเครดิต
2.สินทรัพย์ส่วนตัว (personal assets) เพื่อการใช้งาน เช่น บ้าน ที่อยู่อาศัย รถยนต์ เครื่องประดับ	2.หนี้สินระยะยาว (long-term liability) เป็นภาระหนี้ที่ใช้เวลาผ่อนชำระมากกว่า 1 ปี เช่น สินเชื่อบ้าน สินเชื่อกยศ
3.สินทรัพย์เพื่อการลงทุน (investment assets) เป็นสินทรัพย์ที่สร้างผลตอบแทนเป็นตัวเงิน เช่น ที่ดิน อสังหาริมทรัพย์ กองทุนรวม พันธบัตร หุ้น	ความมั่งคั่งสุทธิ = สินทรัพย์ - หนี้สิน

2.งบกระแสเงินสดส่วนบุคคล (Personal Statement of Cash Flow)

คือ รายงานสรุปรายได้และค่าใช้จ่ายของบุคคลที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งที่ผ่านมา เช่น 1 เดือน หรือ 1 ปี งบกระแสเงินสดส่วนบุคคลจะวิเคราะห์พฤติกรรมการใช้จ่ายของบุคคล ทำให้ทราบปัญหาการใช้จ่ายของบุคคลนั้นๆ ว่ามีการใช้จ่ายที่เกินกว่ารายได้หรือไม่ เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขพฤติกรรมการใช้จ่ายที่ไม่เหมาะสมได้ตรงกับสาเหตุของปัญหา และช่วยควบคุมการใช้จ่ายในอนาคต รวมถึงทำให้การวางแผนทางการเงินตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นไปได้ และสามารถบรรลุเป้าหมายทางการเงินได้ง่ายขึ้น องค์ประกอบของงบกระแสเงินสดส่วนบุคคลได้แก่

กระแสเงินสดรับ (cash inflow) คือรายได้ที่เป็นเงินสดทั้งหมด ได้แก่ เงินเดือน ค่าล่วงเวลา ค่าคอมมิสชั่น โบนัส ดอกเบี้ย เงินปันผล รายได้จากค่าเช่า รายได้จากการขายทรัพย์สิน รายได้อื่นๆ เช่น มรดก หรือเงินคืนภาษี

กระแสเงินสดจ่าย (cash outflow) คือรายจ่ายที่เป็นเงินสดทั้งหมด โดยจะบันทึกเป็นกระแสเงินสดจ่ายก็ต่อเมื่อมีการชำระเป็นเงินสดในงวดนั้นๆ สามารถแบ่งได้เป็น ค่าใช้จ่ายคงที่ (fixed expenses) เช่น ค่าผ่อนบ้าน ค่าผ่อนรถยนต์ ค่าเบี้ยประกันภัย และค่าใช้จ่ายยืดหยุ่น (flexible expenses) เช่น ค่าอาหาร ค่าเดินทาง ค่าเสื้อผ้า ค่าท่องเที่ยว ค่าน้ำ ค่าไฟ และค่าใช้จ่ายเพื่อการออมและการลงทุน (saving and investing expenses) เช่น เงินฝากธนาคาร เงินสะสมกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ เงินลงทุนในกองทุนรวม หรือการลงทุนในอสังหาริมทรัพย์

งบกระแสเงินสดส่วนบุคคล คือ กระแสเงินสดรับ - กระแสเงินสดจ่าย = เงินออม / หนี้

ภาคผนวก ข
แบบสอบถาม

แบบสอบถาม

เรื่อง ความยั่งยืนทางการเงินส่วนบุคคลและพฤติกรรมการออมการลงทุนเพื่อวัยเกษียณ

Personal Financial Sustainability and Saving and Investment Behavior for Retirement

คำชี้แจง

1.แบบสอบถามฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมการออมการลงทุน และปัจจัยที่มีผลต่อความยั่งยืนทางการเงินเพื่อวัยเกษียณ

2.กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา คือพนักงานมหาวิทยาลัย ประกอบด้วย มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล และมหาวิทยาลัยราชภัฏ

3.แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 5 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับงบกระแสเงินสดส่วนบุคคล

ส่วนที่ 2 ปัจจัยด้านคุณลักษณะประชากร

ส่วนที่ 3 ปัจจัยด้านทักษะทางการเงินส่วนบุคคล

ส่วนที่ 4 ปัจจัยด้านการวางแผนการเงินส่วนบุคคล

ส่วนที่ 5 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ขอความอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถามทุกข้อตามความจริงและครบถ้วน เพื่อที่จะทำให้ผลการวิจัยนี้สมบูรณ์ตามความมุ่งหมาย ทั้งนี้ผู้วิจัยไม่ทราบว่าเป็นข้อมูลของท่านใด และจะนำเสนอในภาพรวมเท่านั้นเพื่อประโยชน์สำหรับการศึกษาในเชิงวิชาการ เป็นไปตามหลักเกณฑ์จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

ขอขอบพระคุณทุกท่าน ที่กรุณาสละเวลาและให้ความอนุเคราะห์กรอกข้อมูลอย่างครบถ้วน

ชาญณรงค์ ชัยพัฒน์

นิสิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ข้อมูลเบื้องต้น

1.ท่านเป็นพนักงานมหาวิทยาลัยกลุ่มใด

1.มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ

2.มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล

3.มหาวิทยาลัยราชภัฏ

4.ถ้าไม่ใช่ ยุติการตอบคำถาม

2.ท่านทำงานในสายงานลักษณะใด

1.สายวิชาการ

2.สายสนับสนุนวิชาการ

ส่วนที่ 1 โปรดกรอกข้อมูลทางการเงินของท่าน

หมวด 1.1 รายได้จากการทำงาน (ถ้าข้อใดไม่มีให้ใส่เลข 0)	
แหล่งรายได้	จำนวนเงิน (บาท)
1.รายได้จากการทำงานประจำโดยเฉลี่ยเดือนละ (เช่น เงินเดือน ค่าตำแหน่งบริหาร ค่าตำแหน่งทางวิชาการ)	
2.รายได้พิเศษโดยเฉลี่ยเดือนละ (เช่น สอนพิเศษ หรือทำงานพิเศษ)	
3.รายได้จากโบนัสปีละ	

หมวด 1.2 รายได้จากสินทรัพย์ (ถ้าข้อใดไม่มีให้ใส่เลข 0)	
แหล่งรายได้	จำนวนเงิน (บาท)
1.เงินปันผลในหุ้นสามัญ (ทั้งหมด) ปีละ	
2.เงินปันผลในกองทุนรวม (ทั้งหมด) ปีละ	
3.เงินปันผลในสหกรณ์ออมทรัพย์มหาวิทยาลัย ปีละ	
4.เงินปันผลในประกันชีวิต / แบบบำนาญ / แบบสะสมทรัพย์ ปีละ	
5.รายได้จากการให้เช่าสิ่งของทรัพย์สิน เดือนละ	
6.รายได้จากสินทรัพย์อื่นๆ ที่ไม่ได้เกิดจากการทำงาน ปีละ (โปรดระบุ).....	

(หมายเหตุ: รายได้จากดอกเบี้ยจะคำนวณเองโดยใช้ข้อมูลจากส่วนที่ 4)

หมวด 1.3 รายจ่ายในชีวิตประจำวัน (ถ้าข้อใดไม่มีให้ใส่เลข 0)	
รายการ	จำนวนเงิน (บาท)
1.เพื่อการอุปโภค บริโภค โดยเฉลี่ยเดือนละ	
2.ค่าเสื้อผ้า เครื่องสำอาง / ประดับ และของใช้อื่นๆ โดยเฉลี่ยเดือนละ	
3.ค่าน้ำมันรถยนต์ / ทางด่วน และการเดินทางต่างๆ โดยเฉลี่ยเดือนละ	
4.ค่านันทนาการ ดูหนัง ฟังเพลง เดินเล่น โดยเฉลี่ยเดือนละ	
5.ค่าเช่าที่พักอาศัย โดยเฉลี่ยเดือนละ	
6.ค่าเลี้ยงดูบิดา มารดา โดยเฉลี่ยเดือนละ	
7.ค่าเลี้ยงดูบุตร โดยเฉลี่ยเดือนละ	
8.ค่าทำบุญ หรือใส่ซองงานต่างๆ โดยเฉลี่ยเดือนละ	
9.ค่าซื้อสินค้าเฉพาะอย่าง / สินค้าฟุ่มเฟือย ปีละ (เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า)	
10.ค่าเบี้ยประกันภัย เช่น ประกันรถยนต์ ประกันบ้าน ปีละ	
11.ค่ารักษาพยาบาล หรือดูแลสุขภาพ ปีละ	
12.ค่าการศึกษาของตนเอง ปีละ	
13.ค่าการศึกษาของบุตร ปีละ	
14.เพื่อการท่องเที่ยวหรือสังสรรค์ ในประเทศ ปีละ	
15.เพื่อการท่องเที่ยวหรือสังสรรค์ ในต่างประเทศ ปีละ	
16.ค่าซ่อมแซมสิ่งของต่างๆ เช่น บ้าน รถยนต์ ปีละ	
17.รายจ่ายฉุกเฉิน (ไม่อยู่ในแผนการใช้จ่ายปกติ) ปีละ	
18.ค่าใช้จ่ายอื่นๆ (ระบุ).....โดยเฉลี่ยเดือนละ	

หมวด 1.4 รายจ่ายเพื่อการชำระหนี้ (ถ้าข้อใดไม่มีให้ใส่เลข 0)	
รายการ	จำนวนเงิน (บาท)
1.หนี้ในอสังหาริมทรัพย์ (ที่ดิน บ้าน คอนโด) โดยเฉลี่ยเดือนละ	
2.หนี้เงินกู้รถยนต์ / รถจักรยานยนต์ โดยเฉลี่ยเดือนละ	
3.หนี้สหกรณ์ออมทรัพย์มหาวิทยาลัย โดยเฉลี่ยเดือนละ	
4.หนี้จากการซื้อสินค้าเงินผ่อน โดยเฉลี่ยเดือนละ	
5.หนี้บัตรเครดิต โดยเฉลี่ยเดือนละ	
6.หนี้อื่นๆ (ระบุ).....โดยเฉลี่ยเดือนละ	

ส่วนที่ 2 ปัจจัยด้านคุณลักษณะประชากร (Demographic Characteristics)

คำชี้แจง กรุณาตอบคำถามต่อไปนี้จำนวน 6 ข้อ

1.เพศ

1.ชาย

2.หญิง

2.อายุ.....ปี

3.สถานภาพสมรส

1.โสด

2.สมรส

3.หย่า

4.หม้าย

4.ระดับการศึกษาสูงสุด

1.ต่ำกว่าระดับปริญญาตรี

2.ระดับปริญญาตรี

3.ระดับปริญญาโท

4.ระดับปริญญาเอก

5.สถานที่ทำงานของท่านอยู่ในเขตใด

1.เขตกรุงเทพและปริมณฑล

2.เขตภูมิภาค

6.ท่านเคยได้รับความรู้ทางการเงินหรือไม่

1.เคยเรียน/ได้รับการอบรม

2.ไม่เคยเรียน/ไม่ได้รับอบรม

ส่วนที่ 3 ปัจจัยด้านทักษะทางการเงินส่วนบุคคล (Personal Financial Literacy)

หมวด ก ความรู้ทางการเงินด้านการคำนวณ

1.ถ้าท่านมีพี่น้อง 5 คน (รวมตัวท่านด้วย) เมื่อได้รับเงินมา 1,000 บาท ถ้าต้องแบ่งเงินนี้ให้พี่น้อง 5 คน คนละเท่าๆ กัน จะได้รับเงินคนละเท่าไร

ก. 100 บาท

ข. 150 บาท

ค. 200 บาท

ง. ไม่ทราบ

2.ถ้าท่านได้รับเงินมา 1,000 บาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 1 ต่อปี และอัตราเงินเฟ้อร้อยละ 3 ต่อปี เมื่อครบกำหนด 1 ปี เงินจำนวนดังกล่าวจะสามารถซื้อของได้เท่าไร

ก. ซื้อของได้น้อยกว่า 1,000 บาท

ข. ซื้อของได้เท่าเดิม (1,000 บาท)

ค. ซื้อของได้มากกว่า 1,000 บาท

ง. ไม่ทราบ

3.ถ้าในวันนี้ท่านยืมเงินเพื่อน 1,000 บาท เมื่อครบกำหนด 1 ปี นำเงินมาคืน 1,200 บาท ท่านจ่ายดอกเบี้ยให้แก่เพื่อนในการยืมเงินร้อยละเท่าไร

ก. ร้อยละ 2

ข. ร้อยละ 20

ค. ร้อยละ 200

ง. ไม่ทราบ

4.ถ้าท่านฝากเงินในบัญชีฝากประจำ 1,000 บาท ได้ดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อปีทบต้นปีละ 1 ครั้ง เมื่อครบ 1 ปี ท่านจะมีเงินในบัญชีรวมดอกเบี้ยเป็นเงินเท่าไร (เมื่อไม่มีการฝากเงิน หรือถอนเงินออก)

ก. 1,002 บาท

ข. 1,020 บาท

ค. 1,040 บาท

ง. ไม่ทราบ

5.ถ้าท่านฝากเงินในบัญชีฝากประจำ 100 บาท ได้ดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อปีทบต้นปีละ 1 ครั้ง เมื่อครบ 5 ปี ท่านจะมีเงินในบัญชีรวมดอกเบี้ยเป็นจำนวนเท่าไร (เมื่อไม่มีการฝากเงิน หรือถอนเงิน)

ก. มีเงินมากกว่า 110 บาท

ข. มีเงินเท่ากับ 110 บาท

ค. มีเงินน้อยกว่า 110 บาท

ง. ไม่ทราบ

หมวด ข ความรู้ทางการเงินขั้นสูง (Advanced Financial Knowledge):

คำชี้แจง: กรุณาตอบคำถามโดยเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุด จำนวน 5 ข้อ

ข้อความ	จริง	ไม่จริง	ไม่ทราบ
1.การลงทุนที่คาดหวังผลตอบแทนสูงขึ้นในขณะเดียวกัน ความเสี่ยงจะสูงขึ้นด้วย			
2.การลงทุนซื้อหุ้นสามัญ 1 บริษัท มีความเสี่ยงมากกว่า การซื้อหุ้นในกองทุนรวม			
3.การลงทุนในหุ้นสามัญมีความเสี่ยงน้อยกว่าการซื้อหุ้นกู้			
4.หากตอนต้นปีลงทุนในหุ้นสามัญที่ราคา 10 บาท เมื่อสิ้นปีราคาอยู่ที่ 11 บาท ผลตอบแทนที่ได้รับคือ 10%			
5.การลงทุนหุ้นสามัญในประเทศหรือต่างประเทศนั้นมีความเสี่ยงเหมือนกัน			

หมวด ค พฤติกรรมและทัศนคติทางการเงิน (Financial Behavior and Attitude)

คำชี้แจง: กรุณาตอบโดยเลือกคำตอบที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน จำนวน 10 ข้อ

ข้อความ	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1.ก่อนที่จะซื้อของบางอย่าง ท่านจะไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วนว่ามีเงินเพียงพอ					
2.ก่อนที่จะซื้อของบางอย่าง ท่านเปรียบเทียบและหาข้อมูลสินค้าหลายๆ ทางเลือก					
3.ท่านชำระค่าใช้จ่ายต่างๆ ตรงตามเวลา					
4.ท่านดูแลการเงินของตนเองอย่างใกล้ชิด					
5.ท่านตั้งเป้าหมายการเงินระยะยาวและพยายามทำให้ได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้					
6.ท่านมีความรู้ความเข้าใจในรูปแบบการลงทุนเป็นอย่างดี					
7.การออมเงินทำให้ท่านรู้จักการวางแผนการเงินและไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย					
8.การออมเงินเป็นการสร้างความมั่นคงทางการเงินให้กับตนเองและครอบครัว					
9.ท่านมีความภูมิใจที่สามารถออมเงินได้ต่อเนื่อง					
10.ท่านมีความสุขกับการใช้เงินในปัจจุบัน					

ส่วนที่ 4 ปัจจัยด้านการวางแผนการเงินส่วนบุคคล (Financial Planning)

โปรดกรอกข้อมูลเกี่ยวกับการวางแผนการเงินของท่าน

หมายเหตุ: เป็นมูลค่าปัจจุบันของเงินออมและเงินลงทุนทั้งหมด

หมวด : การวางแผนการออมและการลงทุน (ถ้าข้อใดไม่มีให้ใส่เลข 0)	
รายการ	จำนวนเงิน (บาท)
1.ถือไว้ในรูปเงินสด	
2.1 เงินสะสมทั้งหมดในบัญชีเงินฝากออมทรัพย์ (ทุกธนาคารรวมกัน)	
2.2 เงินสะสมทั้งหมดในบัญชีเงินฝากออมทรัพย์พิเศษ	

(ทุกธนาคารรวมกัน)	
2.3 เงินสะสมทั้งหมดในบัญชีเงินฝากประจำ (ทุกธนาคารรวมกัน)	
3.เงินสะสมทั้งหมดในบัญชีสหกรณ์ออมทรัพย์มหาวิทยาลัย	
4.เงินสะสมทั้งหมดจากการลงทุนในตลาดหุ้น	
5.มูลค่าทั้งหมดของอสังหาริมทรัพย์ (เช่น ที่ดิน บ้าน คอนโด) (เมื่อหักภาระหนี้แล้ว)	
6.มูลค่าทั้งหมดของเงินลงทุนในกองทุนรวม	
7.มูลค่าปัจจุบันของเงินลงทุนในประกันชีวิต / ประกันชีวิตแบบบำนาญ / ประกันแบบสะสมทรัพย์	
8.มูลค่าของเงินลงทุนในรูปแบบอื่นๆ เช่น สลากออมสิน.....	

หมวด : การวางแผนหนี้

ปัจจุบันท่านมีภาระหนี้อะไรบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- 1.ไม่มีภาระหนี้
- 2.มีหนี้เพื่อการอุปโภคบริโภค (เช่น หนี้บัตรเครดิตกรณีผ่อนชำระและเสียดอกเบี้ย
หนี้รถยนต์ รถจักรยานยนต์ หนี้จากการซื้อสินค้า)
- 3.มีหนี้เพื่อการลงทุน (เช่น หนี้ซื้ออสังหาริมทรัพย์; ที่ดิน บ้าน คอนโด)
- 4.มีหนี้อื่นๆ เช่น หนี้บัตรเครดิต

ส่วนที่ 5 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

โปรดระบุข้อเสนอแนะที่ท่านต้องการให้ภาครัฐปรับปรุงเพื่อสร้างความยั่งยืนทางการเงิน
ในวัยเกษียณ (ตอบ 1 ข้อ ที่สำคัญที่สุด)

.....

.....

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่สละเวลาตอบแบบสอบถาม

ภาคผนวก ค
ขั้นตอนการทดลอง

การออมการลงทุนของกลุ่มทดลอง (30 นาที)

1. กลุ่ม A (No Intervention)
2. กลุ่ม B (Regulator)
3. กลุ่ม C (Nudge)

อุปกรณ์การทดลอง

*โทรศัพท์/คอมพิวเตอร์

*Google Sheets

กติกาของเกม
(หน่วยการทดลอง : %)

1. การทดลองมี 10 รอบ

2. กำหนดรายได้ รอบละ 100% (ไม่มีคางงาน)
มีรายได้ทุกๆ รอบ

3. กำหนดรายจ่ายเพื่อการดำรงชีพแบบปกติ (เกมกำหนด)
เพียงพอต่อการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน

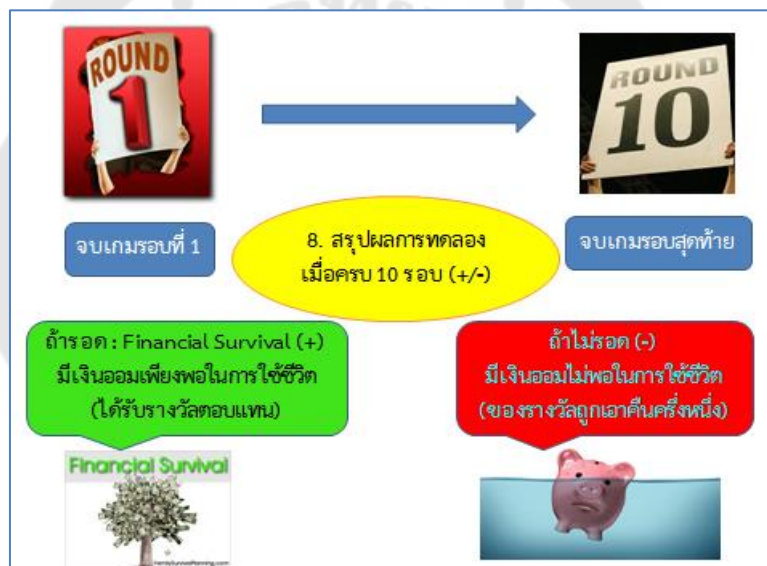
4. เงินคงเหลือ = รายได้ - รายจ่าย

สถานการณ์สมมติ

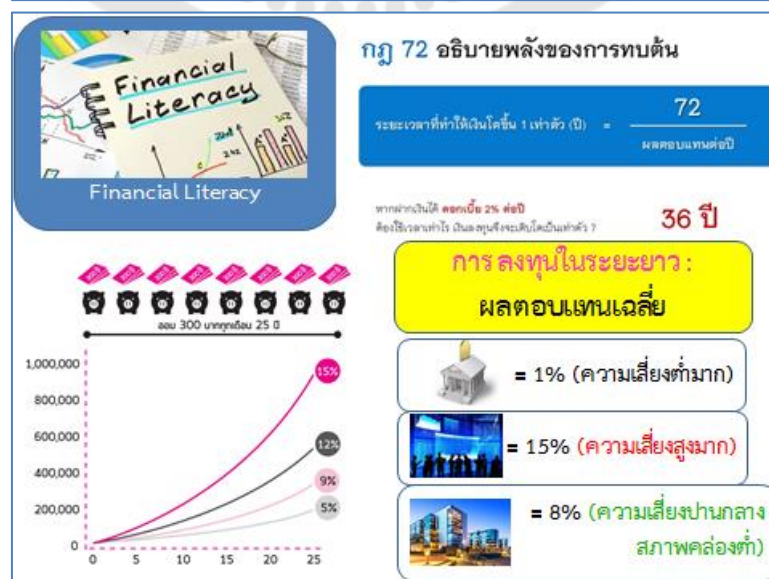
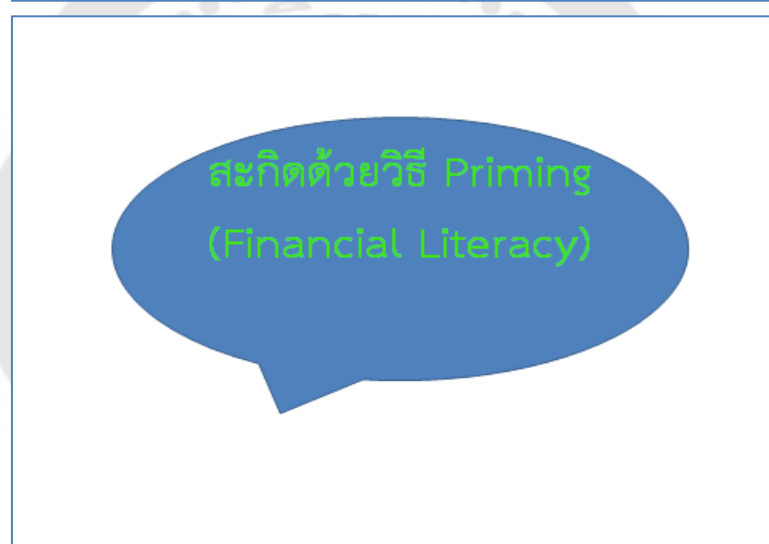
เงินคงเหลือ
= รายได้ - รายจ่าย

5. ผู้เล่น: นำเงินคงเหลือไปซื้อของที่อยากได้ / ท่องเที่ยว (เล่น)
(โดยใช้เงิน.....หน่วย) เพื่อแลกกับของรางวัล

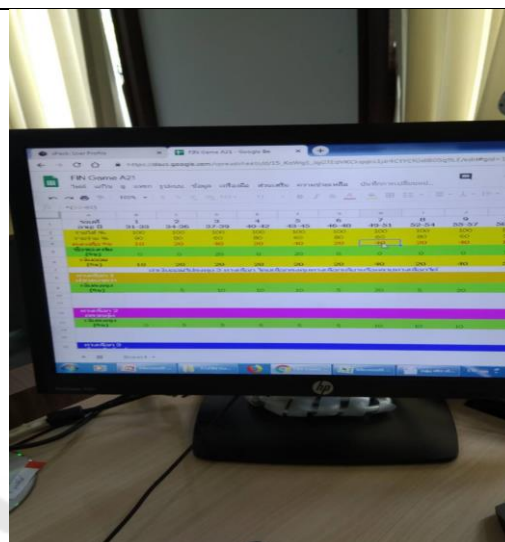

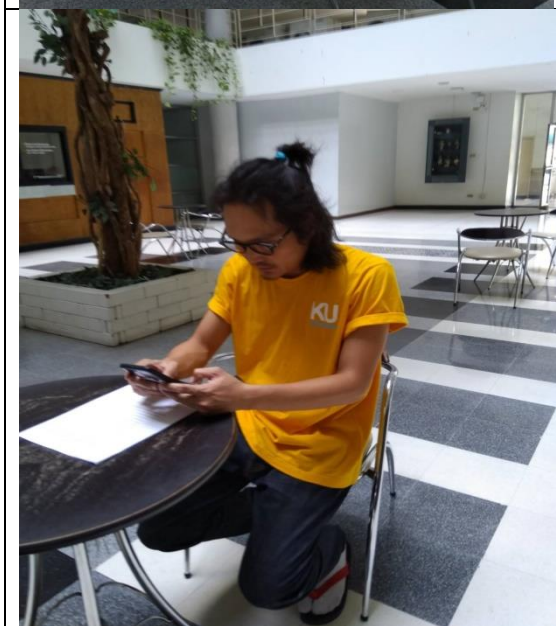
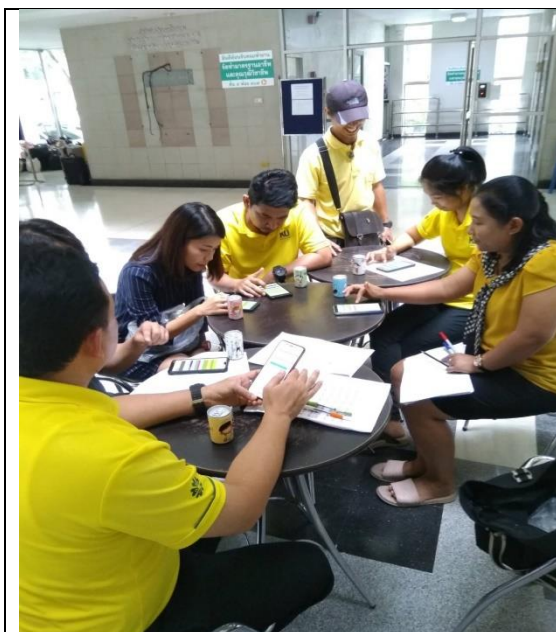
กำหนดนโยบาย
(Financial Goals)

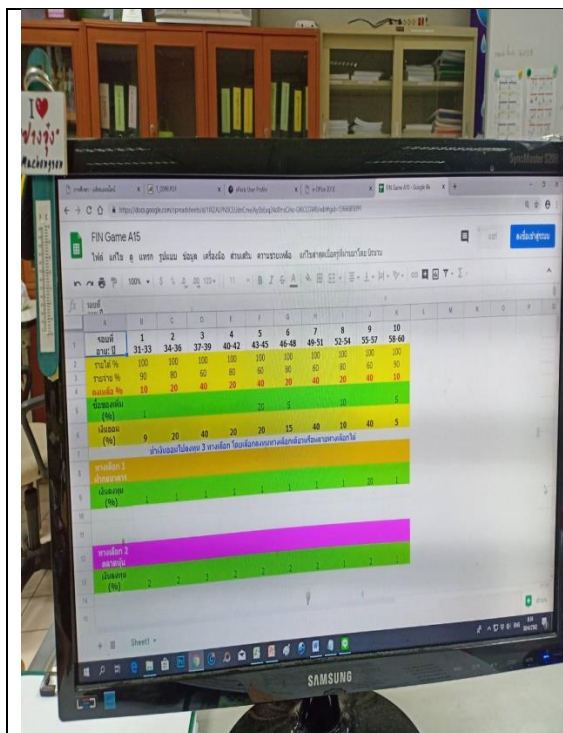

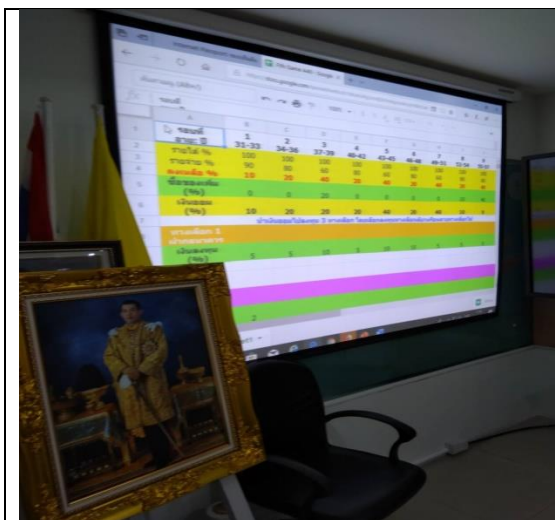

ภาคผนวก ง
ภาพตัวอย่างการทดลอง

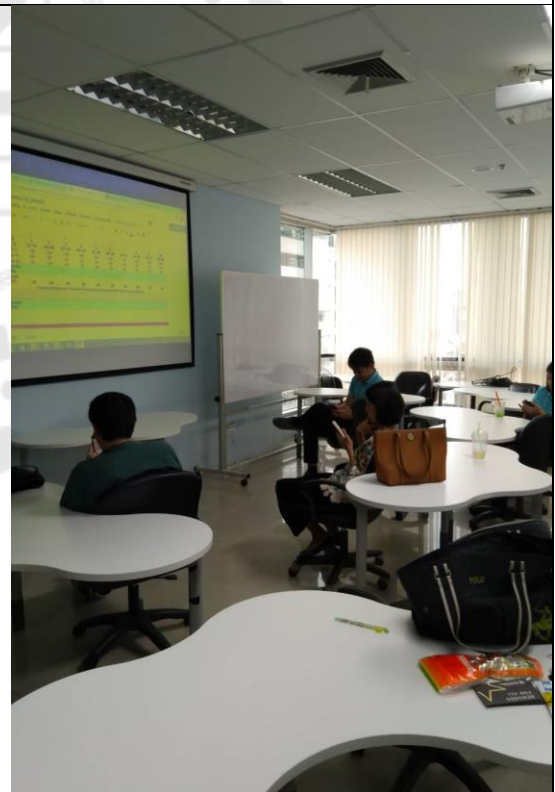

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	ชาญณรงค์ ชัยพัฒน์
วัน เดือน ปี เกิด	16 มิถุนายน 2511
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	พ.ศ. 2532 เศรษฐศาสตรบัณฑิต จาก มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2540 เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต จาก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ที่อยู่ปัจจุบัน	311/6 ถนนวงศ์สว่าง บางซื่อ กรุงเทพมหานคร 10800

